

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ABD’NİN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLERİNDE 7/10 ORANI
SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

ONUR PINAR

Ankara, 2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ABD’NİN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLERİNDE 7/10 ORANI
SORUNU**

Yüksek Lisans Tezi

ONUR PINAR

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ERDEM**

Ankara, 2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**ABD’NİN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN İLE İLİŞKİLERİNDE 7/10 ORANI
SORUNU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ERDEM**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

1- Dr.Öğ.Üyesi Gökhan ERDEM

2- Dr.Öğ.Üyesi Atay AKDEVELİOĞLU

3- Doç.Dr. Ayşe Ömür ATMACA

Tez Savunması Tarihi

07/07/2022

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ERDEM danışmanlığında hazırladığım “ABD’nin Türkiye ve Yunanistan ile İlişkilerinde 7/10 Oranı Sorunu (Ankara, 2022)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 23.07.2022

Onur PINAR

ÖNSÖZ

Tezim ve eğitimim üzerinde çok büyük emek harcayan ve kendisiyle olan her türlü iletişimimde ülkemize faydalı olabilme heyecanını ve motivasyonunu hissettiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ERDEM'e,

Yüksek lisans eğitimim süresince bana irfan katan tüm Mülkiye hocaları ile geçmiş hayatımdaki öğretmenlerim ve tüm öğrenci arkadaşlarıma,

Akademik çalışmalarındaki tecrübesi ile bana maddi ve manevi her türlü desteği veren ablamla birlikte üzerimdeki haklarını asla ödeyemeyeceğim anne ve babama,

Üzerimde en az ailem kadar hakkı olan Türk Silahlı Kuvvetleri ve bağrından çıktığı milletime,

Eşsiz lider Mustafa Kemal ATATÜRK ve onun kurduğu ülke ve değerler uğruna emek verenlere,

Fedakâr gazilerimize,

Devre arkadaşlarım İsmail CAZGIR, Erdem MUT, Abdülmuttalip KESİKBAŞ, Aykut YURTSEVER, Oğuz Kaan USTA ve Salih SARIOĞLU ile beraber vatan için canını veren aziz şehitlerimize,

Sonsuz teşekkürlerimle...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
TABLolar ve ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iv
GİRİŞ.....	5

BÖLÜM I

TÜRKİYE ve YUNANİSTAN AÇISINDAN

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN BELİRLEYENLERİ

1.1. SOĞUK SAVAŞ SÜRESİNCE ULUSLARARASI ORTAM.....	10
1.2. 7/10 ORANININ ANALİZİNDE DOĞRUDAN ETKİLİ BELİRLEYİCİLER... 16	
1.2.1. Soğuk Savaş Süresince ABD Dış Politikası'nın Genel Seyri.....	16
1.2.2. Soğuk Savaş Süresince Türk Dış Politikasının Genel Seyri.....	22
1.2.3. Soğuk Savaş Süresince Türkiye-ABD İlişkilerine Genel Bir Bakış.....	29
1.2.4. Soğuk Savaş Süresince Yunanistan'ın Dış Politikasının Genel Seyri ve Yunanistan-ABD İlişkileri	43
1.2.5. Soğuk Savaş Süresince Türkiye - Yunanistan İlişkileri.....	46
1.3. 7/10 ORANININ ANALİZİNDE DOLAYLI ETKİLİ BELİRLEYİCİLER: SOĞUK SAVAŞ SÜRESİNCE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN POLİTİKASI	50

BÖLÜM II

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE NATO'NUN GÜNEYDOĞU KANADININ

DURUMU VE ABD'NİN TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN'LA ASKERİ

İLİŞKİLERİ

2.1. SOĞUK SAVAŞ SÜRESİNCE NATO’NUN GÜNEYDOĞU KANADININ DURUMU	54
2.1.1. Türkiye – ABD Askeri İlişkileri	60
2.1.2. Yunanistan-ABD Askeri İlişkileri	76

BÖLÜM III

7/10 ORANI

3.1. ASKERİ VE EKONOMİK YARDIMLARIN ABD DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ.....	86
3.2. ABD’NİN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN’A YAPTIĞI ASKERİ YARDIMLARDA 7/10 ORANI	95
3.2.1. Oranın Ortaya Çıkışı ve İlk Yansıması	95
3.2.2. Orana Yönelik Yaklaşımlar	98
3.2.3. Yunan Lobisi’nin Etkisi.....	106
3.2.4. Değişen Konjonktür ve Ortak Algılara Rağmen Orana Yönelik Amerikan Yönetimi ve Türkiye Arasındaki Çözumsuzlük Süreci ve İstatistikler	109
SONUÇ.....	119
KAYNAKÇA	127
ÖZET	141
ABSTRACT	142

TABLÖLAR ve ŞEKİLLER LİSTESİ

Őekil 1: Yıllara Műzahir NATO Geniőlemesi.....	55
Tablo 1: Marshall Planı Yoluyla Verilen Yardımlar.....	91
Tablo 2: Tűrkiye ve Yunanistan'a 1977-1986 Yıllarında Yapılan ABD Askeri Yardımları.....	112
Tablo 3: Tűrkiye ve Yunanistan'a Amerikan Yardımları.....	113

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin karmaşık yapısı gereği bu alana yönelik akademik bir çalışmada belirli bir metot ile bakış açısı saptamak ve analiz için göz önünde bulundurmaya gerektirecek unsurları baştan ortaya koyabilmek önemlidir. Yunanistan Başbakanı Karamanlis'in ABD'nin Türkiye'ye ve Yunanistan'a 1947 yılından itibaren 1976 yılına kadarki dönemde yaptığı askeri yardımların oranlanmasıyla bulunduğu 7/10 oranını incelemeye tabi tutabilmek için de bu doğrultuda çeşitli başlıklara değinmek gerekecektir. Diğer yandan bu oranın analiz edilmesinde sayısal bir değer olması itibariyle yöntem olarak nicel bir bakış açısı ele almak ve coğrafi büyüklük, nüfus ve bir orduyu oluşturan somut unsurlar gibi kantitatif yaklaşımlarla değerlendirme yapmak bir kabul olmakla beraber tek başına yetersiz bir sonuç verecektir. Benzer şekilde oranın iki ülke arasındaki askeri dengeye gönderme yapması bile tek başına somut unsurlarla açıklanabilme potansiyelini ve imkânını taşımamakla birlikte yapılan yardımın doğası gereği nasıl bir politik sürecin sonucu olduğu ve bu sürecin devamına etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple geleneksel yöntemlerden de sapılmamalıdır. Oranın analiz edilmesinde kantitatif yaklaşımlar kadar geleneksel yaklaşımların da değerlendirmede yeri olduğunu ve hatta daha ağır bastığını söylemek gereklidir. Ayrıca, oranın meşruiyeti de bu şekilde sorgulanabilecek ve bu anlamda bir yorum yapmak adına devlet içindeki çıkar gruplarının veya kamuoyunun etkileri açısından da konuya bakış açısı kazandırılacaktır.

Öncelikle bu oranın hangi şartlar altında oluştuğunun anlaşılabilmesi için bütünsel bir başlangıca ihtiyaç vardır. Çünkü 1947 gibi Soğuk Savaş'ın başı olarak ele alınabilecek bir sene ve bu dönemin sonuna ve hatta ötesine kadar uzanan bir aralığı kapsayan sürecin bu oranın belirmesindeki ve sürdürülmesindeki etkisini anlayarak başlayabilmek gerekir. Bu sebeple birinci bölüm kapsamında Soğuk Savaş döneminin uluslararası ortamı 7/10 oranının oluşumuna temel teşkil eden süreç olması itibariyle göz önüne serilmiştir.

Sonrasında bu bölümde oranın oluşumuna etki eden doğrudan veya dolaylı ‘belirleyenler’ açıklanmaya çalışılmıştır. Bu etkenlere ‘belirleyenler’ denmesinin sebebi oranın analizinde hem gözden kaçırılmaması gereken unsurlar olmaları hem de ikinci bölümde ele alınacak ve odak noktası olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization, NATO)’nın o yıllarda güneydoğu kanadındaki durumu ile Türkiye ve Yunanistan’ın ABD ile kurduğu askeri ilişkileri anlamaya yönelik zemin oluşturacak olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda da birinci bölüm ABD, Türkiye ve Yunanistan’ın dönem boyunca dış politikaları ve birbirleri ile kurdukları ilişkileri mercek altına alarak genişletilecektir. Bu doğrudan belirleyenler yanında bölgede ABD’nin oluşturduğu yardım ağının oluşumuna etkisini görebilmek için Sovyetler Birliği’nin Türkiye ve Yunanistan politikaları da dolaylı bir belirleyen olarak yine birinci bölümde incelenecektir. Nihayet oranın Türkiye ve Yunanistan arasındaki askeri dengeye gönderme yapması dolayısıyla işaret edildiği üzere ikinci bölümde o yıllarda NATO’nun güneydoğu kanadındaki durum ve özellikle ABD’nin her iki ülkeyle kurduğu askeri ilişkiler ile Türk ve Yunan ordularının durumu ele alınmıştır. Analize yardımcı olacak bu unsurların anlaşılmasından sonra doğrudan 7/10 oranının oluşumu, tarihsel süreçteki yeri ve ABD’nin iç dinamiklerinin oran üzerindeki etkisi ise üçüncü bölümde aydınlatılarak tam bir kanıya varmak mümkün olabilecektir. Neticede bahsedildiği üzere 7/10’luk oranın tarihsel seyri ile söz konusu başlıkların oranı oluşturan askeri yardımlarda ne gibi bir etki doğurduğu ya da doğurması gerektiği incelenerek bu oranın iki ülke arasındaki askeri dengeyi sağlamada bir ölçüt olarak alınıp alınamayacağı ya da kabul edilebilirliği de yorumlanabilir. Sonrasında da ABD’nin oranı kabul ettikten sonraki politikası ve bu oranın varlığının sonlandığı 1990’lı yılların ortalarına kadarki sürecin mercek altına alınması daha sağlıklı bir analiz imkanı verecektir. Çünkü oranı ortaya çıkaran ve nihayetinde gündemden düşmesine uzanan süreç anlaşılmadan oranın varlığına etki eden unsurlar aydınlatılamayacaktır.

Sürece bakıldığında dünya siyaseti, İkinci Dünya Savaşı sonrası beliren uluslararası barış hedefine ulaşamayarak Soğuk Savaş sürecine girmiştir. Soğuk Savaş süresince de çok önemli görevler üstlenen ülkeler arasında Türkiye ve Yunanistan da yer almıştır. Türkiye'nin ve Yunanistan'ın jeostratejik konumu ve topraklarındaki üs ve tesislerin yanısıra özellikle Türkiye topraklarındaki nükleer füzeler iki ülkenin misyonunu şekillendirmiştir. Kutuplar arasında değişen dengeler ve Türkiye ve Yunanistan'da yaşanan olaylar ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu politikalarına yön vermiştir. Bu politika belirleme sürecinde hangi ülkenin daha fazla önem arz ettiğini saptamak gerekecektir.

Bu konjonktürde ABD politikalarında değişimler olmuştur. Özellikle Truman Doktrini'nin ilanı ile beraber Türkiye ve Yunanistan'a atfedilen önem de kendini göstermiştir. Truman Doktrini ile iki ülkenin aldığı yardımlar ABD'yle olan ilişkilerinin de temellerini atmıştır. Kurulan bu bağ her iki ülkenin NATO'ya üye olması ile sıkılaştırılmıştır. İlerleyen dönemde ABD'nin NATO'ya biçtiği roldeki değişikliklere göre Türkiye ve Yunanistan'ın önemi de değişecektir.

Türkiye bu süreçte ABD'den yardım alan ülkelere biri olarak kendi hanesinde önemli bir bakiye biriktirmiştir. Yunanistan da benzer şekilde kendi hesabındaki yardımlarla NATO'nun güneydoğu kanadında ABD'nin önem atfettiği ülkelere biri olarak kendini göstermiştir. İki ülkenin ABD politikalarına uyum sağlamadaki elastikiyeti aydınlatılması gereken hususların başında yer almaktadır.

Bir diğer husus, iki ülkenin değişen ulusal politikaları kapsamında NATO çıkarlarına göre tavır alıp almadıklarının, bir başka deyişle politika belirlemede ağırlık merkezini nereye verdiklerinin anlaşılması gerektiğidir. Çünkü iki ülke birbirlerine karşı tehdit algılama odaklı politikalar üretmiş olduklarından NATO'nun güneydoğu kanadındaki istikrarı olumsuz etkileme potansiyelini korumuşlardır. Nitekim iki ülke arasındaki sorunlarda başı çeken Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin adaya askeri müdahalesi

ile gelen Amerikan ambargosunun müteakip dönemde ortadan kalkması esnasında beliren 7/10 oranını, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'nun güneydoğu kanadında oynadığı askeri role yönelik değerlendirmeye birlikte ele almak doğru olacaktır.

İki ülkeye yapılan Amerikan askeri yardımlarının oranlanmasıyla ortaya çıkan 7/10 oranının geçerliliğine ışık tutmak için olası bir askeri hareketlilikte hangi ülkenin ne şekilde önem arz edeceğine bakmak ve bunun hangi politikaların sebebi veya sonucu olduğunu anlamak odak noktasını oluşturacaktır. Bu değerlendirmeyi de yukarıdaki faktörlerin yanında iki ülkenin coğrafi konumu, nüfusu, yüzölçümü ve en önemlisi misyonu göz ardı edilmeden askeri kapasitesi ile birlikte değerlendirmeye almak önemlidir. Aynı şekilde bu kapsamda ele alınabilmesi açısından oranın kabul edilebilirliğine ışık tutabilecek bir diğer parametreyi de Türkiye ve Yunanistan'ın topraklarında bulundurdıkları nükleer silahlar ile üs ve tesislerin süreç içerisinde oynadığı rolde aramak gerekecektir.

Son olarak da oranın saptanmasından sonra ABD'nin hareket tarzına odaklanmak ve müteakip yıllarda değişen konjonktürle beraber nasıl davrandığını göz önüne sermek başka bir boyutuyla oranın geçerliliğine yönelik fikir verecektir.

Değerlendirmeye ışık tutacağına inanılan bu bakış açısının yanında dış yardım konusuna da gönderme yapmak gereklidir. Elbette ki bir ülkeden alınan dış yardımlar o ülkenin politikaları ile beraber hareket etme mecburiyeti doğurmaya gebedir. Bu sebeple dış yardımlara olumsuz bir eleştiri yapmak gerekli olmakla beraber bu çalışmanın kapsamı dışına çıkmayacak ölçüde ele alınacaktır. Şüphesiz ki her ülkenin öz imkânlarına yönelmesi ve kapasitesini arttırması beklenen ve istenendir. 7/10 oranına temel teşkil eden süreç ise siyasi tarih içerisinde yerini çoktan almıştır.

Sonuçta unutulmamalıdır ki NATO Kuzey Atlantik bölgesinin savunulması düşüncesi ile ortaya çıkan bir askeri ittifak olsa da ilk genişlemesini Türkiye ve Yunanistan ile yaparak bu bölgeye olan ilgisini belli etmiştir. Bugün de NATO'nun

varlığını sürdürmesi itibariyle Rusya ile muhtemel çıkar çatışmalarının ağırlığının Türkiye veya Yunanistan üzerinde olabilmesi potansiyeli ve gerçekliği devam etmektedir. Yunanistan ve Türkiye arasındaki 7/10 oranının analizinde ele alınacak parametreler buna ışık tutacak ve iki ülkenin okyanus ötesi veya AB dahilindeki politikalardan bağımsız olarak da öz çıkarlarına yönelik karşılıklı iş birliği ve çözüm odaklılığa ihtiyacı olduğunu gösterecektir.

Çalışma ile ilgili vurgulamak istenen son bir husus ise Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönem boyunca önemli bir gündem maddesi olarak ele alınan 7/10 oranını doğrudan konu alan bir lisansüstü çalışma yapılmamış olmasıdır. Orana yönelik bulgu ve değerlendirmeler konuyla ilgili akademik çalışma içerisinde alt başlıklar veya satır arası bilgiler olarak kendini göstermiştir. Bazı yabancı kaynaklarda ise çeşitli vesilelerle hazırlanmış raporlar mevcuttur. Bu sebeple 7/10 oranına yönelik çalışmak isteyenler için çeşitli kaynaklara yayılmış olan bilgilerin tek bir lisansüstü çalışmada toplanmasının Türkçe literatüre bir katkı olduğu düşünülmektedir. Tezin temel amacını da bu boşluğun doldurulması yönünde bir adım atılması oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkilerde iki ülke arasında askeri bir dengeyi korumaya yönelik böyle bir nicel değer üzerinden politika saptanmasına özgün bir örnek olmasının da tezin konusunu daha ilginç kılmaktadır.

BÖLÜM I

TÜRKİYE ve YUNANİSTAN AÇISINDAN

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNİN BELİRLEYENLERİ

1.1. SOĞUK SAVAŞ SÜRESİNCE ULUSLARARASI ORTAM

II. Dünya Savaşı sonrası ilk dönem içerisinde dünyaya artık barışın ve güvenliğin geleceği umut edilmiş ve Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla bu umutlar artmış olsa da Soğuk Savaş süreci bu ortamın yerini tekrar güç mücadelesine bırakmıştır. Savaştan adeta bir yıkımla çıkan ve önemli bir kısmı Sovyetler Birliği etkisine giren Avrupa, Soğuk Savaş'ın kutup başları ABD ve Sovyetler Birliği'nin mücadele alanı haline gelmiştir. Dünyadaki güç boşluğuyla beraber bir yandan Sovyetler Birliği'nin taleplerinin artması ve “savaşız fetih” yoluyla yayılması devam ederken bir yandan da Potsdam Konferansı'ndan sonra Londra ve Moskova'da da konferanslar toplanmıştır. Paris Barış Konferansı da dahil bazı sorunların göz ardı edilerek barış antlaşmaları imzalanmasına giden bu konferanslar süreci Sovyetler Birliği'nin yayılma politikası, karşılığında ise diğer Müttefik devletlerin tutumu ile iki zıt ideolojideki yeni blokların kurulmasını başlatmıştır. Doğu Bloku ülkelerinin 5 Ekim 1947'de Kominform'un kuruluşunu ilan etmesi ve dünyanın soğuk savaş dönemimin en belirgin özelliklerinden olan çift kutuplu bir yapıya dönüşmesiyle tasdiklenen bu süreç NATO ve karşılığında Varşova Paktı'nın kurulmasıyla perçinlenmiştir. Batı Bloku açısından bakıldığında sürecin evrilmesi, Sovyet yayılmasına karşı harekete geçme ihtiyacı duyan ABD'nin, Churchill'in deyimiyle inen “Demir Perde”ye karşı dünya üzerindeki sorumluluklarını yeterince yerine getiremeyecek olan İngiltere ve Fransa'dan bu sorumlulukları devralması ile başlamıştır. Bu doğrultuda ABD nezdinde ilk girişim Truman Doktrini olmuş, onu da Marshall Planı takip etmiştir.

Batı Bloku'nu en somut şekilde ortaya çıkaran gelişme ise NATO'nun kuruluşudur.¹ Bir Batı ittifakı olan NATO, kapitalizme hizmet eden siyasal ve askeri bir ittifak olarak nitelendirilmelidir.² Bu değerlendirmeye ışık tutmak amacıyla uluslararası ortamın şemasını çizmenin yanında Türkiye örneği üzerinden NATO'yu anlatabilmek için Ataöv (2006)'ün yaklaşımını özetleyebiliriz. Bu yaklaşımda öncelikle iç ve dış politika birbirinden ayrı değil tek bir bütün olarak görülmüş, dış politikanın yönünü içteki çıkar ve düşüncelerin belirlediği ifade edilmiştir. Bu bağlamda da Ataöv (2006)'e göre; *“...bir iktidarın eğitim, toprak, endüstri, ulaştırma ve benzeri politikaları ne dereceye kadar ulusal, yani millî ise dış politikası da ancak o derece millî olabilir... Dış politikanın ayrı bir dokunulmazlığı yoktur; aksine, iç politikanın bir aynasıdır.”*³

Konunun Türkiye'nin NATO üyeliği ile bağının kurulması için bir adım daha ilerlemenin gereği olarak Boğazlar Notalarına değinmek gerekmiştir. Ataöv (2006), Boğazlar ile ilgili ilk notanın 2 Kasım 1945 tarihinde ABD tarafından verildiğini, ikinci notanın 21 Kasım 1945 tarihinde Britanya'dan geldiğini, Sovyet notasının bu sıralamada üçüncü olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun yanında Sovyetler Birliği karşısında yalnız kalmamak düşüncesi ile Türkiye'nin NATO'ya yaklaştığı görüşü Amerikan zırhlılarının Türkiye sularına girmesi, Türkiye topraklarında Amerikalılar'a geniş serbestlik tanıyan üsler verilmesi ve çeşitli vesilelerle devlet dairelerinden köylere kadar Amerikan istihbaratçılarının sokulması eleştirilmiştir. Ataöv, *“Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında ülkemize sermayesini, askerini ve manda rejimini sokmayı deneyen ve bu savaşın sonunda çekilip gitmek zorunda kalan Amerika, kuşkusuz, ilk fırsatta dönüp gelmek istiyordu.”* ifadeleri ile eleştirisini pekiştirmiştir.⁴ Bu süreçte ABD, Montrö Sözleşmesi'nin gözden geçirilmesine kesin olarak direnmiştir. Truman yönetimi, Sovyetler Birliği'nin Boğazlar'ın ortak kontrolüne yönelik taleplerini kesin olarak

¹ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih**, İstanbul, DER Yayınları, 2015, s.991.

² Türkkaya Ataöv, “Türk Dış Politikası Üzerine Düşünceler”, **AÜ SBF Dergisi**, Ocak 1969, C. 24, s.11.

³ Türkkaya Ataöv, **Amerika, NATO ve Türkiye**, Birinci Basım, Ankara, İleri Yayınları, 2006, s. 168-186.

⁴ **Idem.**

reddetmiştir. İngiltere'ye, Yunanistan ve Türkiye'ye Sovyet tehdidini savuşturmak için yardım etmesi için baskı yapmıştır. Ünlü savaş gemisi Missouri ve uçak gemisi Franklin D. Roosevelt de dahil olmak üzere sekiz savaş gemisinden oluşan bir armadayı Akdeniz'e göndermiştir.⁵ Nitekim Truman Doktrini'nin temelinde de Sovyetler Birliği'nin etki alanının Yunanistan ve oradan Türkiye'ye doğru genişlemesinin Ortadoğu'nun kontrolünün bu devlete geçmesi endişesi ile buna mâni olmak ve Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasını hayata geçirmek olmuştur.⁶

Ataöv (2006)'ün eleştirisi NATO'ya girişe temel teşkil eden Sovyet tehdidine yönelik ileri sürülen Sovyetler Birliği'nin sıcak denizlere inme ve bunu Türk Boğazları'ndan geçerek gerçekleştireceği kaygısının yüzeysel kaldığının ve bunun tarihsel gerçeklerle uyuşmadığının altını çizmiştir. Öne sürülen savların altında yatan asıl sebebi Türkiye'deki egemen çevrelerin Batı kapitalizmine yanaşmaları olarak görmüş ve Truman Doktrini'nden aylar sonra ABD'ye kapıyı açan 12 Temmuz 1947 yardım Antlaşması için; *“Sovyet notaları olsa da, olmasa da, bir ulusal kurtuluş savaşı vermiş Türkiye'ye asla yakışmayan ve bağımsızlığımızla çelişmeleri bizi şimdi dehşete düşürecek kadar ciddî olan bir antlaşmadır.”* yargısını sunmuştur.⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada oluşan güç boşluğunun 1945-50 yılları arasında iki kutuplu bir hale evrilmesinin ardından içerisinde bölgesel sıcak savaşları da barındıran Soğuk Savaş sürecinde 1960'lı yıllar ve sonrasında getirdiği bazı gelişmeler devletlerarası ilişkilerde önemli değişiklikler başlatmıştır.

Dünyadaki birçok ülkeye “görelî özerklik” getiren 1960-80 arası dönemdeki uluslararası ortamın genel çerçevesini ise Soğuk Savaş'ta yaşanan yumuşama oluşturmuştur. Nükleer silahların kullanılma olasılığının getirdiği gerilim ile kutupların

⁵ George C.Herring, **From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, New York, Oxford University Press, 2008, s. 609.

⁶ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003, s. 258.

⁷ Ataöv, 2006, s. 168-186.

başını çeken ABD ve Sovyetler Birliği'nin birbirlerinin konumlarını tanımaya yönelik politikalara meyletmelerinin zeminini başlatan bu süreç merkezkaç eğilimlere ve bağımsızlık kazanımlarına da ivme katmıştır. Üstelik blok liderlerinin karşı blok veya blok dışı ülkeler üzerinde hakimiyet mücadelesi olmuş ve Türkiye de çeşitli boyutlarıyla bu atmosferden faydalanmıştır.⁸

Yumuşamaya neden olan somut olayların başlamasında kutup liderlerinin silah ve uzay teknolojisinde vardıkları noktanın özellikle nükleer alanda getireceği muhtemel yıkımlara yönelik endişeleri rol oynamıştır. Bu endişe ABD, Federal Almanya, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği arasında 16 Mayıs 1960 tarihinde Paris'te bir Zirve Konferansı yapılması kararını beraberinde getirir de bu tarihten on bir gün önce Türkiye'den kalkan bir U2 casus uçağının Sovyet topraklarında düşürülmesiyle bu muhtemel iş birliği ortamı yerini yeniden gerginliğe bırakmıştır. 1962 yılına gelindiğinde ise bu gerginliği daha da yükseltecek Küba bunalımı gerçekleşmiştir. Fidel Castro'nun Küba'da iktidarın başına geçmesiyle birlikte ülkede egemen olan komünistlerle doğal olarak ilişkilerini geliştiren Sovyetler Birliği, Küba'ya güdümlü füzeler yerleştirmiştir. Kendi kıyılarına doksan mil uzaklıktaki bu tehdidin varlığını öğrenen ABD'nin bu füzelerin kaldırılması talebine Sovyet kanadının da ABD'den Avrupa ve özellikle de Türkiye'deki füzelerini kaldırmasını isteyerek cevap vermesi iki ülkeyi sıcak çatışmanın eşiğine getirmiştir. Bu gelişmeler aynı zamanda önce Sovyetler Birliği'nin Küba'ya yerleştirdiği füzeleri, sonrasında da ABD'nin Türkiye'deki on beş Jüpiter füzesini geri çekmesiyle yumuşamanın en somut başlangıcı olmuştur. Nitekim 1963 yılı Sovyetler Birliği'nin Berlin sorunundaki isteklerinden vazgeçmesini, Moskova-Washington arasında kırmızı telefon hattının kurulmasını ve ABD, Sovyetler Birliği ve İngiltere arasında "Nükleer Denemelerin Kısmen Yasaklanması Anlaşması"nın imzalanmasını

⁸ Baskın Oran, "1960-1980 Görelî Özerklik-3: Dönemin Bilançosu", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.657-660.

beraberinde getirmiştir. Bu anlaşma dünya devletleri tarafından genellikle onay bulsa da özellikle Fransa ve Çin tarafından kabul görmeyip, 1968’de bu devletleri de kapsayan ve üye sayısı dondurulmuş bir nükleer kulüp oluşturan Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Anlaşması imzalanması sonucunu doğurmuş ve nükleer güçlerle diğer ülkeler arasında bir boyutuyla çıkar dengesi oluşturulmuştur. Bundan sonraki yıllarda iki süper gücün dünyada devam eden çatışma ve savaşlar üzerinden birbiri ile mücadelesi sürse de Stratejik Silahları Sınırlandırma Görüşmeleri’nin her ikisinden de anlaşmalar çıkarılarak aynı zaman diliminde Helsinki Konferansı’na gelinmiştir. Helsinki Konferansı ya da bunun sonucunda kurulan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı yaptığı bir çok görüşme ve imzalanan “Sonuç Belgesi” ile yumuşama havasını Avrupa’ya da taşıma fırsatlarını yaratmıştır. Son olarak da bu zaman dilimi uluslararası ilişkilerin hem uzay ve atmosfere yayılmasıyla hem de denizlerin öneminin artmasıyla her iki alanda da imzalanan anlaşmalara sahne olmuştur.⁹

Dönem boyunca Fransa’nın NATO’nun askeri kanadından çekilmesi gibi örneklerin de işaret verdiği üzere Avrupa’nın kendine yetme çabaları ile Batı Bloğu bir çözülme yaşarken, Doğu Bloğu açısından da Çin ve Sovyetler Birliği’nin yaşadığı ayrılıklar ile Doğu Avrupa ülkelerinin Batı ile ilişkiler geliştirmesi söz konusu olmuştur.¹⁰ Yine de bu noktada ele aldığımız 1960-1980 arası dönemin genel seyrine doğrudan blok liderleri açısından mercek tutarsak ABD adına dönemin başarılı sayılamayacağı ancak Sovyetler Birliği’nin kazançlı bir tablo oluşturabildiği yorumu yapılabilir. Vietnam Savaşı’nın getirdiği yıpranma ve prestij kaybı ile her ülkenin komünizmle mücadelede kendi başının çaresine bakması gerektiğinin ilanı, Bretton Woods Sistemi’nin yıkılışı, Federal Almanya ve Japonya’nın ekonomik olarak rakip hale gelmeye başlaması ve kendi içindeki kamuoyu tepkileri ABD’nin dönemdeki karnesini bozan önemli etkenler

⁹ Uçarol, s.992-1008.

¹⁰ Mehmet Gönlübol ve Ömer Kürkçüoğlu, “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ed: Mehmet Gönlübol, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.491-492.

olmuştur. Bu tablo dönemin sonuna doğru ABD'nin Afganistan ve İran üzerindeki etkisini yitirmesine neden olarak somut sonuçlarını vermiştir. Bu dönem, kazançlı olduğunu ifade ettiğimiz Sovyetler Birliği için ise askeri varlığını daha da yaydığı ve dış yardımlarla nüfuzunu genişlettiği bir dönem olmuştur. 1973 Arap-İsrail Savaşı sonrasında Arapların petrol fiyatlarını Batı'ya karşı bir koz olarak astronomik bir şekilde yükseltmesi ile Batı'nın ekonomik ve siyasal egemenliğine bir süreliğine zarar vermiş olması da Moskova'ya alan açmıştır. Son olarak da sömürü düzeninin mimarı olan daha ziyade Batı ülkeleri, Bağlantısızlar hareketiyle alan kaybedince bu hareket genel çerçevede ideolojik olarak bir ilgisi olmamasına rağmen Doğu Bloğu'nu güçlendirmiştir.

1980'lerden Soğuk Savaş'ın sonuna kadar olan dönemde ise Batı'nın ve ABD'nin yükselişi ile Sovyetler Birliği'nin düşüşü söz konusudur. Batı'nın ve ABD'nin yükselişi kapsamında petrol şokunun uzun vadede yarattığı Arap petrolündeki fiyat değişikliğinden etkilenmeyebilecek bir ekonomik düzen kurulması süreci ve sermaye yapısındaki güçlenme dönemin başına denk gelmektedir. ABD ayağında Sovyetler Birliği'ni yumuşak karnından vurma stratejisi içeren insan hakları yaklaşımı ile onu bir İslam kalkını ile çevrelemeyi amaçlayan “yeşil kuşak” oluşumu ve Basra Körfezi'ndeki petrol alanlarını korumayı hedefleyen Carter Doktrini ile gelen ve ilk anda ABD'nin güçlenmesine ivme veren olaylar mevcuttur. Sonrasında Reagan doktrini ile ABD, tüm dünyada anti-komünist hareketlere çeşitli şekillerde destek vermiştir. Dönemin Sovyetler Birliği ayağında ise özellikle Nisan 1985'te Gorbaçov'un işbaşına gelmesiyle zamanla ABD ile füze anlaşmaları yapma, Afganistan'dan çekilme, Doğu Avrupa'dan asker çekme ve yarım milyon askerin terhis edilmesi kararları alınmıştır. Kendi içinde de liberalleşmeye başlayan Sovyetler Birliği aynı dönemde etnik sorunların da patlak

vermesiyle beraber devamında gelişen olaylarla yıkılmıştır. Böylece ABD dünya üzerindeki tek hegemonik güç olarak kalmıştır.¹¹

Soğuk Savaş süresince oluşan bu uluslararası ortam, Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan askeri yardımlarda 7/10'luk bir oran gözetilmesi çabası kapsamındaki politikaların ön koşulu olmuştur. Bu ortamın gereği olarak ABD iki ülke arasında dengeli bir politika yürütmeye çalışarak başını çektiği ittifakın güneydoğu kanadında çatlama olmasını önlemek istemiştir. Özellikle de Truman Doktrini ve Marshall Planı ile yapılan yardımların Türkiye ve Yunanistan'ın hanesine yaptığı etki 7/10'luk oranın hesaplanmasında belirleyici olmuştur.

1.2. 7/10 ORANININ ANALİZİNDE DOĞRUDAN ETKİLİ BELİRLEYİCİLER

1.2.1. Soğuk Savaş Süresince ABD Dış Politikası'nın Genel Seyri

Yukarıda ifade edildiği gibi ABD, II. Dünya Savaşı'nın sonucunda "süper güç" olarak belirirken Sovyetler Birliği de aynı şekilde dünya sahnesindeki yerini almıştır. Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan yeni dönemde Sovyetler Birliği bu zaman diliminin sonunda ekonomik sorunlarla daha fazla başa çıkamayıp dağılacaktır ama bu durum gerçekleşinceye kadar Sovyetler Birliği'nin ABD ile mücadelesi farklı şiddetlerde devam etmiştir.¹² Savaşın getirdiği tahribat ile İngiltere'nin dünya liderliğinden çekilmesinin ardından ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadelenin süreceği ortamın başında ABD, Sovyetler Birliği'nin dostluğunu kazanma politikasını terk ederek

¹¹ Baskın Oran, "1980-90 Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2: Dönemin Bilançosu", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2: 1980-2001**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.11-14.

¹² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt 1**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s.101-119.

“Metanet ve Sabır politikası” denilen yeni bir politika izlemeye karar vermiştir.¹³Bu politikanın temeli Sovyetler Birliği’nin uzlaşmaz tutum sergilemesi durumunda ABD’nin de buna yönelik pozisyon almasına dayandırılmıştır. Aynı dönemde Başkan Truman’ın da ABD’nin Soğuk Savaş’taki dış politikasının temellerini oluşturan ve Sovyetler Birliği’nin Avrupa’nın batısına doğru genişleme göstermeye kalkışması durumunda sınırlandırılmış bir güçle karşı konulmasını hedefleyen “Tahdit Politikası” oluşturulmuştur.¹⁴ Truman yönetimiyle dünya öncülüğüne resmen soyunan ABD, artık yalnızcılık politikasını terk ederek “Liberal Uluslararası Düzen”i kurma stratejisini uygulamaya sokmuştur. Uluslararası örgütleri bu doğrultuda bir araç olarak gören ABD öncülüğünde 1945’te yapılan San Francisco Konferansı ile Birleşmiş Milletler kurulmuş, 1944 yılında Bretton Woods sistemi oluşturularak uluslararası ekonomik düzenin temelini oluşturan IMF (International Monetary Fund), Dünya Bankası (World Bank) ve GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) örgütleri kurulmuştur.¹⁵ Soğuk Savaş’ın başından itibaren Sovyetler Birliği’nin Avrupa üzerinde hakimiyet kurmasını çok ciddi bir tehdit olarak gören ABD, bu ülkenin Türkiye ve dahilindeki İstanbul’u güdümüne alarak Akdeniz’e uzanan bir hat yaratabilme arayışlarını fark etmesini, oluşturulan “Çevreleme Politikası”nın da kapsamına giren Türkiye ve Yunanistan’ın politik bağımsızlığı ve sınır bütünlüğünün desteklenmesi kararını içeren “Truman Doktrini”ni ilan etmiştir. Başkan Truman’ın;

“Amerikan dış politikasının, kendilerini boyunduruk altına almak için silahlı azınlıklar tarafından harcanan çabalar (Yunanistan) ve dış baskılara karşı koymaya çalışan ulusları (Türkiye) desteklemek amacına yönelmesi gerektiği kanısındayım. ABD ve Sovyet yaşam biçimlerinden biri çoğunluğun idaresine dayanmaktadır ve özgür kurumlar, temsili hükümet, serbest seçimler ile kişisel özgürlük, konuşma ve din özgürlüğü ve politik baskılardan bağışıklık konularında verilen güvencelerle diğerinden ayrılmaktadır. İkinci yaşam biçimi azınlığın çoğunluğa zorla

¹³ John Spainer, **American Foreign Policy Since World War II**, Washington, A Division of Congressional Quarterly Inc, 2019.

¹⁴ Ayça Ülker Erkan, “Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası”, **Sosyal Bilimler**, Cilt 8, Sayı 1, 2010, s. 183-194.

¹⁵ Ramazan Gözen, **Amerikan Dış Politikası**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2609, 2016, s.18.

kabul ettirdiği iradeye dayanır. Terör ve baskıyla, basın denetimiyle, uydurma seçimlerle ve kişisel özgürlüklerin bastırılmasıyla ayakta kalır. Amaç baskı rejimini kabul ettirmeye çalışan baskıcı rejime karşı özgür insanları korumaktır.”

ifadesiyle temelini attığı doktrin ile Türkiye'ye 100 Milyon dolar, Yunanistan'a 300 Milyon dolar yardım yapılması kararı alınmıştır.¹⁶ Türkiye ve Yunanistan da aldıkları bu yardımı, ABD olurunun almadan amaçları dışında kullanamayacaklarını kabul ederek ülkelere gönderilecek denetçilere de onay vermişlerdir. Bir bütün olarak büyük bir üretim ve işgücü kaynağı olan Avrupa'nın ABD'ye düşman bir devletin kontrolü altına girmemesi gerektiği düşüncesiyle de Marshall Planı devreye sokulmuştur. Bu plan çerçevesinde yapılan yardımlarla Avrupa'nın ekonomik durumunun iyileştirilerek ABD'de ekonominin durgunluktan kurtarılması hedeflenmiştir. Yapılan yardımlar ABD yanlısı hükümetlerin başa gelmesinde de etkili olmuştur.¹⁷

Stalin'in 1948 ortalarında Batı Berlin'e abluka uygulayarak Batı'nın kararlılığını test etme girişimi ABD ve Sovyetler Birliği'ni çatışmanın eşiğine getirmiştir. Bu olay Washington'da bir Avrupa-Amerikan ittifakı kurma olasılığı düşüncesini de güçlendirmiştir. ABD'nin Avrupa ülkelerine ülkesel hibeler ve yardımlar yapmak yerine bölgesel koordinasyon için şartlı yardım yapmak eğilimi göstermesi ve tasarladığı ittifakı Atlantik Okyanusu'nun karşı kıyıları arasında bir köprü oluşturan ve gerektiğinde askeri eylemi kolaylaştıracak bir bölgeye sahip olan Kuzey Atlantik ülkeleri ile de genişletmek istemesi bahsedildiği üzere NATO'nun kuruluşunu getirmiştir. 4 Nisan 1949'da ABD, Kanada, Belçika, Danimarka, Fransa, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz ve Birleşik Krallık'ın ortaklığıyla kurulan NATO, "tarafardan birine yapılmış saldırının hepsine karşı yapılmış olarak değerlendirilmesi" anlayışına dayandırılmıştır.¹⁸

¹⁶ Mahmut Akkor, "II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrininin Ortaya Çıkışı", **VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, Güz 2017, s.7.

¹⁷ Çağrı Erhan, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996, s.275-287.

¹⁸ NATO Antlaşması için bkz:

https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr (30.08.2021).

NATO'nun kurulmasından kısa bir süre sonra patlak veren Kore Savaşı da örgütün üyeleri arasındaki koordinasyonu uygulamaya sokma imkanını yaratmıştır. 1952'de örgütün kurucu üyeleri Yunanistan ve Türkiye'yi NATO'ya almayı kabul etmişler ve 1955'te Federal Almanya Cumhuriyeti'ni örgüte dahil etmişlerdir. Batı Almanya'nın NATO'ya girişi Sovyetler Birliği'nin Varşova Paktı ile misilleme yapmasına yol açan süreci tamamlamıştır. Sonuçta bakıldığında NATO, Batı Avrupa'nın tamamını Amerikan “nükleer şemsiyesi” altına yerleştiren bir organizasyon olmuştur.

ABD'nin dünya liderliğini alternatifsiz olarak ele alması sürecinde bir dönüm noktası da Süveyş Krizi olmuştur. Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesini hedefleyen Mısır, Asvan Barajı'nın inşasına ABD ve İngiltere'nin destek vermeye hazır olmalarına karşın Sovyetler Birliği tarafından daha iyi tekliflerin gelebileceğini düşünerek hareket etmiştir. Devam eden politik gelişmeler üzerine ABD'nin barajın inşasına yönelik teklifini çekmesinin ardından da Mısır, kanalı millileştirdiğini açıklamıştır. İngiltere ve Fransa, Akdeniz'deki dengelerin bozulacağı ve Uzakdoğu ile bağlantılarının da sekteye uğrayacağı endişesiyle hareketler planlamışlardır. ABD, bu iki ülkenin askeri bir harekete kalkışmasının Sovyetler Birliği'ni bölgeye çekeceğini düşündüğünden olası bir operasyona karşı olduğunu açıklamıştır. Ancak ABD ilerleyen dönemde İsrail'in de katkısıyla başlatılan operasyonu daha önceki açıklamasına paralel olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşımıştır. Güvenlik Konseyi'nde İngiltere ve Fransa'nın vetosu söz konusu olmuştur. Ancak Sovyetler Birliği'nin desteğiyle Genel Kurul'a yansıyan süreç İngiltere ve Fransa'ya geri adım attırmıştır. Böylece bu gelişmeler ABD'nin İngiltere ve Fransa'ya çizdiği politikaların dışında davranmasına izin vermeyeceğinin kanıtlarından biri olmuştur. Süveyş Krizi'nin Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'ne kazandırdığı prestij ise “Eisenhower Doktrini”nin ilanını getirmiştir. Doktrin, Ortadoğu ülkelerine ABD tarafından ekonomik ve askeri yardım yapılmasını ve bu ülkelere komünist bloktan bir saldırı olması durumunda ABD Ordusu'nun müdahale

etmesini içermektedir.¹⁹ ABD, 1960'lı yıllara yaklaşırken “Kitlesele Karşılık” görüşünü Eisenhower dönemiyle “Sınırlı Savaş” anlayışına terk ederken aslında Kennedy yönetimiyle gelecek olan “Esnek Karşılık” doktrinine de zemin hazırlamıştır. “Sınırlı Savaş”ta nükleer silahları Avrupa’yı savunmak adına “gerektiğinde” kullanmayı politika olarak belirleyen Washington, “Esnek Karşılık”ta ise tepkisini tehdidin niteliğine göre belirlemeyi kararlaştırmıştır. “Esnek Karşılık” stratejisi, gelecek saldırıya doğrudan nükleer silahlarla cevap vermek yerine “tırmanma” yolu izlenerek nükleer silahlarla karşılık verme potansiyeli hissettirilip caydırıcı olmak ve bu tırmanmada kontrolü kaybetmeden hareket edebilmek şeklinde olmuştur. Böylece Avrupa’yı “derinlemesine” savunmak düşüncesi güden ABD’nin yeni yaklaşımı Fransa’nın askeri gücünü NATO’dan çekmesinde başlıca pay sahibi olmuştur.²⁰

Küba Füze Krizi, U-2 uçaklarının yarattığı gerilim ve nükleer silahlara yönelik antlaşmalar “yumuşama” dönemini hazırlayan ve ilerleten başlıca olaylar olmuştur. Yumuşama dönemiyle ABD başkanları açısından ise ön plana çıkan isim Richard Nixon olmuştur. Nixon yayınladığı doktrininde stratejisini üç önemli politikaya dayandırmıştır: Bunlar Vietnam’dan çekilmek, Çin’le ilişkileri geliştirmek ve Sovyetler Birliği ile yumuşama durumuna geri dönmektir. Nitekim Nixon döneminde ABD, Çin Halk Cumhuriyeti’ni tanımış ve Birleşmiş Milletler’e üyeliğine olan vetoyu kaldırmıştır. Diğer taraftan ise bu dönemlerde ortaya çıkan Arap-İsrail Savaşları ve 1963-74 petrol krizleri ABD’nin Ortadoğu’ya ilgisini arttırmıştır. Nixon’ın istifası ve Ford’un kısa süren başkanlığı sonrasında başa gelen Jimmy Carter ise ABD dış politikasında idealizmi tekrar öne çıkartmıştır. Arap-İsrail çatışmasını bitirmek amacıyla 1979’da Camp David Barış Antlaşması’nın imzalanmasında aktif rol oynayan Washington, Ortadoğu’nun en büyük sorununa da açıkça ve doğrudan müdahil hale gelmiştir. Camp David Antlaşması ile İsrail Batı Şeria ve Gazze Şeridi’nden çekilmeden Mısır tarafından resmen tanınmış, bunun

¹⁹ <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato> (23.04.2020)

²⁰ Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Ankara, İmge Kitabevi, 2016, s.280-283.

yanı sıra İsrail devleti tarafından Filistinliler'in meşru haklarının tanınması ve gelecekteki müzakerelere Filistinliler'in katılmasına izin verilmesini gibi koşulları da içermiştir.²¹

1960'lardan 1980'lere uzanan dönemin son gelişmeleri ise Carter Yönetimi'nin idealizmi terk ettiğini göstermiştir. Özellikle İran'daki İslam devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan müdahalesi ABD'yi yeniden "Çevreleme Politikası"na döndürerek savunma harcamalarını arttırdığı bir sürece sokmuştur.²²

İkinci Soğuk Savaş ve Çevreleme Politikası esasen ABD başkanlarından Reagan döneminde belirginleşecektir. Reagan döneminde uluslararası askeri faaliyetler ve operasyonlar artış göstermiştir. Ayrıca Reagan Doktrini ile Sovyetler Birliği'nin Afganistan, Angola, Etiyopya, Küba ve Vietnam'daki varlığı Sovyet karşıtı güçlere destek verilerek sonlandırılmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak neoliberal politikalar ekseninde Çin ile de ilişkiler geliştirilerek Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasına desteği sağlanmıştır.²³

ABD dış politikasındaki bu değişken süreç bu ülkenin Türkiye ve Yunanistan'a bir bütün olarak bakılması anlamındaki bakış açısında köklü değişiklikler getirmemiştir. Washington, NATO'nun güneydoğu kanadında istikrarlı bir görüntünün devam ettirilmesi anlayışını korumuştur. Bu da yapılan yardımların devam etmesini beraberinde getirmiştir ancak bu yardımlarda Türkiye'ye yönelik kesintiler Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası kendini gösterecektir. Ancak ABD'nin bu harekât sonrası gelişen yaklaşımı çoğunlukla Türkiye'nin hiçbir şekilde adayı terk etmeyeceği, yapılması gerekenin sadece Türk müdahalesini Yunanistan'ın kabul edebileceği sınırlarda tutmak şeklinde olmuştur.²⁴ Üstelik en belirgin olarak şu da vurgulanmalıdır ki; özellikle "Esnek Karşılık"

²¹ Ali Köprülü, "Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1, 1990, s.178-181.

²² Gözen, s.20-22.

²³ Hasan Köni, *Amerika'nın Uluslararası Politikası*, İstanbul, Ekim Yayınları, 2007, s.39.

²⁴ Pierre Oberling, *The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus*, New York, Columbia University Press, 1982, s. 169-170 ve A. Haluk Ulman, "Geneva Conferences, July-August 1974", *Foreign Policy*, 1974, Vol.4, No.2-3, s.50'den aktaran Nasuh Uslu, *The Turkish American Relationship Between 1947 and 2003: The History of a Distinctive Alliance*, New York, Nova Science Publishers, 2003, s. 207.

stratejisinin belirlendiği dönem Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı derinlemesine savunma yapılacak bir alan olarak algılanmasına sebep olmuştur. “Kitlese Karşılık”ta da yerleştirilen nükleer füzeler sebebiyle jeostratejik konumu son derece önemli olan Türkiye, “Esnek Karşılık”ta da bu yönüyle önem kazanmıştır. ABD dış politikası açısından Türkiye ve Yunanistan'a değer atfetme anlamında “Metanet ve Sabır Politikası”nın belirlenme sürecinde Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde baskı kurma girişimlerinin etkileri Türkiye'yi bu süreçte önemli bir konuma sokmuştur. Benzer şekilde “Çevreleme Politikası”nın sonuç vermesi anlamında Sovyetler Birliği'ne Yunanistan'dan daha yakın konumda ve hatta komşu olan Türkiye'nin önemi açıktır. Eisenhower Doktrini ile ABD etki alanının Orta Doğu'da sağlamlaştırılmak istenmesinde ise Türkiye'nin bu coğrafyadaki ülkeler gibi nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması ya da tarihsel bağları bulunması gibi kriterler gerçeklik kazanmayacaktır. Diğer yandan Yunanistan'ın ise böyle bir potansiyeli zaten hiç yoktur. Nixon Doktrini perspektifinde bakıldığında da Türkiye Sovyetler Birliği ile muhtemel bir savaş durumunda daha hassas bir konuma düşmüş, ABD gerekli desteği göstermeye karar verene kadar mevcut kaynaklarına güvenerek hareket etmesi gerekeceği bir durum ortaya çıkmıştır. Carter Doktrini de bu politikalardan bağımsız olmayarak gelişmiş ve özellikle Türkiye'nin yine coğrafi veya tarihi bağları olduğu Afganistan veya İran gibi ülkelerdeki gelişmelerle ivme kazanmıştır. Bu sebeplerle genel çerçevede ABD'nin değişen politikalarında önem kazanmak boyutuyla Türkiye, Yunanistan'a göre çok daha belirgin bir yer edinmiştir.

1.2.2. Soğuk Savaş Süresince Türk Dış Politikasının Genel Seyri

İkinci Dünya Savaşı sonlarına yaklaşırken Türkiye için tablo Balkanlar ve Boğazlar bölgesi ile Akdeniz ve Ortadoğu'da nüfuz sahibi olmak isteyen Sovyetler

Birliği'ne karşı yalnız kalmamak yönünde politika arayışları doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Nitekim Molotov, Türk Büyükelçisi Selim Sarper'e 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması'nın, zamanın şartlarını karşılamadığı görüşünü sunan ve bu sebeple feshedilmesinin istendiğine dair bir nota vermiş, birkaç ay sonra ise Montrö Anlaşması'nda Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını gözeten düzenlemeler yapılması ve Boğazlar'da Sovyetler Birliği'ne bir askeri üs verilmesi ile I. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'den bir buçuk milyon civarında Ermeni'nin sürüldüğünü ve geriye döndüklerinde kendilerine verilmek üzere, Kars ve Ardahan'ın Sovyet Ermenistanı'na bırakılması konularında isteklerini iletmiştir. Başlangıçta ABD kanadından Türkiye'ye yönelik bu tehdide karşı beklenen tepki gelmese de özellikle Moskova Konferansı'ndan sonra Truman Sovyetler Birliği'ne karşı Türkiye'yi destekler nitelikte tavır almaya başlamıştır.²⁵

Müteakip dönemde gerçekleşen ve yukarıda ifade edilen Truman Doktrini ve ardından gelen Marshall yardımlarına Türkiye'nin bakış açısı, Batıyla olan bağları kuvvetlendirmenin ve Sovyet tehdidi karşısında yalnız kalmamanın bir fırsatı olarak algılama yönünde olmuştur. Fakat bu yardımlar doğal olarak Türk Dış Politikası üzerinde ABD nüfuzunu arttırmıştır.

Demokrat Parti (DP) iktidarı ile beraber Soğuk Savaş oyuncusu olarak Türkiye'nin durumunu ele aldığımızda aktif dış politika göze çarpmaktadır. Bunda ABD ile Türkiye'nin tehdit algılarındaki paralellik ve iç egemen yapı etkili olmuştur. NATO'ya üye olunması yönünde ortaya konan çaba da bunun bir sonucu olmuştur. DP'nin seçim kampanyasında da NATO üyeliği hedefi açıkça ortaya konmuştur. Bu doğrultuda Kore Savaşı NATO'ya girme konusunda önemli bir basamak olarak görülerek bölgeye 4500 asker gönderilmesi kararı alınmıştır.²⁶ Bu kararın alınmasında DP'nin Kore'de varlık

²⁵ C. Göktepe ve S. Seydi, "Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası", **Bilig**, Sayı 72, Mart 2015, s.197-203.

²⁶ Yüksel Sezgin, **Kore Savaşı'na Girişimizin Türk Dış Politikası Üzerine Etkileri**, Ankara, 1995, s. 8

gösterilmez ise ileride muhtemel bir Sovyet saldırısında Türkiye'nin yalnız kalabileceği argümanı önemli bir yer tutmuştur. Ancak muhalefet açısından da bu husus tam tersine Sovyet saldırısına davetiye çıkarma ihtimalini de içinde barındırmıştır. Bununla beraber asker gönderilmesine karşı ciddi bir muhalefet oluşmuştur demek de yetersiz olacaktır. Bu noktada üstüne basılması gereken bir diğer husus da Kore'ye asker gönderilmesinin sadece NATO üyeliğiyle değil Türk ekonomisinin ABD yardımlarına duyduğu ihtiyaçla da alakadar olmasıdır. Sonuçta da Türk askerinin Kore'de aldığı başarılı sonuçlar üyelik sürecini ivmelendirse de asıl etkiyi Doğu Avrupa ülkelerinin silahlandığı bir süreçte NATO'nun güneydoğu kanadının güvence altına alınması ihtiyacı yapmıştır denebilir. NATO'ya üye olunmasıyla beraber Türkiye'nin dış politikası ve savunma politikası da bu organizasyonla paralel hale gelerek Batı'nın da bölgedeki çıkarlarına katkı sunmuştur.²⁷

Türkiye'nin o dönemdeki dış politika anlayışındaki ittifak arayışları farklı platformlarda da kendisini göstermiştir. 1953 yılındaki Balkan Paktı ve 1955 yılındaki Bağdat Paktı bu örneklerdendir. Ancak her iki pakt da güvenlik ortamı yaratma anlamında pek bir fayda getirmemekle beraber aksine bölge ülkelerinin de tepkisini çeken girişimler olmuştur.

Bunların yanında Türkiye'nin çok yönlü politika arayışları da ivmelenmeye başlamıştır. ABD ile ilişkilerin yanı sıra diğer seçenekler de gündeme gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun 1959 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçe görüşmeleri esnasında Üçüncü Dünya ülkeleri ve Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik ifadeler barındıran konuşması dikkat çekici olmuştur. Bağlantısızlar Bloğu'na yönelik sert tutum yumuşamaya başlamıştır. Benzer şekilde Başbakan Menderes'in konuşmaları da bu dönemde iki kutuplu dünyanın sınırlamalarının dışına çıkmaya başlamıştır.²⁸

²⁷ Göktepe ve Seydi, s.203-212.

²⁸ **Ibid**, s.212-217.

Türkiye 1960 yılında ise 27 Mayıs Hareketi'ni yaşamıştır. Ülke ekonomisi kötüye gittikçe daha sert politikalar uygulamaya başlayan DP'ye karşı Milli Birlik Komitesi (MBK) adı altında harekete geçen subaylarca Menderes Hükümeti devrilmiştir. Ancak, dış politikaya yönelik bir tepkinin bu darbeye önemli bir etkisi olduğunu söylemek mümkün değildir, zira darbe sonrasında Türkiye'nin Batı ile ilişkilerine vurgu yapılmasının yanında Milli Birlik Yönetimi'nin bağımsızlık için çalışan uluslarla ilişkilere ivme kazandırma girişimleri de olmuştur. 1961 Anayasası gibi demokratik bir anayasayı getiren bu darbe yönetimi o yıl iktidarı da sivillere devretmiştir.

1960-80 döneminde Türk Dış Politikası görece özerklik göstermiştir. Bunun ilk nedeni daha önce ele aldığımız üzere uluslararası ortamın getirileridir.²⁹ 1962'den sonra süper güçler arasındaki ilişkilerin gözle görülür yumuşamasının Türkiye gibi bir cephe devletinin konumu üzerinde kaçınılmaz olarak önemli etkileri olmuştur. Bu yeni ortamda, Doğu-Batı çatışmasının odağı Avrupa'dan Afrika'ya, Doğu Asya'ya ve Orta Doğu'ya doğru kayarken, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden gelecek yakın bir askeri tehdide ilişkin algısı azalmıştır.³⁰ Türk Dış Politikası'nda bu dönemde görece özerklik görülmesinin ikinci nedeni ise ülke içerisinde hâkim olan özgürlük atmosferinin kamuoyunun dış politikayı mercek altına alması ve anti-Amerikancı düşüncelerin artmasına vesile olmasıdır. 1960-80 döneminde Türk dış politikasının görece özerkliğine kanıt sunan gelişmeler Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Cezayir için self-determinasyonun desteklenmesi, Johnson mektubuna taviz gösterilmemesi, ABD'nin Vietnam politikasına Birleşmiş Milletler'de karşı çıkılması, Çok Taraflı Nükleer Güç'e (Multilateral Force-MLF) katılmanın reddedilmesi, Arap-İsrail savaşlarında Araplara destek olunması, ABD ile olan NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi (Status of Forces Agreement-SOFA)'nde kendi lehine değişiklikler yaptırması, Ortak Savunma ve İşbirliği Anlaşması (OSIA) ile ikili anlaşmaları denetime alarak üslerin alan dışı amaçlarla

²⁹ Oran, "1960-1980 Görece Özerklik-3: Dönemin Bilançosu", 2004, s.657-660

³⁰ William Hale, **Turkish Foreign Policy Since 1774**, Routledge, Taylor and Francis Group, 2013, s.104.

kullanılmasını yasaklaması, Ege’de Yunanistan’a serbestlik tanınmaması, Üçüncü Dünya’ya yardım politikası başlatılması, haşhaş ekiminin serbest bırakılması, Kıbrıs Adası’na çıkarma yapılması ve gelen ambargoya direnilerek OSİA’nın feshedilmesi ile üslerin kullanımının durdurulması, tek taraflı olarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile ilişkilerin askıya alınması, Bağlantısızlar’a yakınlaşılması, “Ulusal Savunma Doktrini”nin ortaya konması, Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına dönüşüne geçit verilmemesi, rehine kriziyle İran’a ABD’nin koyduğu yaptırımlara katılmaması, 29 Mart 1980 tarihli Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması (SEİA)’yla yerli savunma sanayiinin temellerinin atılması ve malzeme giriş çıkışının denetimi ile olağanüstü durumlarda üslerin statüsünü askıya alma hükümleri getirmesi olarak oldukça geniş bir yelpazede sıralanabilir. Üstelik tüm bu kararlar ekonominin iyi düzeyde olmadığı ve ülkenin kendi içerisinde de karmaşık bir süreçten geçişi esnasında alınmıştır.³¹ Burada hemen belirtmelidir ki 1980 SEİA, Kenan Evren’in cuntası ve Turgut Özal’ın sivil hükümeti tarafından uygulanmış olmakla beraber, Ecevit ve Demirel yönetimindeki ardışık hükümetler tarafından müzakere edilmiştir. Bu süreç ABD ile ilişkilere Türkiye tarafından verilen önemin partilerden veya hükümetlerden bağımsız olduğunu da göstermiştir.³²

Sayılan gelişmelere ve dönemin Türk Dış Politikası’nın ana hatlarına çok belirgin etkisi olan olayların Küba Krizi ile kendisini hissettirdiği söylenmelidir. Bu kriz Türkiye’de ABD’nin kendi çıkarları adına blok ya da müttefiklik ilişkisi içerisinde bulunduğu diğer ülkelerin çıkarlarını göz ardı edebileceğini somut bir şekilde gösteren bir gelişme olmuştur. Ancak Türk Dış Politikası’ndaki değişiklik kesin olarak 1964 yılında başlamaktadır. Bunun zeminini hazırlayan Kıbrıs olaylarıdır. Küba krizi ile birlikte Kıbrıs meselesi de Türkiye’de ABD’nin kendi çıkarları adına blok ya da

³¹ Oran, “1960-1980 Görelî Özerklik-3: Dönemin Bilançosu”, 2004, s.657-660.

³² Dankwart A. Rustow, **Turkey: America’s Forgotten Ally**, New York, Council on Foreign Relations Press, 1989, s.105.

müttefiklik ilişkisi içerisinde bulunduğu diğer ülkelerin çıkarlarını göz ardı edebileceğini somut bir şekilde gösteren bir gelişme olmuştur. Türkiye'nin çok geç olarak sarıldığı bir dava olmasının getirdiği dezavantajların yanı sıra NATO içinde müttefiki olan Yunanistan ve daha da önemlisi başta ABD olmak üzere her alanda bağlılık gösterdiği Batı ülkeleri tarafından bu olaylara karşı takınılan tavır dış politikada değişikliğin ateşleyicisi olmuştur. Özellikle Türkiye'nin Kıbrıs'a muhtemel bir müdahalesinin Sovyetler Birliği ile yaratabileceği olası bir çatışma halinde ABD'nin kayıtsız kalacağını ifade eden Johnson mektubunda kendisini çok açık bir biçimde hissettiren diplomatik olmayan üslup Türk kamuoyunu da olumsuz etkilemiştir.³³

Türkiye'de gelişen ideolojik solun da salt Batı karşıtlığıyla eleştirdiği süreç onların nezdinde ilerleyen dönemde daha reel politik bir düzleme oturacak olsa da Türkiye 12 Mart 1971'de başka bir askeri müdahaleyi daha yaşamıştır.³⁴ 1970'li yıllar askeri, siyasi ve iktisadi açıdan Türkiye'nin tablosunu netleştirmiştir. Özellikle savunma sisteminin ABD ile bağımlılık seviyesinde biçimlendirilmiş olması ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle uygulanmaya başlayan ambargo Türkiye'yi zora sokmuştur ve ulusal savunma sanayi kurulması yolundaki çabalarını yoğunlaştırmıştır. Siyasi anlamda gelen çok-yönlülük ise askeri yönden de rahatlama olanakları yaratma potansiyeli taşımıştır. Dünyaya hâkim olan iktisadi “karmakarışık” yapı da bu çok-yönlülüğü hem gerekli kılmış hem de dolaylı zararlarını göstermiştir.³⁵

Ayrıca Türkiye 1967'den itibaren Sovyetler Birliği ile yakınlaşma göstermeye başlamıştır. Dış ticarete pay elde edilerek gelişmeye başlayan ilişkiler Kıbrıs konusunda bu ülkenin tepki göstermemesi için de sigorta görevi görmüştür. Bağlantısızlarla geliştirilen ilişkiler ise Batı'ya karşı bir nebze de olsa alternatif bulma imkanları

³³ Mehmet Gönübol ve Haluk Ülman, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası-Genel Durum”, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ed: Mehmet Gönübol, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s.323-333.

³⁴ Gönübol ve Kürkcüoğlu, s.491-500.

³⁵ **Ibid**, s.546-547.

doğurmuştur.³⁶ Yine dönemdeki ilişkilere boyut katan bir diğer alanda Türkiye-AET ilişkileri olmuştur. 1958 yılında kurulmasının üzerinden çok zaman geçmeden 31 Temmuz 1959'da topluluğa ortaklık başvurusunda bulunan Türkiye, nihai hedefi tam üyelik olan Ankara Antlaşması ile süreci başlatmıştır. Ancak Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı 1970'li yılların başından itibaren yaklaşık on yıl süre ile istikrarsız bir seyir göstermiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesinin sonrasında da durdurulmuştur.³⁷

Dönemin dış politikasına ışık tutması için iktisadi ilişkilerin yönüne bakılırsa hem ithalat hem de ihracatta toplamda artış olmakla birlikte Batılı ülkelerle olan ticaret oranının düşüş gösterdiği söylenebilir. Özellikle 1974 sonrası belirginleşen bu durum, petrol fiyatlarındaki artış, bu artışın dış yardım ve kredilerin azalmasına etkisi ve Kıbrıs Barış Harekatı'na bağlı olarak gelişmiştir. Diğer yandan 1961-1980 arasını kapsayan dönemin toplamında dış ticaret payında en büyük yüzdeyi karşılayan ülke ise Almanya olmuştur.³⁸

Son olarak şu da vurgulanmalıdır ki bu süreç Türkiye'nin Batı ile ilişkiler kurma ağını temelden değiştirmemiştir. Ekonomik ve askeri bağımlılıklar bunun esas sebebi olmuştur. Nitekim uluslararası ortamın dinamiklerine yeni parametreler de eklenince bir sonraki dönem Türkiye için bu dönemin de mirası denebilecek yeni bağımlılıkları getirmiştir.³⁹ Bakıldığında 1980'li yıllar uluslararası ortamdaki "yumuşama" havasını sarsarak başlayacak ancak 1973 petrol şokunun uluslararası alanda yarattığı krizin 1980'li yıllarda atlatılmasıyla uluslararası siyasi ve askeri ilişkilerde yumuşamayı da getirecektir.⁴⁰ Bu dönemde 1950-60 arasındaki Menderes dönemi gibi aktif fakat riskli ve ABD'ye bağımlılığın yüksek seviyede olduğu bir tablo ortaya konmuştur. Bu tabloyu

³⁶ Oran, "1960-1980 Görelî Özerklik-3: Dönemin Bilançosu", 2004, s.657-660

³⁷ <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=111> (19.05.2020)

³⁸ Oran, "1960-1980 Görelî Özerklik-3: Dönemin Bilançosu", 2004, s. 658.

³⁹ **Ibid**, s.657-660.

⁴⁰ Mustafa Bıyıklı, **Türk Dış Politikası-Cumhuriyet Dönemi**, İstanbul, Gökkuşbu Yayinevi, 2018, s.68-69.

alınan dersler çerçevesinde ortaya koyduğumuzda 12 Eylül rejimi ve Özal faktörü kapsamında değerlendirmek gerekecektir. 12 Eylül rejimi şunu göstermiştir ki meşruiyet sorunu yaşayan bir rejimin dış politikada ödünler vermesi kolaylaşmıştır. 12 Eylül rejiminin benimsediği Türk-İslam Sentezi anlayışı ise Türkiye’yi Avrupa’dan ve temsil ettiği değerlerden yabancılaştırmıştır. Tablonun Özal boyutu ise Dışişleri’nin devreden çıkartılmasının ve sadece ticaret ilişkisiyle politikaları yürütmeye çalışmanın doğuracağı sakıncalı sonuçları ortaya çıkarmıştır. Yine, Körfez Savaşı örneğinde olduğu gibi geleneksel dış politika anlayışlarından sapmak da tehlikeli sonuçlar doğurmuştur. Körfez Savaşı Türkiye’yi adeta savaşın eşiğine getirmiş, savaştan sonra da ciddi ekonomik kayıplar doğurmuştur.⁴¹

1.2.3. Soğuk Savaş Süresince Türkiye-ABD İlişkilerine Genel Bir Bakış

II. Dünya Savaşı’nın sonlanmasıyla dünyanın güç merkezinin Avrupa’dan kanatlara yani ABD ve Sovyetler Birliği’ne geçmesiyle Ortadoğu da bu devletlerin rekabet alanı haline gelmiştir. Truman Doktrini ile politikalarını ilerleten ABD, 1960’lı yıllara bölgede hâkim güç olarak girmiştir.

Savaş sonrası dönemde Sovyetler Birliği’nin Türkiye’den toprak talebi ve Boğazlar üzerinde haklar elde etme hedefleri ile bölgedeki emelleri gereği Türkiye’yi Sovyetler Birliği etkisinden korumak iddiası ile gelen ABD tutumları ve Türkiye’nin Ataöv (2006)’ün değerlendirmesinde sunulduğu gibi rıza göstermeye meyilli olan iç egemenlerinin yaklaşımı sonucu Türkiye Batı’ya yanaşmıştır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi Truman Doktrini ile ABD’nin Türkiye’ye de yardımları başlamış ve Türk-Amerikan ilişkileri hızla gelişmiştir. II. Dünya Savaşı boyunca izlediği politika

⁴¹ Oran, “1980-90 Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2: Dönemin Bilançosu”, 2004, s.32-33.

dolayısıyla savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin istekleri karşısında yalnız kaldığı düşüncesine kapılan Türkiye ile ona stratejik konumu nedeniyle son derece önem veren ABD'nin politikalarını birleştiren Türkiye, 1952 yılında NATO üyesi olmuştur. Nitekim Soğuk Savaş'ta ABD için Türkiye, “değerli bir müttefik”, Sovyetler Birliği'nden gelebilecek tehditleri önlemede “bariyer”, ittifakın güney kanadının “koruyucusu”, “şişenin ağzındaki tıpa” ve Ortadoğu ve Doğu Akdeniz’de “askeri üs” olarak kendini göstermektedir.⁴² Türkiye'nin bu ittifaka girme sebepleri Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinin oluşturduğu güvenlik ortamına dahil olarak Sovyet tehdidini azaltmak, ordusunun modernizasyonunu sağlamak, Batı ile ilişkilerini geliştirmek ve ABD'nin yardımlarından yoksun kalmamak olarak sıralanabilir.⁴³

Türkiye 27 Mayıs darbesine doğru giderken dış politikasına yön veren en güçlü etken DP'nin siyaseti gereği ABD ile ilişkiler olmuştur. ABD, DP için içerideki katı tutumuna karşı oluşan tepkiyi bastırmak için de adeta aranan bir dayanak haline gelmiştir. Bu doğrultuda 27 Mayıs'a yaklaşan süreç kapsamında Türkiye-ABD ilişkileri önem arz etmektedir.

Türkiye 1958 yılında ABD ile Irak konusunda bazı fikir ayrılıklarında olmakla beraber iki ülke arasındaki asıl anlaşmazlık Türkiye'nin ABD'den mali yardım istemesinden kaynaklanmıştır. Söz konusu yılın Ocak ayında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, ABD Dışişleri Bakanı Dulles ile Ankara'da temas kurarak ekonomik ve mali yardım konusunda beklentiler ortaya koymuş ancak beklediği cevabı alamamıştır. Mayıs ayı içerisinde aynı beklenti bu kez Dışişleri Bakanı Zorlu tarafından Kopenhag'daki NATO toplantısında da iletilmiş ancak etkili olunamamıştır. Hatta aynı ay Cumhurbaşkanı Bayar tarafından ABD Başkanı Eisenhower'a Türkiye'nin içerisinde bulunduğu sıkıntılı dönemin sebebi ile ABD'den uzun vadeli kredi alınamaması arasında

⁴² Ayşe Ömür ATMACA, “Yeni Dünya’da Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2011, s.165.

⁴³ Furkan Arda, “1950-1960 Döneminde Türkiye-ABD İlişkilerinin İncelenmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Edirne, 2018, s.70-71.

ilişki kurulan bir mektup gönderilmiştir. Bu noktada ABD'nin yaklaşımı ise Türkiye'ye bir yardımdan ziyade nasihat içeren ifadeler olarak kendini gösterirken, aynı ABD Almanya'nın da Türkiye'ye ikili yardım yapmasını engellemek ister bir konumda durmuştur. Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler bu doğrultuda seyrederken 1958 yılında dünya Lübnan krizi ve Irak'ta darbe yaşanmasıyla monarşinin devrilmesi olmak üzere iki büyük kriz yaşamıştır. Bu krizler Türkiye'nin bölgedeki önemini arttırmasına sebep olmuş ve ABD yardım konusundaki tavrını değiştirmiştir.⁴⁴

1960 Nisan'ında Türkiye kendi içerisinde DP oyları ile kabul edilen Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasını öngören kanunun kabulünü yaşamıştır. Özellikle partiler arası gerginliği son derece arttıran kanuna ABD'nin yaklaşımı da önem arz etmektedir. Büyükelçi Warren'in 19 Nisan 1960 tarihli telgrafında yapılan değerlendirme *"her iki parti de kendi siyasal amaçları için Amerika'yı kullanmakta ise de ve bu durum Amerika'nın çıkarları için zararlı olmakla beraber, her iki partinin de Amerikan ittifakına bağlı oldukları görülmektedir. DP, CHP'yi Amerikan aleyhtarlığı ile itham etmek suretiyle, Amerika'nın sempatisini kazanmak istemektedir."* şeklinde olmuştur.⁴⁵ ABD, İstanbul, İzmir ve İskenderun başkonsolosluklarını da iki parti arasındaki çatışmaya dahil olmamaları doğrultusunda uyarmıştır. Belgelerde Türkiye'deki olayların seyrinin Amerika için doğurduğu sıkıntılar: Tahkikat Komisyonu'na verilmiş olan yetkiler, Menderes'in muhalefet liderlerine karşı tutumunu sertleştirme ihtimali, Türkiye'nin iç politikasında baş gösteren Amerikan aleyhtarlığı, ülkedeki gösterilerin Menderes aleyhtarlığına dönüşmesi, Amerikan basınının Türkiye karşıtı tutumu ve sivil ayaklanmaların çıkma ihtimali olarak sıralanabilir. ABD'nin bu tabloyu sıkıntılı olarak

⁴⁴ United States of America Department of State, **Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume X. Part 2: Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey**, Washington, U.S. Government Printing Office, 1993, s.737-902.

⁴⁵ Fahir Armaoğlu, "Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı", **Belleten**, Cilt 60, Sayı 227, 1996, s.211.

ortaya koyması Türkiye’deki faaliyetlerinin ve yaralandığı birçok olanağın zarar görmesi endişesinden kaynaklanmıştır.⁴⁶

27 Mayıs Darbesi’nin vuku bulmasıyla ise ABD’nin genel fikri, durumun iç sebeplerden kaynaklandığı ve askeri cuntanın da ABD’ye karşı olumsuz bir politika izlemeyeceği yönünde olmuştur. Nitekim MBK da ilk andan itibaren ABD’nin yeni yönetimi olumlu karşıladığı bir işaret vermesini beklemiş, Başkan Eisenhower’ın 11 Haziran’da gönderdiği mesajla da aradığı desteği bulmuştur. Eisenhower mesajında yeni yönetimin NATO ve Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization, CENTO)’na bağlılığından duyduğu memnuniyeti ve bir an önce seçimlere gidilmesi yönündeki temennisini iletmiştir. Askeri cunta idaresinin devam ettiği süreçte ABD ile “Eminsu’lar Sorunu” denen bir olay çerçevesinde bir anlaşmazlık da kendini göstermiştir. “Emekli İnkılap Subayları” olarak isim takılan ve askeri cunta yönetiminin ordudan emekliye ayırmak istediği albay ve daha yüksek rütbeli birçok subay için oluşacak maliyeti karşılamak adına ABD’den istenen 100 milyon liralık yardım, ABD tarafından Türk Ordusu’nun savaş gücünü azaltacağı ve ABD’nin siyasal bir olaya alet olacağı gibi sebeplere dayandırılarak olumlu karşılanmamıştır. Anlaşmazlık, farklı bir kapsama alınarak 10 milyon dolarlık bir yardım yapılmasıyla sonlanmıştır. Bu örnek ABD’nin Türkiye’ye yaptığı yardımlarda durumsal davrandığını göstermesi açısından kıymetlidir.⁴⁷

27 Mayıs’a yaklaştıran sürece ve sonrasındaki gelişmelere yönelik ABD’nin Türkiye politikası genel olarak Amerikan Milli Güvenlik Kurulu’nun 5 Ekim 1960 tarihli raporundan da çıkartılabilir. Rapora göre bu politikanın genel çerçevesi ABD’nin kendi çıkarlarını koruyabilmek için Türkiye’nin iç siyasetinde taraflı görünmekten kaçınarak müteakip muhtemel hükümetlerle de ilişkilerini düzenlemek olarak ifade edilebilir.⁴⁸

⁴⁶ FRUS, s. 737-902.

⁴⁷ *Idem.*

⁴⁸ Fahir Armaoğlu, *Türk-Amerikan İlişkileri (1919-1997)*, İstanbul, Kronik Kitap Yayınları, 2019, s.217-256.

Buradan itibaren, şimdiye kadar uluslararası ortamın nasıl şekillendiği, ABD ve Türk Dış Politikaları ile Türkiye-ABD ilişkileri başlıkları altında 1960'lı yıllara nasıl ulaşıldığının genel seyri etkisinden bağımsız olmayan fakat bu yıllardan itibaren oluşan gelişmelere dair çizilen çerçevenin içine giren olayların daha kapsamlı incelemesini yapmak faydalı olacaktır. 1962 Küba Füze Krizi bunların ilkiydi:

Konuya ışık tutması için ABD'nin "Esnek Karşılık" stratejisinin Türkiye'ye etkisini ortaya koyarak başlamak önem arz etmektedir. ABD nezdinde Türkiye'nin klasik gücünün tartışma konusu olmaya başladığını NATO Başkomutanı Orgeneral Lemnitzer'in ABD Savunma Bakanı McNamara ile paylaştığı şu görüşü ortaya koymaktadır:

*"Yunan ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kara, hava ve deniz güçleri ile kendilerine verilen görevi yerine getirmekteki yetenekleri çok sınırlı durumdadır... NATO'nun yeni ileri savunma kavramı ve Boğazlar'ın kontrolü bakımlarından Türk ve Yunan kuvvetlerinin gelecekte NATO ile ilgili görevlerini yerine getirebilecekleri çok şüphelidir... (Fakat) ileri savunmada Yunanistan ve Türkiye'nin önemleri de çok büyüktür."*⁴⁹

Bakıldığında NATO stratejisini nükleer silah kullanmayı esas alan "Kitlemel Karşılık" üzerine kurduğunda Türkiye'nin klasik gücünün niteliği önem arz etmezken, "Esnek Karşılık" stratejisi ile bu niteliği dikkate almayı gerektirmiştir. Çünkü Sovyetler Birliği'nin yapacağı bir saldırıda ABD'nin yeni stratejisine göre ihtiyaç duyacağı "zaman" Türkiye'nin askeri başarısıyla paralel hale gelmiştir. Türkiye açısından da bu durumun anlamı en çok yıpratılacak ülkelerden biri durumuna düşmek ve Sovyetler Birliği'nin bu çerçevede askeri yoklamalar yapabileceği bir hedef haline gelmek olmuştur. "Sınırlı Nükleer Savaş" stratejisinde tarafların genel bir nükleer savaşa geçmeden hedef önceliğinin birbirlerinin nükleer üsleri olacağı gerçeği de göz önüne

⁴⁹ Congressional Hearings, 88th Congress, **Foreign Assistance Act of 1964**, 2nd Session on H.R.10502, Part VI, Nisan 1964, s.627-628.

alındığında Türkiye'deki Amerikan üsleri ve Jüpiter füzelerin de anlamı dikkat çekici bir noktaya taşınmıştır.⁵⁰

Bu perspektifte Küba Krizi Türkiye'nin nükleer bir tehlike ile karşı karşıya kalabileceğini çok somut olarak gösteren bir gelişme olmuştur. Fidel Castro'nun iktidara gelmesinin ardından Küba'daki Amerikan işletmelerini millileştirmesi sonrası ABD'nin bu ülkeye ambargosu da başlamıştır. Sovyetler Birliği'ne yaklaşan Küba'ya ABD'nin ilk müdahalesi 15 Nisan 1961'de gerçekleştirdiği "Domuzlar Körfezi Çıkarması" isimli saldırıyla olmuştur. Ancak bu müdahale Küba'yı Sovyetler Birliği'ne daha da yakınlaştırmıştır. 1962 yılında Amerikalılar yaptıkları keşifler sonucunda Küba'da nükleer tesisler tespit etmeleri sonucunda deniz ablukasını başlatmışlardır.⁵¹ Abluka kapsamında ABD İkinci Filosu'na ait 19 savaş gemisi 24 Ekim'den itibaren Küba kıyılarını 800 km. çapında bir çember içerisine almıştır. ABD bu karara Birleşmiş Milletler ve NATO dahil herhangi bir uluslararası örgüte danışmadan varmıştır.⁵² Ablukanın Sovyet gemileri tarafından aşılması maksadıyla yapılacak muhtemel bir girişimin ABD ve Sovyetler Birliği arasında nükleer bir çatışmaya sebep olması ihtimali ise bir anda iki ülkeyi görüşme zeminine çekmiştir. Görüşmelerde Sovyetler Birliği tarafı Küba'daki füzeleri sökmenin şartı olarak Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin buradan alınması şartını ortaya koymuştur.⁵³ Esasında ABD, Türkiye özneline değil daha genel bir çerçevede silahlarla ilgili bir düzenlemeye gidebileceği yönünde görüşmeleri sürdürmüştür ancak bunun uygulamadaki en somut karşılığının Türkiye'deki Jüpiter füzeleri olacağı ortadadır. Nitekim kriz 1962 yılı içerisinde Sovyetler Birliği'nin Küba'daki füzeleri çekmesiyle çözümlenmeye başlarken 1963 Nisan'ında da

⁵⁰ Sander, 2016, s.284-286.

⁵¹ Ferhan Karaca, "Türk-Amerikan Askeri İlişkileri (1945 Sonrası)", **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2002, s.47-48.

⁵² Vefa Kurban ve Giray Saynur Derman, "Türkiye'nin SSCB ve ABD ile İlişkileri (1960-1980)", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 35, Ağustos 2015, s.31-32.

⁵³ Füsün Türkmen, **Kırılğan İttifaktan "Model Ortaklığa" Türkiye ABD İlişkileri**, İstanbul, 2012, s.93-95.

Türkiye’deki füzeler sökülüştür.⁵⁴ Türkiye’nin ise ABD’nin kendisine malumat vermeden yürüttüğü bu pazarlık dolayısıyla ABD’ye ve bağlı bulunduğu pakta karşı güveni sarsılmış, ittifak çıkarlarının değil ABD çıkarlarının esas olduğu görüşü uyanmıştır.⁵⁵ Füzelerin Türk topraklarından kaldırılması Türkiye sınırları içerisinde Sovyetler Birliği’ne yönelik doğrudan bir tehdidin ortadan kalkması sebebiyle Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinde olumlu bir etki yaratmıştır.⁵⁶

Tarihsel sırayı bozmamak için Amerikan ekonomik yardımlarının kısılması ve krom sorunu da bu noktada ele almak faydalı olacaktır. ABD’nin yaptığı ekonomik yardımların kısılmasına yönelik 1963 Nisan’ın da Kongre’ye sunulmuş bir raporda bu kısılmaya olumlu bakıldığı ancak Sovyetler Birliği’ne sınırdaş olan ve “hürriyet sınırı” olarak adlandırılan içlerinde Türkiye’nin de olduğu bir grup devletin bu kısılmadan en az şekilde etkilenmesi gerektiği de belirtilmiştir. Ancak yine de 1964 yılında ABD tarafından Türkiye’ye yapılan yardımın bir önceki yılki 237 milyon dolardan 148 milyon dolara düştüğü ve müteakip yılları da bu seviyelerde sürdürdüğü görülmektedir. 1963 yılı içerisinde vuku bulan krom sorunu ise ABD’nin bu anlamda Türkiye’nin bir numaralı alıcısı iken Sovyetler Birliği’den krom aldırmaı sürdürmesi ile kendini göstermiştir.⁵⁷ Yumuşama dönemi içerisinde yardım miktarındaki bu düşüş ABD’nin Türkiye ve Yunanistan’a yaptığı yardımlarda ileride gözüteceği 7/10’luk bir oranın, ABD politikaları ve uluslararası ortamın değişkenliğine bağlı olduğunu ve bu anlamda sabit kalmasının imkânsızlığını göstermesi sebebiyle bu oranın anlamlı bulunamayacağını ortaya koymaktadır.

İlişkilerde dönüm noktası olan en somut olay ise Johnson mektubu olmuştur. Kıbrıs adasındaki Türklere yönelik saldırıların artmasıyla birlikte askeri müdahale

⁵⁴ Kurban ve Derman, s. 31-32.

⁵⁵ Sander, 2016, s. 265-323.

⁵⁶ Ayşegül Sever, “Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 52, Sayı 01, 1997, S.660.

⁵⁷ Sander, 2016, s.265-323.

seçeneğini işlemeye başlayan Türkiye'ye karşı böyle bir durumda Sovyetler Birliği'nin muhtemel bir müdahalesinde Türkiye'yi yalnız bırakacağını açıklayan başkan Johnson diplomatik nezaketin de dışında bir üslup kullandığı bu mektubunda ABD tarafından Türkiye'ye verilen askeri yardımların böyle bir müdahalede kullanılamayacağını vurgulamıştır.⁵⁸ Mektupta ayrıca muhtemel bir müdahalenin Birleşmiş Milletler nezdinde de tepki çekeceği ifade edilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü ABD'ye davet edilmiştir.⁵⁹ İnönü ise verdiği cevabında düşünülen müdahalenin uluslararası hukuka dayalı olarak tasarlandığını ve sorunun çözümünde etkili olabilecek güçlerin tarafsız olamadıklarını ifade etmiştir. ABD'nin tutumundaki netlik ise Türkiye'yi ABD'den uzaklaştırmış ve hatta Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Bloğu ülkeleri ile ilişkiler geliştirmesine vesile olmuştur. Burada şu vurgulanmalıdır ki; Türkiye'nin yalnızca özeldeki Kıbrıs politikası sekteye uğramamış, Küba Krizi ile ABD'ye yönelik oluşmaya başlayan düşünceler çok net olarak yerleşmiş ve Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası realist politikasının da bir bakıma başarısızlığı görülmüştür.⁶⁰ Kıbrıs konusunda ABD ile Türkiye arasındaki fikir ayrılıklarının giderek belirgin hale gelmesinin nasıl seyrettiğinin detaylarına baktığımızda 1954 yılında belirmeye başlayan sorunu ABD'nin öncelikle Birleşmiş Milletler'in açık diplomasisi ile değil NATO'nun gizli diplomasisi içinde çözümlmek niyetinde olduğu görülmektedir. Bunda adanın stratejik önemi de etkili olmuştur. 1958 yılında Jüpiter füzelerinin yerleştirilmesi ile 1963 yılında sökülmesi arasında geçen sürede yaşanan değişimi göz ardı etmeden aynı aralıkta ABD'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımını belirleyen bir diğer faktör de Türkiye'de 1961 Anayasası ile oluşan yeni durumun güvenli bulunmaması sonucu bu soruna Türkiye merkezli çözüm geliştirmekten kaçınması olarak kendisini göstermiştir. Nitekim 1960-63 yılları arasında

⁵⁸ Çağrı Erhan, "ABD ve NATO ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.686.

⁵⁹ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008, s.480-481.

⁶⁰ Kurban ve Derman, s.33-38.

Türkiye’de meydana gelen ancak başarısız olan iki darbe girişimi ABD’nin çekincelerini perçinlemiştir. Böylece ABD, yerinde bir benzetme olarak Keşmir bunalımındaki politikasıyla nasıl Pakistan’ın Çin’le yakınlaşmasına sebep olmuşsa aynı şekilde Kıbrıs sorununa yaklaşımıyla da Türkiye’nin Sovyetler Birliği ile ilişkiler geliştirmesine zemin hazırlamıştır. Ancak yine de adadaki olumsuz durumda artış olması Türkiye ve Yunanistan’ı ABD’ye başvurmaya itmiş ve her iki ülkede gerekirse kuvvet kullanacakları yönünde beyanda bulunarak bu ülkeyi konunun içine iyice çekmeye çabalamışlardır. 1964 yılının Mart ayında Türkiye’nin İngiliz ve Amerikan büyükelçilerine, Makarios’a verilmiş bir notaya göre gerekirse tek taraflı hareket edilerek Kıbrıs Türkleri’nin haklarının korunacağını ifade edildiği de bildirilmiştir.⁶¹ Bu noktada dikkat çekilmesi gereken husus Türkiye’nin ABD’nin Küba bunalımındaki tutumunun aksine eylemde bulunmadan önce bilgilendirme yoluna gitmesidir. Sürecin bu şekilde durağanlık teşkil ederek sürmesi Türk basınında ABD’nin gerekeni yapmadığını öne süren haberlerin çoğalmasına sebep olurken ABD kanadından da Mayıs ayı içerisinde Türkiye ve Yunanistan’a yönelik muhtemel bir çatışmanın gerçekleşmesi durumunda yapılan yardımların kesileceği ve Bulgaristan’ın Trakya toprakları ve Ege Denizi üzerindeki emellerini gerçekleştirmeye fırsat bulabileceği, bunun da bir Doğu-Batı çatışması başlatabileceği yönünde uyarı gelmiştir. Türkiye’nin NATO müttefikliğine yüklediği anlam, 1947 Yardım Anlaşması’nın askeri malzemelerin kullanımını kısıtlıyor olması, Rumların büyük bir katliama kalkışmaları ihtimali ve başarılı bir çıkarma için gerekli askeri donanıma sahip olmamak gibi sebeplerle henüz gerçekleştiremeyen müdahaleye yönelik arayışların sürdüğü bu süreçte ortaya çıkan Johnson mektubunun analizi birlikte yapıldığında dikkat edilmesi gereken noktalar belirlemektedir. Johnson’ın mektubunda önemli noktalar; Türkiye’nin ABD’ye danışmadan uluslararası alanda önemli politik

⁶¹ Milliyet, 14 Mart 1964.

hamleler yapmaması, müdahaleden doğacak muhtemel bir Sovyet saldırısına karşılık ABD'nin yardım etmemeyi tercih edeceği, 1947 Anlaşması kapsamında verilen silahların bu amaçla kullanılmaması ve böyle bir müdahalenin meşru olarak görülmeyeceği şeklinde sıralanabilir. Bu mektup sonrasında Türkiye adaya müdahale görüşünü hemen sunmamış ancak aynı yılın Ağustos ayında Rumların Türk köylerine yaptığı saldırıları önleyebilmek adına ada üzerinde jetlerini uçurmuş ve Kıbrıs Rum mevzilerini bombalamıştır. Üstelik bu uçuşlar süresince Türkiye kısa bir süre hava kuvvetlerini de NATO emrinden çekmiştir. Daha sonra ise doğrudan müdahale yerine adada yaşayan Türklere malzeme göndererek onları güçlendirmek şeklinde hareket etmiştir. Bu yeni tablonun taşıdığı anlamsa Türkiye'nin coğrafi olarak çok daha avantajlı durumda olduğunu göstermesi olmuştur. Geline nokta ABD yönetimi Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerginliği önlemek için ekonomik formüller bulma niyetiyle hareket etme yoluna giderek iki ülke arasında yapılacak ortak ekonomik projelere daha fazla yardım yapacağı konusunda vurguda bulunmuştur. İlaveten, 18 Aralık 1965 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'ndaki Kıbrıs oylamasında da Türkiye lehine oy kullanarak Johnson mektubunun sebep olduğu olumsuz havayı dağıtmak istemiştir.⁶² Sonuçta Sander (2016)'e göre Kıbrıs bunalımı; *“kökleri 1950-60 dönemine kadar inen, bir tarafın mutlak üstünlüğü temeline dayanan ve bu nedenle üstün olan tarafın çıkarları doğrultusunda biçimlenen bir ortaklıkta çıkması büyük bir olasılık olan temel uyumsuzlukları su yüzüne çıkarmış; deyim yerindeyse, Kıbrıs bunalımı bir ‘katalizör’ görevini yapmıştır.”*⁶³

Yine de ABD'nin Kıbrıs sorununa yaklaşımını belirleyen en can alıcı noktaları şöyle sıralayabiliriz: ABD'nin Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs sorununa yaklaşımındaki temel parametreler iki ülke arasında bir savaş çıkması durumunda NATO'nun istikrarı bozulabileceği ve dolayısıyla güneydoğu kanadının savunmasının çökebileceği, ABD, Yunanistan ve Türkiye arasındaki siyasi, askeri ve ekonomik

⁶² Sander, 2016, s.300-314.

⁶³ **Ibid**, s.279.

işbirliğinin zarar görmesiyle Türkiye ve Yunanistan'daki Amerikan üs ve tesislerinin kullanımının tehlikeye girebileceği, son olarak da, Batı ittifakının prestij kaybı yaşayabileceği şeklinde sıralanabilir.⁶⁴

Bu dönem içerisinde ilişkilerde önemli yeri olan diğer bir olay haşhaş krizidir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Amerika'da artış gösteren uyuşturucu bağımlılığı sebebiyle afyon ekiminin yasaklanması kararı alan ABD'ye kendi çıkarları gereği başlangıçta uymayan Türkiye, bu karara 12 Mart 1971'deki askeri muhtıra sonrası ise uymuştur. Ancak Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yaklaştığı ve Türkiye'nin ABD ile ilişkilerini birçok platformda sorguladığı 1974 yılında tekrar serbest bırakmıştır.⁶⁵ Süreçte yaşananlara baktığımızda öncelikle Türkiye 1973 seçimlerine giderken tüm partiler kamuoyundaki ABD karşıtlığını oya çevirebilmek maksadıyla propagandalarında yasağın kaldırılmasına yönelik söylemler kullanmışlardır. Nitekim aynı söylemlere sahip Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) kurulan koalisyonun ardından 1 Temmuz 1974'te, 7 ilde afyon ekiminin tekrar başlayacağını açıklamışlardır. Türkiye'nin haşhaş ekimini serbest bırakması ABD Kongresi'nin Türkiye'ye Export-Import Bankası (EXIM BANK) tarafından kredi verilmesinin yasaklanması kararını getirmiş ve Temsilciler Meclisi tarafından başkana Türkiye'ye geri adım attırmak için 1961 tarihli Dış Yardım Yasası çerçevesinde Türkiye'ye verilen yardımları durdurma yetkisi dahil birtakım yetkiler verilmiştir. Bu doğrultuda Bülent Ecevit'in değerlendirmesi de dikkat çekicidir. Ecevit'e göre 1974'teki Kıbrıs Barış Harekâtı'nın dahi ambargo kararında haşhaş krizi kadar etkisi yoktur. Kendisi ambargo kararındaki asıl faktörün haşhaş ekiminin tekrar serbest bırakılması olduğunu ifade etmiştir.⁶⁶ 12 Mart döneminde alınan bu kararın değerlendirmesi ise şöyle yapılabilir: Her şeyden önce Erim

⁶⁴ Nasuh Uslu, **The Turkish American Relationship Between 1947 and 2003: The History of a Distinctive Alliance**, New York, Nova Science Publishers, 2003, s.181-184.

⁶⁵ B Dölkeleş, "Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında ABD'nin Uyguladığı Silah Ambargosu ve Türk Savunma Sanayiine Etkileri", **Yüksek Lisans Tezi**, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa, 2014, s.18-19.

⁶⁶ Kurban ve Derman, s.37.

Hükümeti oy alma ve kamuoyuna hesap verme endişesi olmayan bir hükümetti ve bunun avantajı bu karara yansımıştır. Bununla beraber kararın askeri idarenin ABD'ye karşı ödediği bir diyet olarak görülmesi veya ABD'nin bu darbeyi bu kararın alınması için kendisinin düzenlediği kanısı da diğer birçok boyutu göz ardı eden eksik bir yargı olacaktır. Bu boyutlar daha ziyade Türkiye'nin iç siyasi konjonktüründe aranmalıdır.⁶⁷

Türkiye-ABD ilişkilerinde Kıbrıs'a yapılan müdahale ve ardından gelen ambargonun etkilerine bakıldığında 1975-1978 yıllarını kapsayan ambargo sürecinin Türk ekonomisinde IMF'ye bağımlılık yarattığı görülmektedir. Türkiye uzun yıllar sürecektir olan yüksek enflasyon ve dış borç sorunlarına sürüklenmiştir.⁶⁸ Uygulanan silah ambargosu 1961 tarihli Dış Yardım Kanunu'nun 620. Maddesine eklenmiş olan X sayılı fıkra, 95-384 sayılı kanunla kaldırılmıştır. Bu kanun Senato'da 11 Eylül 1978 günü iş'ari oyla ve Temsilciler Meclisi'nde de 12 Ekim 1978'de 126'ya karşı 225 oyla (81 kişi oylamaya katılmamıştır) kabul edilmiş ve 26 Eylül 1978'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir. 95-384 sayılı kanun aynı zamanda, ABD'nin Doğu Akdeniz ve Kıbrıs ile Türkiye ve Yunanistan politikalarının da esaslarını içermektedir.⁶⁹

1961 Dış yardım Kanunu ve sonrasında uğradığı değişikliklere yönelik genel bir çerçeve çizmek bu aşamada yerinde olacaktır. Kanun 1976'da uğradığı değişikliklerle beraber dört kısımdan oluşmaktadır. 7/10 oranının askeri yardımlarla ilişkili olması itibariyle konu kapsamına giren kısmı ise ikinci kısımdır. Askeri yardım, dış askeri satışlar, güvenlik destek yardımı, milletlerarası tahsil ve askeri eğitim konuları bu kısım dahilinde bölümlendirilmiştir. Söz konusu ettiğimiz ambargo kararını kaldıran Yardım Kanunu'nun 620. maddesine eklenmiş olan X sayılı fıkrada ise Türkiye ve Kıbrıs sorunu ile ilgili ifadeler mevcuttur. Özü itibariyle başkanın Türkiye'nin Kıbrıs sorununa yönelik

⁶⁷ Gökhan Erdem, "Türkiye'de Askeri Darbeler ve Yönetimlerin Türk Dış Politikası'na Etkileri", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2002, s.123-124.

⁶⁸ Rıza Ali İzgi, **Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye'ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Denizli, 2007, s.38.

⁶⁹ Harp Akademileri Komutanlığı, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1994, s.63-67.

ABD tarafından kabul edilebilir politikalar izlemeye başladığı değerlendirildiğinde ambargoyu kaldırabileceği vurgulanmaktadır. Bu durum da elbette ki Türkiye'nin suçlu olduğuna yönelik bir algı yaratmıştır.⁷⁰

Ambargo konusunun sonuçlarına yönelik devamla, ABD'nin Türkiye'ye karşı uyguladığı askeri ambargoda Kongre'nin tutumu yönetimden ayrılmış olsa da başkanlığın dış politika üzerindeki yetkilerinden daha etkili olduğunu söylemek de doğru olmayacaktır. Ancak konunun gelişiminden bağımsız olarak sonuç odaklı baktığımızda ambargo, Türk ekonomisi ve savunmasına zarar vermiş, NATO'nun güneydoğu kanadını zayıflatmış ve Türkiye'deki Amerikan karşıtlığını beslemiştir. Hepsinden de önemlisi Kıbrıs sorununun çözümüne bir katkısı olmamıştır. Bu sebeple ABD'nin müttefikleri arasındaki çıkar çatışmalarında cezalandırıcı uygulamalarla çözüm bulmaktan ziyade uzlaştıracı bir hareket tarzı benimsemesi daha etkili ve verimli olacaktır.⁷¹

Türkiye'nin Savunma İşbirliği Anlaşması'nı yürürlükten kaldırarak Amerikan üs ve tesislerini TSK'nın kontrol ve gözetimine almakla gösterdiği tepki ise Amerikan Kongresi üzerinde etki göstermiş ve Temsilciler Meclisi ambargoyu yumuşatan kararlar almıştır. 3 Temmuz 1969 tarihli bu anlaşmanın yürürlükten kaldırılmasıyla harekete geçen ABD yönetimi yeni bir anlaşma için müzakerelere girişmiş ve resmi adıyla "Türkiye Cumhuriyeti ve ABD Hükümetleri Arasında Kuzey Atlantik Antlaşmasının II. ve III. Maddelerine Uygun Olarak Savunma ve Ekonomi Alanında İşbirliğinde Bulunulmasına Dair Anlaşma"yı imzalamıştır. Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi kongre onayı ile ambargonun kaldırılması şartlarına bağlanmış olup 200 milyon doları hibe olacak şekilde dört yıllık bir dönem için Türkiye'ye 1 milyar dolar askeri yardım yapılmasını öngörmüştür. Ancak 29 Mart 1976 tarihli bu anlaşma müteakip hükümetin başbakanı Bülent Ecevit tarafından 1 milyar dolarlık yardımın az bulunmasıyla

⁷⁰ Sezai Orkunt, **Türkiye-ABD Askeri İlişkileri**, Milliyet Yayınları, 1978, s.193-213.

⁷¹ Murat Karagöz, "US Arms Embargo against Turkey - after 30 Years An Institutional Approach towards US Policy Making, **Perceptions**, Winter 2004-2005, s.107-130

onaylanmamıştır. Ardından 1979 ara seçimlerini CHP'nin kaybetmesi üzerine Ecevit Hükümeti'nin istifa etmesinin ardından kurulan Adalet Partisi (AP) ağırlıklı Koalisyon Hükümeti ile ABD arasında yapılan müzakereler sonucunda 29 Mart 1980'de Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın 5 yıllık uygulaması Türkiye'yi memnun etmemiştir. Bunun sebebi Amerikan Kongresi'nin Türkiye'ye yapılacak olan yardımları Kıbrıs gelişmelerine bağlayarak kısıtlaması olmuştur. Türkiye için bir diğer memnuniyetsizlik konusu ise Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımlar arasında bağlantı kurularak bu yardımların 7/10 oranına bağlanması olmuştur. Neticede bu anlaşma Amerikan ve Türk Dışişleri Bakanları arasında bir mektup teatisi ile Amerika'nın Türkiye'ye yapmakta olduğu yardımı arttırmak için Kongre nezdindeki çabalarını arttırmayı, “hibe” yardımlarını en yüksek düzeye çıkarmayı, Yabancı Askeri Satışlar (Foreign Military Sales-FMS) kredilerinin Türkiye'ye yüklediği borç yükünün hafifletilmesini, Türkiye'de savunma sanayiinin gelişmesini kolaylaştırmayı, Türk tekstilinin ithali başta olmak üzere ikili ticaretin geliştirilmesini öngören bir Amerikan “vaadi” ile “Ek Mektup” adını alarak şekillenmiştir. Ayrıca bu mektuplarla Türk-Amerikan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 18 Aralık 1985'ten itibaren 5 yıl daha uzatılmıştır. Diğer yandan Kongre komitelerinde Türkiye'ye yapılacak yardımın Kıbrıs gelişmelerine bağlanması sebebiyle Türk Hükümeti tarafından anlaşmanın onaylanması askıya alınmıştır. Yine, 1987 Nisan'ı sonunda Temsilciler Meclisi'nin “Posta” komisyonunda, 24 Nisan'ın “Ermeni Soykırımı” olarak anılmasına dair bir kararın kabulü ile de ilerleme kaydedilmesi engele uğrayınca süreç ancak Ocak 1988'de Türk ve Yunan Başbakanları Özal ve Papandreu'nun İsviçre'nin Davos kentinde “Davos Deklarasyonu”nu yayınlamalarını müteakip 21 Şubat 1988'de anlaşmanın 18 Aralık 1985'ten itibaren 5 yıl uzatılması kararının alınabilmesiyle gelişme göstermiştir.⁷²

⁷² Harp Akademileri Komutanlığı, s.63-67.

1.2.4. Soğuk Savaş Süresince Yunanistan'ın Dış Politikasının Genel Seyri ve Yunanistan-ABD İlişkileri

Yunan iç savaşı sağ eğilimli Yunan Ulusal Ordusu ile sol eğilimli Yunanistan Demokratik Ordusu arasında sürerken ülkedeki sağ destekleyen İngiltere, 1947 yılının Şubat ayında Yunanistan'a olan desteğini sürdüremeyeceğini ilan ederek bölgedeki sorumluluklarını ABD'ye devretmiştir. Nitekim ABD Başkanı Truman, doktrinini ilan ettiği konuşmasında Yunanistan'daki savaşın bir Yunan iç savaşından ibaret görülemeyeceğini ve uluslararası komünizmin büyüdüğünü belirtmiştir.⁷³ Ayrıca Yunanistan'ın silahlı bir azınlığın kontrolü altına girmesi durumunda Türkiye ve Ortadoğu'nun kalanında da aynı sorunun baş göstereceğini vurgulamıştır. Nitekim Truman doktrini sonucunda Yunanistan'a yapılan yardım bu ülkedeki dengeleri de değiştirmiştir. İlerleyen yıllarda gelen Marshall yardımları ise Avrupa'daki kapitalist finansal sistemi iyileştirmiştir.

Yunanistan yaşadığı ağır iç savaştan sonra ülkeyi iyi bir noktaya taşıyabilmek için bölgesinde barış arayışı içinde olmuştur. Bu maksatla, Arnavutluk ve Bulgaristan'ı dengeleyebilmek amacıyla ilk zamanlarda Türkiye ve Yugoslavya ile işbirliği imkanları aramıştır. Ciddi seviyede zarar gören ekonomisini düzeltmek yolunda ise ABD'ye olan bağlılığı artmıştır.

Kore Savaşı'yla birlikte Yunanistan'ın da ABD nezdindeki kıymeti artmıştır. Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikası gereği uygun yerlerde askeri üsler kurmaya başlayan ABD Yunanistan'da da askeri üsler kurmuştur. Bu dönemden itibaren Yunanistan için Türkiye'ye karşı yürüttüğü politika değişikliğe uğrayarak yeniden "Megali İdea" beklentisini hayata geçirebilmek için adım attırmıştır. NATO'ya birlikte giren iki ülkenin ilişkilerinde kısa bir süre için ılımlı bir hava hâkim olmuş ve 9 Ağustos

⁷³ <https://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html> (18.03.2022)

1954'te Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan ittifakı imzalanmışsa da Kıbrıs sorunu ile bu ittifak sonlandırılmış ve 1955 yılı sonrası Büyük Yunanistan çabaları ağır basmıştır.⁷⁴

Coğrafi konumu nedeniyle yirminci yüzyılın her çatışmasında taraf olmaya zorlanan Yunanistan, ister iki Dünya Savaşı ister Soğuk Savaş olsun, uluslararası çatışmaların dışında kalamamıştır. 1947 yılında ABD Başkanı Truman'ın dünya çapındaki komünist yayılmaya ve Sovyet tehdidine karşı ABD taahhüdünün altını çizdiğimiz politikası da dikkate alındığında bu dönemde Yunanistan ve Türkiye'ye olan ilgi canlı olmuştur.

Yunanistan, iki uzlaşmaz ideoloji arasındaki şiddetli iç savaş sırasında, Doğu ile Batı arasında hali hazırda var olan ideolojik, siyasi, ekonomik ve askeri rekabetin temsilcisi olarak öne çıkmıştır. Yunanistan komünizme karşı "özgür dünya" mücadelesinde bir cephe devleti olarak görülmeye başlandığından uluslararası basının ilgisi de bu ülkede olmuştur. Aynı nedenden ötürü Atina, Avrupa entegrasyonu ve NATO'ya katılımı güvence altına almak için kararlı çabalar sarf ederken, ülke Batı gazetelerinin manşetlerine taşınmıştır. Yunanistan'ın savaş sonrası dış politikasının ana hedefine 1951 sonbaharında ulaşılmış ve ülke Doğu bloğuna karşı sağlam bir güvenlik sistemi kurabilmiştir.⁷⁵ Nitekim bu yıla kadar Yunanistan iç savaş sonrasında içeride iki yıl kadar bir süre zarfında tam bir siyasi istikrarsızlık içerisinde olmuştur.⁷⁶

1950'lerin sonlarından itibaren ABD'nin Yunanistan'a yaptığı ekonomik yardım, Doğu Bloğu'nun Yunanistan'a genişlemesini engellemeyi amaçlamıştır ve bu nedenle esas olarak askeri yardıma odaklanmıştır. Bu yardım süreci, savaş sonrası ekonomik

⁷⁴ Başak Karacan Akın, "Yunanistan'ın Kuruluşundan Günümüze Genel Dış Politikası", **Yüksek Lisans Tezi**, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s.96-102.

⁷⁵ Andreas Stergiou, "Greece During the Cold War", **Southeast European and Blacksea Studies**, Mart 2008, s.67-71.

⁷⁶ Sander, 2003, s. 256-257.

toparlanmanın hala büyük ölçüde ABD'nin ekonomik yardımına bağlı olduğu bir dönemde, Yunan devletinin ekonomik olarak yeniden inşasını ciddi şekilde etkilemiştir.

Karamanlis döneminde güvenliğin tek başına askeri yollardan elde edilemeyeceği inancı pekişmiş, siyasi istikrar için ekonomik kalkınmanın önemi vurgulanmıştır. Bu maksatla; Yunanistan'ın Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyeliği ısrarla istenmiştir. Karamanlis ülkenin AET'ye girişini teşvik ederek Yunanistan'ın ekonomik izolasyonuna son vermeyi ve ülkenin ABD'nin ekonomik ve askeri yardımına, özellikle de NATO aracılığıyla bağımlı hale getirilmesine engel olmak istemiştir. Ancak Karamanlis'in dış politikadaki en büyük zorluğu Kıbrıs sorununu yönetmek zorunluluğu olmuştur.

Dışişleri Bakanı Averoff II. Dünya Savaşı'ndan sonra Yunan savunma politikasını şekillendiren ikinci önemli şahsiyet olmuştur. Averoff, Yunanistan'ın coğrafi konumunun ülkenin önceliklerini belirlediğini düşünmüştür. Dolayısıyla Yunanistan'ın politikası, Soğuk Savaş'ın gerekliliklerine uyarlanmış net bir jeopolitik boyuta sahip olmuştur. Buna göre, “Slav gelgiti” ülkenin savunma politikasının en yüksek önceliği olarak belirlenmiş ve Yunanistan'ın kuzey komşularına göre askeri yetersizliği ve coğrafi kırılganlığına odaklanılmıştır. Yunanistan, Avrupa'daki komünist kampın bazı ön saf ülkeleriyle sınır komşusu olmuş ve bu nedenle Slav tehlikesini durdurma çabalarında Batı bloğunun daha büyük devletlerinin desteğine sürekli ihtiyaç duymuştur. Bu Slav tehlikesi, Yunan iç savaşı sırasında komünist partizanları destekleyen Slav nüfusa sahip komünist Balkan ülkeleri olan Bulgaristan, Yugoslavya ve daha az ölçüde Arnavutluk'a atıfta bulunmuştur.⁷⁷

1950 ile 1967 yılları arasında Amerikalı politika belirleyiciler Yunanistan üzerinde nüfuz sahibi olma anlamında kayda değer başarılar elde etmişlerdir. İç savaştaki Amerikan yardımı, Yunanistan'ın Sovyet etkisine girmesinden kaçınmasına yardım

⁷⁷ Stergiou, s.67-71.

etmiştir. Savaşın sonra, daha fazla ABD yardımı hem yeniden yapılanmayı hem de modernizasyonu desteklemiştir. ABD, Yunanistan'ı bu anlamda daha fazla “demokratikleşmeye” ve “insan haklarına saygıya” teşvik etmiştir. NATO, Yunanistan'a hem Sovyetler Birliği'ne hem de Yunanistan bakış açısıyla aynı ittifak bünyesinde olmakla Türkiye'ye karşı güvenlik sağlamıştır.⁷⁸

Cunta döneminde ABD'nin Yunanistan'a yönelik dış politika öncelikleri ise önemli ölçüde gelişmeler kaydetmiştir. Özellikle Kaddafi'nin Libya'da iktidarı ele geçirmesi ve oradaki büyük ABD ve İngiliz askeri üslerini kapatması sonucu oluşan baskı altındaki Washington, Yunanistan'a siyasi açıdan önemli ağır silah sevkiyatına yeniden başlamış ve Atina'daki cunta ile ilişkilerini geliştirmiştir.⁷⁹

Sonuçta bu dönemde ABD yaklaşımı yine Yunanistan'la Türkiye'yi bir bütün olarak görme eğiliminde olsa da Yunanistan kendi dış politikasını Türkiye'ye yönelik olumsuz olarak şekillendirmiş, Batı dünyası içerisindeki varlığını da sadece ABD ile olan ilişkilerle sınırlamayıp yol alma anlamında Türkiye'ye göre daha hızlı davranabilme imkanını bulmuştur. ABD ise en temelde iki ülkede kurduğu üs ağına zarar vermeden askeri ve ekonomik yardımlarla varlığını sürdürmeyi tercih etmiştir.

1.2.5. Soğuk Savaş Süresince Türkiye-Yunanistan İlişkileri

II. Dünya Savaşı bitimini izleyen süreçte Türkiye ve Yunanistan, Soğuk Savaş döneminin şartları gereği başlangıçta birbirlerine yakınlaşmışlardır. Bölgedeki çıkarları gereği ABD de Başkan Truman'ın, daha önce ifade ettiğimiz şekilde doktrininin hayata geçmesi için 12 Mart 1947'de Amerikan Kongresi'ne gönderdiği mesajın sonucunda iki ülkeye toplamda 400 milyon dolarlık yardımın önünü açma hedefi, Kongre'nin gelen

⁷⁸ James Edward Miller, **The United States And The Making Of Modern Greece History And Power, 1950–1974**, Chapel Hill, The University Of North Carolina Press, 2009, s.205.

⁷⁹ Stergiou, s.71-73.

mesajı 22 Mayıs'ta olumlu bulmasıyla Yunanistan ve Türkiye'ye başlayan askeri yardımlarla iki ülkenin bir işbirliği içerisinde görülmek istendiğinin bir boyutuna işaret etmiştir. Kore Savaşı sonrasında ABD'nin küresel politikaları gereği Sovyetler Birliği'ni çevreleme hedefi çerçevesinde iki ülke 1952 yılında NATO'ya dahil edilmiştir. Aynı ittifak içerisinde olmanın getirdiği karşılıklı güven ile iki ülke 9 Ağustos 1954'te Yugoslavya'nın da dahil olduğu Balkan İttifakı'nı imzalamışlardır. Ancak 1955 yılı itibariyle Kıbrıs sorunu ile baş gösteren anlaşmazlıklar Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerini tehdit olarak algılayacakları süreci başlatmıştır.⁸⁰

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş ortamı ve sömürgelerin kendi kaderlerini tayin etme (self-determinasyon) hakkı ile bağımsızlıklarını kazanmaları Türk-Yunan ilişkilerinde etkili olmuştur. Bu denklemde Soğuk Savaş ilk zamanlarında Türkiye ve Yunanistan arasında yukarıda ifade edilen yakınlaşmaya sebep olurken self determinasyon ile bağımsızlık kazanımları ise Kıbrıs sorununu gün yüzüne çıkarmıştır. Bu sorun çerçevesinde ABD'nin NATO'ya zarar gelmemesi için iki ülkeyi uzlaşmaya sevk eden tutumu neticesinde anlaşma arayışları başlamıştır. Böylece sorun ilk aşamada Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuç bulmuştur. Ancak kesin bir çözüm oluşturmayan bu gelişme sonrası 1960'larda yaşananlarla başlayan süreç Türk-Yunan ilişkilerini tahrip etmiştir.⁸¹

1960'larda Kıbrıs, 1970'lerde ise yine Kıbrıs sorunuyla beraber Ege sorunları iki ülke ilişkilerinde belirleyici olmuştur. 1960'larla birlikte uluslararası ortamdaki yumuşama bloklar arasında olduğu gibi blok içindeki ilişkilere de yansımıştır. Bu yumuşama sürecinde diğer bloktan gelen tehdit algısının azalmasının yanında blok içi anlaşmazlıklarda artma görülmüştür. Bu duruma blok liderlerinin etkisinin zayıflaması sonucu blok içi anlaşmazlıklarda önleyici rol oynayamaması da etkili olmuştur. Batı

⁸⁰ Hakan Uzun, "1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri", **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2004, s.46-47.

⁸¹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.593.

Bloğu içerisinde bu anlaşmazlık örneğini en iyi veren ülkeler Türkiye ve Yunanistan olarak görülmüştür. Nitekim Kıbrıs bunalımı 1974'te Türkiye'nin adaya düzenlediği askeri harekât ile sonuçlanmıştır. Bu harekât aynı zamanda Yunanistan dış politikasında farklı doğrultulara yönelmenin dönüm noktası olmuş, Avrupa vurgusu anlamında “Yunanistan Batı'nındır” söylemi öne çıkmıştır. AET'ye tam üyelik hedefine yönelen Yunanistan, Avrupa'yla ilişkilerinin ivme kazanması için bir yandan Türkiye'yle olan gerilimi tırmandırmamaya çalışırken bir yandan da Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal istikrarsızlıktan ve ABD ambargosunun meydana getirdiği durumdan faydalanmak istemiştir. Dış politikasının Türkiye ayağını Ege sorunları üzerine oturtturarak mevcut statükoyu devam ettirmeyi amaçlamıştır. Ancak statükonun devamını dilerken Ege'de Türkiye'nin lehine olan askeri güç dengesinin ise değişmesini arzulamıştır. Bu maksatla ABD ambargosunu sonuna kadar desteklemiştir. Bu noktada 7/10 oranını da ortaya atarak ABD'ye benimsetmiştir.⁸²

18 Ekim 1981'de Yunanistan'da Panhellenik Sosyalist Hareket (PASOK)'in iktidara gelmesiyle Türkiye karşıtı bir dış politika anlayışı kendini daha fazla göstermiştir. Aynı yılın Aralık ayında Brüksel'deki NATO toplantısında Papandreu tarafından Türkiye'den gelmesi muhtemel bir saldırıya karşı NATO güvencesi istenmesi bu anlayışa örnek teşkil etmiştir. Papandreu'nun Türk-Yunan ilişkilerine Kıbrıs konusunu yansıtması ise Türkiye'nin Kıbrıs'taki askerlerini geri çekmeden diyalog kurulmayacağı yönündeki ön şartıyla kendini göstermiştir. Böylece Yunanistan için gerçek tehdidin Doğu Bloğu'ndan değil komşusu Türkiye'den geldiği ortaya konmuştur. Bu çerçevede Lozan Antlaşması'na göre silahsızlandırılmış olması tasdiklenen Ege adalarını da silahlandırmaya başlamıştır. Bu gelişmeler dahilinde Papandreu Moskova'ya gerçekleştirdiği gezi esnasında Yunanistan'ın karasularını 12 mile çıkarmak için Sovyetler Birliği'nin desteğini aramışsa da sonuç alamamıştır.

⁸² **Ibid**, s.716-750.

Türkiye’de ise 6 Kasım 1983’te Anavatan Partisi’nin iktidara gelmesiyle “Özal Dönemi” başlamıştır. Özal, Yunanistan’la olan ilişkileri ekonomik olarak geliştirerek Kıbrıs sorununu çözmeyi hedeflemiştir. Ancak 1984 yılı Ağustos ayında Limni sorunu baş göstermiştir. Adanın NATO tarafından bir savunma hattı projesine dahil edilmek istenmesine Lozan Antlaşması’na göre silahsızlandırılmış olması gerekliliğinden dolayı Türkiye’nin itirazı olmuştur. Yunanistan bu itiraza “1936 Montreux Antlaşması ile Boğazlar silahlandırıldığı gibi, bu bölgenin güvenliği için silahsızlandırılmış olan Limni Adası da silahlandırılabilir” şeklinde cevap vermiştir. Adayı da fiilen silahlandırmaya yönelmiştir.

1986 yılında Yunanistan Ege’deki tatbikatları arttırmış, adalarda milis kuvvetler oluşturma kararı almış, Ege Bakanlığı kurmuş ve “Adalar Yüksek Komutanlığı”nı oluşturmuştur. Ayrıca aynı yıl içerisinde Bulgaristan ile “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği” deklarasyonu imzalayarak kendisi için asıl tehdidin Türkiye’den geldiğini gösterir politikalarını sürdürmüştür. 1987 yılı Mart’ında Yunanistan’ın uluslararası sularda Kuzey Ege Petrol Şirketi’ne 1976 Bern Deklarasyonu’na aykırı olarak petrol arama izni vermesiyle ilişkiler daha da gerginleşmiştir. Türkiye’nin Yunanistan’ın bu girişimine tepkisi aynı bölgede Sismik I araştırma gemisi ile petrol arayacağını bildirmesi şeklinde gerçekleşmiştir. İki ülkeyi savaşın eşiğine getiren gelişmeler Batılı ülkelerin araya girmesiyle sonlandırılabilmiştir.

Krizin atlatılmasıyla liderleri diyalog kanalına geçen iki ülke Ege veya Kıbrıs konusunda mevcut statükoyu zorla değiştirme girişimlerinden sakınma konusunda görüş birliğine varmışlardır. Belli dönemlerde toplanacak bir “ çatışma çözümü mekanizması” oluşturulmuş, Ankara-Atina arasında doğrudan bir telefon hattı kurulmuş ve karşılıklı ticaret ve turizmi arttıracak çabaların ortaya konması kararlaştırılmıştır.

1989 yılından itibaren ilişkiler yeniden bir durgunluk dönemine girmiştir. Bu dönemde NATO kapsamında yapılacak tatbikatların nerede yapılacağına ilişkin farklı

görüşler ortaya konmuştur. 1990 yılında da Yunanistan ABD ile imzaladığı Savunma ve İşbirliği Antlaşması'nı Türk tehdidine karşı bir güvence olarak öne sürerken, Avrupa Topluluğu'nun Türkiye'ye vermeyi planladığı 700 milyon dolarlık krediyi de hava sahasının Türkiye tarafından ihlal edildiğini öne sürerek veto etmiştir.⁸³

Sonuçta iki ülke aynı askeri ittifakın üyeleri olsalar da eşgüdüm içeren politikalar üretmekten uzak olmuşlardır. ABD'nin bu eşgüdümü sağlayabilme konusundaki yeterliliği sorgulanabilir durumdadır. Bu sorgulamayı NATO'nun güneydoğu kanadının değerlendirmesi içerisinde yapmak faydalı olacaktır.

1.3. 7/10 ORANININ ANALİZİNDE DOLAYLI ETKİLİ BELİRLEYİCİLER : SOĞUK SAVAŞ SÜRESİNCE SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN POLİTİKASI

Hem Türkiye hem de Yunanistan ile diplomatik ilişki yürütmeyi düşünen bir devlet iki ülke arasındaki çıkarları dengeleyerek hareket etmek ihtiyacında olmuştur. Çıkarların önemine göre de iki ülkeye yönelik yaklaşımdaki ihtiyat artmıştır. Sovyetler Birliği de bu dengeleri gözeterek hareket etmiştir. Stalin, Yunanistan'daki komünist ayaklanmayı destekleme konusunda İngiliz ve Amerikan gücünü de hesaba katarak hareket etme zorunluluğu duymuştur. Ankara'ya bakış açısında ise ilk zamanlarda bu iki ülkeyi hesaba katmayı gerektirecek bir emare görmemiştir.

Türkiye ve Yunanistan ise 1952 yılının Şubat'ında NATO'ya üye olarak Sovyet çıkarlarına karşı hareket edeceklerini göstermişlerdir. Böylece her iki ülkeye yönelik Sovyet politikaları NATO üyeliklerini dikkate alarak şekillenmeye başlamıştır. Bu noktada Sovyetler Birliği açısından Türkiye ve Yunanistan doğrudan açık bir askeri hedef

⁸³ Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler*, Der Yayınları, 2000, s.246-250.

olmaktan çıkarak bunun yerine Batı'ya olan bağılıklarını azaltmaya yönelik girişimlerle dolaylı hedef olmuşlardır.

Stalin'in ölmesinin ardından ise Kruşçev'in "barış içinde bir arada yaşama" politikası etkilerini göstermiştir. 1953'ten itibaren Sovyetler Birliği, Türkiye'yi Moskova ile ilişkilerini iyileştirmeye ikna etmek için çabalamıştır. Bunun için toprak iddialarından geri adım atılmıştır. Kruşçev'in halefleri de 1960'larla beraber Türk liderler tarafından doğruya doğru da yaklaşma girişimine hızlı yanıt vermişlerdir. Bu dönemde Sovyet-Türk ilişkileri Türk dışişleri bakanı ve Sovyet başbakanının karşılıklı ziyaretleriyle gelişme göstermiştir. Bu tür gelişmeler 1970'lere kadar Sovyet-Yunan ilişkilerinde görülmemiştir.

8 Ekim 1964'te Batı basını, Türkiye ve Sovyetler Birliği'nin aralarındaki sınırı oluşturan Arpaçay üzerinde ortaklaşa 15 milyon dolarlık bir baraj ve sulama projesi inşa edileceğini bildirmiştir. Bir haftadan kısa bir süre sonra da, 14 Ekim 1964'te, Sovyetler Birliği ve Yunanistan 1969'a kadar ticaretlerinin değerini ikiye katlama sözü veren beş yıllık bir ticaret anlaşması imzalamışlardır. İki olayın zamanlama açısından örtüşmesi Sovyetler Birliği'nin tarafsızlığını göstermesi için olduğu izlenimini vermiştir. Yine bu yıllarda Johnson mektubunun Türkiye'de yarattığı etki Sovyetler Birliği'ne alan açmıştır. Yunanistan ve Türkiye'ye yönelik Sovyet iktisadi girişimleri Moskova'nın her iki ülkenin de bağımsız ekonomik ve politik aktörler olmaya çalıştığını görmesi sayesinde 1970'lere doğru daha belirgin hale gelmiştir.⁸⁴

Sovyetler Birliği'nin 1970'lerin başlarında Sovyetler Birliği-Türkiye ilişkilerine daha fazla vurgu yapmak için nedenleri olmuştur. Öncelikle 1967'den 1974'e kadar Yunanistan'ı yöneten askeri cuntadan ziyade Ankara'daki yönetim ilişkileri geliştirmek Sovyetler için tercih sebebi olmuştur. Diğer yandan Yunanistan'daki Amerikan karşıtlığı

⁸⁴ Erel Tellal, "1960-1980 SSCB ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.769-783.

Türkiye’de aynı hareketin yükselişinin birkaç yıl gerisinde başlamıştır. Fakat Temmuz 1974’te cunta yönetimin düşmesi ve Atina’daki yeni hükümetin NATO’nun askeri kanadından çekilmesiyle Yunanistan’daki Sovyet çıkarlarını geliştirmek için yeni fırsatların doğabileceği öngörülmüştür. Türkiye’nin Amerikan silah ambargosuna gösterdiği tepkiyle birlikte bakılınca her iki ülkede de iç siyasi başarının ön koşullarından birinin Amerikan karşıtlığı olduğu bir dönem olarak kendini göstermiştir.

1970’lerin sonlarında ise Sovyet-Yunan ve Sovyet-Türk ilişkilerinde kronolojik olarak şu olaylar seyretmiştir: Haziran 1978’de Türkiye Başbakanı Ecevit Moskova’yı ziyaretinde “İyi Komşuluk ve Dostane İşbirliği İlkeleri Siyasi Belgesi”ni imzalamıştır. Eylül 1978’de, Yunan dışişleri bakanı Rallis Moskova’yı ziyaret etmiştir ve aynı dönemde iki Yunan muhrip Odessa’ya liman ziyareti yapmıştır. Ekim 1978’de iki Sovyet savaş gemisi Yunanistan’ı ziyaret etmiştir. Kasım 1978’de ise iki Sovyet savaş gemisi İstanbul’u ziyaret etmiştir. Aralık 1978’de iki Türk savaş gemisi Odessa Limanı’nı ziyaret etmiştir. Mayıs 1979’da Başbakan Ecevit Türk toprakları üzerinden Amerikan U-2 uçuşları öncesinde Sovyet izninin alınması gerektiğini açıklamıştır. Eylül 1979’da ise Yunan Hükümeti, Yunan tersanelerinde Sovyet donanmasına ait gemilerin tamir edileceğini duyurmuştur. Moskova, Sovyetler Birliği’nin Türkiye’de başarı şansını Yunanistan’a kıyasla daha umut verici görmüştür. Bir Yunan veya Türk yetkilinin Sovyetler Birliği’ne her ziyareti ya yeni bir ticaret anlaşmasıyla ya da artan ekonomik iş birliği için bir taahhülle sonuçlansa da Türkiye’ye yönelik Sovyet ekonomi politikası çok daha geniş kapsamlı olmuştur.

Yukarıdaki analiz Sovyetler Birliği’nin her iki ülkeye yönelik yaklaşımlarında farklılıklar olsa da bazı kesin benzerlikler olduğunu göstermektedir. Ortak boyutlar; devletlerarası ilişkileri iyileştirmeye ve Sovyet güvenilirliğine dair bir imaj inşa etmeye yönelik diplomatik çabalar, Yunanistan ve Türkiye’nin ABD ile ilişkiler konusunda Moskova’nın avantajına çevrilebilecek durumlar için tetikte olunması, Varşova Paktı

üyeleriyle Yunan ve Türk ticaret, ekonomi ve enerji bağlantılarının genişlemesinin teşvik edilmesi olarak kendini göstermiştir.⁸⁵

⁸⁵ Albert Clinton Myers, “Soviet Foreign Policy Towards Greece and Turkey: Contrast Within Coherence”, **Yüksek Lisans Tezi**, Naval Postgraduate School, June 1982, s.95-112.

BÖLÜM II

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE NATO'NUN GÜNEYDOĞU KANADININ DURUMU VE ABD'NİN TÜRKİYE İLE YUNANİSTAN'LA ASKERİ İLİŞKİLERİ

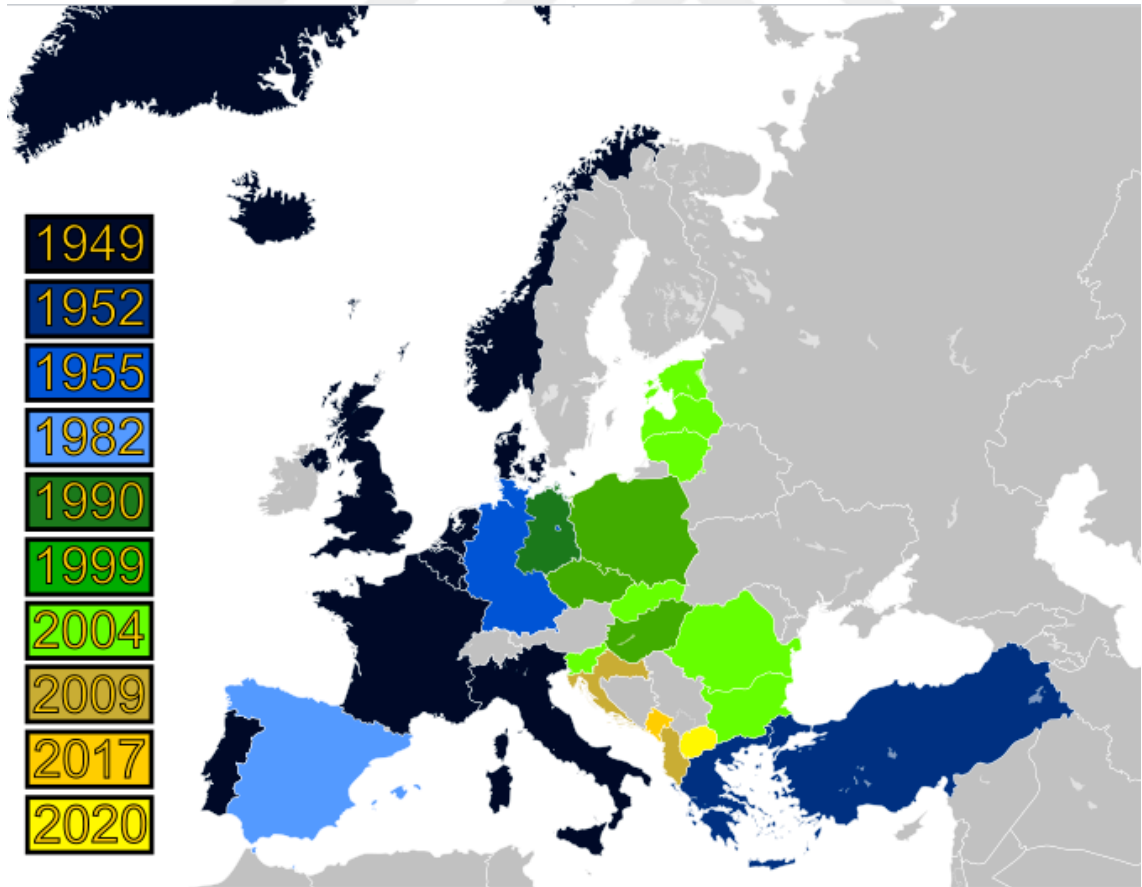
2.1. SOĞUK SAVAŞ SÜRESİNCE NATO'NUN GÜNEYDOĞU KANADININ DURUMU

NATO'nun güneydoğu kanadını içeren bölgede Sovyet stratejisini veya NATO'nun bölgedeki Sovyet tehdidi algısını ortaya koyarak başlamak faydalı olacaktır. Kara sahasının ötesinde Doğu Akdeniz deniz sahası ile birlikte değerlendirince bölge, okyanuslara açılan bir kapı olmasının da etkisi ve ABD'nin buradan uzak tutulması gerektiği düşüncesiyle doğal olarak Sovyetler Birliği için önemli olmuştur. Özellikle de II. Dünya Savaşı'nın sonunda yukarıda bahsettiğimiz Türkiye üzerinden yaptığı talepler bölgenin kilidini kırmaya yönelik bir hareket olarak anlaşılabılır. Sovyet bakış açısına göre, NATO'nun hakim olduğu alan kapsamında, istikrarın daha fazla sağlandığı orta bölgedense, baskıyı kanatlara kaydırmak Orta Avrupa'da da var olmaya devam edebilmenin en etkili yolu olarak görülmüştür.⁸⁶ Batı Almanya Şansölyesi Helmut Schmidt, Akdeniz sahasında genişleme eğilimi gösteren gerek siyasi gerekse de askeri Sovyet varlığının NATO'nun güneydoğu kanadına yönelttiği tehdidin, Avrupa kıtası dahilinde Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği'ne katılımından bile daha önemli görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunu da Akdeniz'deki Sovyet genişlemesinin süper güçlerin müdahalesine yol açabilecek bir gelişme olacağı argümanı ile desteklemiştir. Başka bir analizde ise Sovyetler Birliği'nin Basra Körfezi'nden gelecek petrolü Batı kontrolüne terk etmemek için bu bölgeden gelen tanker rotaları boyunca bir üs sistemi

⁸⁶ Sir Bernard Burrows-Christofer Irwin, **The Security of Western Europe**, Charles Knight & Co.Ltd., 1972, s.79-82.

kurma niyetinde olduğu değerlendirilmiştir. Aynı şekilde Sovyetler Birliği için bölgeye Karadeniz üzerinden çıkış sağlayan Türk Boğazları'nın üzerindeki Montrö Sözleşmesi hükümlerinin Sovyetler Birliği tarafından delindiğine dair örnekler sunulmuştur. 18 Temmuz 1976'da 20 ASW helikopteri ve 12 dikey ve kısa kalkış/iniş uçağı taşıyan Sovyet gemisinin boğazlardan geçerek Montrö hükümlerini deldiği iddia edilmiştir.⁸⁷

Bölgedeki Sovyet stratejisini veya ona yönelik NATO algısını bu şekilde özetledikten sonra NATO'nun kendisine dönersek, 4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından kurulan ittifakta başlangıçta Akdeniz ülkeleri arasında yalnızca İtalya yer almıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın ittifaka kabul edilmeleri için dört yıla yakın süre gerekmiştir. Ancak NATO'nun genişleme sürecine bakıldığında iki ülkenin NATO amaçları veya stratejilerine yönelik öneminin ne kadar erken bir dönemde uygulama alanı bulduğu görülmektedir. (Bkz:Şekil 1: Yıllara Müzahir NATO Genişlemesi)

⁸⁷ İhsan Gürkan, **NATO, Turkey and the Southern Flank: A Mideastern Perspective**, National Strategy Information Center, New York, 1980, s.42-50.

Şekil 1: Yıllara Müzahir NATO Genişlemesi

Kaynak:https://gl.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:History_of_NATO_enlargement.svg
(01.05.2022)

Yunanistan ve Türkiye'nin ittifaka kabul edilmesi konusunda güney kanadın koruma altına alınması anlamında olumlu bir bakış açısı yer alırken, Sovyetler Birliği ile olan mücadele alanını Kafkas sınırına kadar uzatmanın gereksizliği konusunda ise olumsuz düşünceler kendini göstermiştir. Ayrıca Türkiye ve Yunanistan'ın birbirleriyle dar da olsa sınırı olmasına karşın ittifakın geri kalanından izole olduğu görüşü de var olmuştur. Bu iki ülke ancak deniz ve hava gücü ile desteklenebilir durumda görülmüştür. Ancak yine de Akdeniz istikametinde bir koruma oluşturdıkları ve özellikle Türk Boğazları sayesinde Sovyetler Birliği'nin bu denize ve Ortadoğu'ya girişinin engellenebileceği göz önünde bulundurulmuştur.⁸⁸

İran, İtalya, Türkiye ve Yunanistan'ın toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı kapsamında dört ülkenin tamamı, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da hayati önem taşıyan Amerikan ve İngiliz güvenliğinin çıkarları için siyasi ve stratejik birer kaleyi oluşturmuşlardır.⁸⁹ NATO'nun güneydoğu kanadına Türkiye ve Yunanistan odaklı baktığımızda ise bu iki devletin dış politika odağını Sovyet tehdidinden bölgesel çıkarlara doğru kaydırduğu görülmüştür. Özellikle Kıbrıs konusunda çatışma yaşanırken NATO'nun her iki ülkeyi ittifak çıkarları gereği silahlandırmaya devam etmesi bu bölgesel çatışma ortamını derinleştirmiştir. O kadar ki ittifakın kendisi dahil bir tartışma konusu haline gelmiştir. Nitekim NATO Türkiye-Yunanistan arasındaki gerilimlerin önüne geçilmesinde çok etkili olamamıştır. Adeta bu bir ittifakın sınırları içerisinde istikrarı garanti etmeyeceğinin kanıtı olmuştur.⁹⁰ Ancak NATO'nun olumlu roller

⁸⁸ Ferenc Albert Vali, **Bridge Across the Bosphorus**, The John Hopkins Press, 1971, s.116-117.

⁸⁹ Bruce Rovellet Kuniholm, **The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy In Iran, Turkey and Greece**, Princeton University Press, 2016, s.424.

⁹⁰ Ronald R.Krebs, "Perverse Institutionalism: NATO and the Greco-Turkish Conflict", **International Organization**, Sayı 53, Cilt 2, Mayıs 2017, s.368-370.

oynadığı da kabul edilmelidir. En azından bu iki ülkenin birbiriyle savaşması söz konusu olmamıştır. Taraflar arasında doğrudan askeri çatışma yaşanması önlenmiştir.⁹¹

Bu noktada bakılması gereken, Türkiye ve Yunanistan'da algılanan ulusal çıkarların NATO ittifakına bağlılıktan öncelikli olmasına rağmen Soğuk Savaş'ın şartlarının gereği doğrultusunda hareket edilip edilmediğidir. NATO'ya katılım iki müttefik arasındaki krizlerin patlak vermesini engellemese de savaşa tırmanmasının önlenmesi konusunda bir tür denge kurulması işlevi görmüştür.

Hem Yunanistan hem de Türkiye, Sovyetler Birliği'nin etkisiz hale getirilmesini güvenliklerinin gereği olarak görmüşler ve ABD'yle ilişkilerini büyük ortak olarak şekillendirmişlerdir. ABD yönetimi ise Ege ve Kıbrıs üzerindeki farklılıkların ikili müzakere yoluyla ya da Uluslararası Adalet Divanı'na başvurarak çözülmesini tercih ettiğini göstermiştir.

Yunanistan ve Türkiye, 1940'ların Amerikan stratejik düşüncesine göre Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu'ya doğrudan veya dolaylı ilerlemesini engelleyen bir konumda bulunmaktaydı. Nitekim Truman Doktrini ile gelen Amerikan desteği, 1947-49'da Yunanistan'da bir komünist ayaklanmanın bastırılmasında etkili olmuş ve Türkiye'ye Moskova'nın Boğazları geçme planları karşısında bir güvenlik garantisi sağlamıştır. Ancak iki ülkenin NATO bağlamında uyumlu bir şekilde bir arada yaşaması uzun sürmemiştir. Değindiği gibi 1954'ten itibaren, NATO'nun Güneydoğu kanadının bütünlüğü, Yunanistan ve Türkiye'nin Kıbrıs üzerindeki çekişmesi ile gerilmiştir. Kıbrıs sorunu, özellikle iki ülkenin ABD ile ikili ilişkilerinde zorluklar çıkarmıştır. Washington, çatışmayı NATO bağlamında sınırlamaya çalışmış ve aynı zamanda müttefikleri arasında açık bir seçim yapmak zorunda kalmaktan da kaçınmıştır.

Bununla birlikte, Yunan-Türk ilişkilerini etkileyen ana konuların diğer boyutu Ege ile ilgili olmuştur. Yunanistan karasularını 6 milden 12 mile çıkarma hakkını iddia

⁹¹ H.Tarik Oğuzlu, "The Promise of NATO in the Construction of Cooperative Turkish-Greek Relations", **The Review of International Affairs**, Sayı 3, Eylül 2010, s.473-474.

etmiştir. Karasularının 12 mil uzunluğuna uzatılmasına, Ege'nin bir 'Yunan gölü' olacağı gerekçesiyle Türkiye şiddetle karşı çıkmıştır. Yunanistan, Türkiye'den algıladığı tehdidi Sovyet tehdidinin önüne geçirdikçe Karamanlis, Amerikan üslerinin Yunan kontrolüne tabi olması gerektiğinde ısrar etmiştir. Washington karasularının Yunanistan tarafından 12 mile çıkartılmasına uluslararası sulara seyretme serbestliğini tüm devletlere kısıtladığı için karşı çıkmıştır. ABD'nin Yunan karasularının 12 mile uzatılmasına yönelik muhalefeti, Soğuk Savaş'ın diğer kutup başı Sovyetler Birliği tarafından da paylaşılmıştır. 1960'ların sonlarından bu yana Moskova, Akdeniz'de güçlü bir deniz gücü haline gelmiş olduğundan asıl beklentisi filosunun Ege'den engelsiz geçişini sağlamak olmuştur. Amerikan politika belirleyicilerinin bakış açısından ise örneğin Kissinger, Türkiye'nin Yunanistan'dan daha önemli olduğunu düşünüyordu: Yunanistan NATO stratejisinin temel dayanağı iken, jeopolitik açıdan Türkiye, askeri hareketlilik olursa, daha da önemliydi. Orta Doğu, Orta Asya, Sovyetler Birliği ve Avrupa'nın kesişim noktasında Türkiye vardı. Dahası, Türk topraklarındaki 26 elektronik istasyon, Sovyet füze ve uzay faaliyetlerini izliyordu. Ege konusunda ABD, anlaşmazlığın barışçıl çözümüne desteğini açıklayacak ve askeri çözüm arayan herhangi bir tarafa şiddetle karşı çıkmıştır. Türkiye karşısında Yunanistan'a bir güvenlik garantisi verme niyetinde de olmamıştır.

Türkiye için diğer bir önemli konu da Yunanistan'a ayrılan yardım seviyesi olmuştur. Türkler, bunun NATO ihtiyaçlarına dayandırılması gerektiğini iddia ederek, Yunanistan'ın Türkiye'ye göre alan olarak altıda biri, nüfusun dörtte biri ve silahlı kuvvetlerin üçte biri olduğunu belirtmişlerdir.⁹²

Konuyu tekrar Kıbrıs boyutuyla derinleştirirsek, ABD açısından Türkiye ve Yunanistan depolama, bakım, iletişim ve keşif tesislerini barındırırken, Kıbrıs da iletişim ve ulaşım olanaklarının kullanılmasına yardımcı olmuştur. Buna rağmen Kıbrıs, Türkiye

⁹² Sotiris Rizas, "Managing a Conflict Between Allies: United States Policy Towards Greece and Turkey in Relation to the Aegean Dispute 1974-1976", **Cold War History**, Cilt 9, Sayı 3, Ağustos 2019, s.367-387.

ve Yunanistan arasında bir çatışma unsuru olarak ittifakta kırılma riskini canlı tutmuştur. Bu çatışma riski NATO'nun güney kanadının güvenilirliği üzerinde istikrarı bozucu bir etkiye sahip olmuştur.

Doğu Akdeniz açısından bakıldığında, Türkiye ve Yunanistan'ın 1952'de NATO'ya katılmalarıyla Karadeniz istikametinden Akdeniz'e açılan kapı ittifak açısından güvence altına alınmıştır. Doğu Akdeniz'in ittifak içerisinde Türkiye ve Yunanistan açısından bir önemini de bu iki ülkenin Varşova Paktı veya tarafsız ülkeler tarafından Orta Avrupa'dan ayrılıyor olmalarında aramak gerekmiştir. Çünkü Türkiye ve Yunanistan Orta Avrupa'dan bu şekilde ayrıldığından ekonomik ve askeri takviye anlamında Doğu Akdeniz'e bağımlı olmuştur. Sovyetler Birliği de bu bölgede müttefikler kazanma ve hava ve deniz üsleri edinme hedefinde olmuştur. 9 Nisan 1986 tarihli bir Amerikan çalışma raporuna göre 34 Sovyet tümeninin Yunanistan'ın kuzeydoğusu ile Türkiye Trakyası'nın kuzeyine konuşlandırılabilceği, bu kuvvete karşı koymak içinse 25 Yunan ve Türk tümeninin bulunduğu bilgisi paylaşılmıştır. Bu karşı koyucu kuvvetin de Trakya'daki derinliğin az olması sebebiyle zor bir konumda olduğu, ana karadan ayrı oluşunun da takviye ve ikmalini zorlaştırdığı ifade edilmiştir. Üstelik bölgede Varşova Paktı ile çıkabilecek bir çatışmada ABD yardımının en iyi ihtimalle ilk aşamada bazı taktik hava gücü ve malzeme desteği ile sınırlı olacağı değerlendirilerek, Türkiye ve Yunanistan'ın ilk şoku atlatana kadar kendi kaynaklarına güvenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu sebeple bu iki ülke arasındaki koordinasyon, özellikle sayısal olarak üstün bir düşmana karşı son derece önemli olmuştur. Ancak mevcut siyasi gerçeklik bu koordinasyonun sağlanmasını tartışmalı bir hale sokmuştur.⁹³

⁹³ Robert J. Davis, "Cyprus: The Key to Stability on the Southeastern Flank of NATO", **USAWC Military Studies Program Paper (An Individual Essay)**, 1986, s.1-5.

2.1.1. Türkiye – ABD Askeri İlişkileri

Türkiye-ABD ilişkilerinin askeri boyutunu değerlendirebilmek için öncelikle Türkiye-NATO ilişkilerin genel çerçevesini açıklayıp daha sonra doğrudan bu ülkeyle olan yönünü ele alabiliriz. İlk talebi ittifakın Kuzey Atlantik bölgesi ile sınırlı tutulacağı düşüncesiyle uygun bulunmayan Türkiye, Kore Savaşı için Birleşmiş Milletler çağrısına uyarak Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir tugayını Kore'ye göndermiş, bu savaşta askeri birliğinin göstermiş olduğu başarının katkısı ve NATO Konseyi'nin de Yunanistan ve Türkiye'nin 'Kuzey Atlantik bölgesinin güvenliğini arttıracığı' yaklaşımıyla ise 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya resmen üye olmuştur. Bu üyelik Türkiye'nin NATO'nun stratejilerine birebir uygun davrandığı bir çizgide devam ederek toprakları üzerinde kurulmasına izin verdiği üs ve tesisler ile paktın bir ileri karakolu vaziyetini almasına kadar evrilmiştir. Öncesinde, 1948 yılında ABD'nin Marshall Planı'nı uygulamaya koymasının ardından aynı yılın 4 Temmuz'unda plana dahil olan Türkiye askeri ilişkilerin de gelişimini başlatmış olmuştur. Kore Savaşı ile NATO üyeliği ihtimali de artan Türkiye'nin kesin üyeliğinde de ABD tarafından NATO'nun güney kanadının Türkiye ile güçleneceğinin düşünülmesi etkili olmuştur. Türkiye'nin NATO üyeliği bu organizasyona ve özellikle ABD'ye şu faydaları sunacaktı: NATO'nun güneydoğu kanadında koruma sağlanacak ve Sovyetler Birliği'ne bu bölgede set çekilecek, 22 Türk birliği ile NATO güçlenecek, Sovyetler Birliği'nin Orta Avrupa'dan kuvvet çekmesine vesile olunacaktı. Askeri ilişkilerin bu doğrultuda gelişmeye başlamasının bir sonucu da Türkiye ve ABD'nin ikili anlaşmalar yapması olmuştur. Bu ikili anlaşmaların düzenlediği özel alanlar şöyle sıralanabilir: 1-Amerikan askeri güçlerinin gönderilmesi, 2-Amerikan kuvvetlerince gerçekleştirilen askeri tatbikatlar, 3-Amerikan güçlerinin hukuki ve idari statüsü, 4-İstihbarat faaliyetleri, 5-Amerikan askeri kuvvetleri için harekât planları, 6-Ortak kuvvetler için harekât planları. Askeri ilişkileri ivmelendiren bir diğer husus ise 1950'lerde Eisenhower yönetiminin "Kitlesel Karşılık" stratejisini benimsemesi

olmuştur. Bu yıllarda uzun menzilli nükleer silahlara sahip olunmaması Türkiye'deki Amerikan üslerinin önemini arttırmıştır. Bunun yanında Türkiye toprakları Sovyetler Birliği'ndeki askeri gelişmeleri elektronik araçlar ile izleme imkanını da sunmaktaydı. Nitekim 1957'de Sputnik uydusunun Sovyetler Birliği tarafından fırlatılmasının ardından Amerikalılar orta menzilli füzeleri NATO'nun Avrupalı üyelerine yerleştirmek istediklerinde bu planı onaylayan ülkeler İngiltere, İtalya ve Türkiye olmuştur.⁹⁴

1960'lı yıllara gelindiğinde ise 27 Mayıs darbesini yaşayan Türkiye'de cunta yönetimi "Türkiye'nin bütün ittifaklarına ve taahhütlerine sadık durumda bulunduğunu dolayısıyla NATO'ya ve CENTO'ya bağlı olduğunu" ifade etmiştir.⁹⁵ Nitekim Sovyet lideri Kruşçev'in darbe yönetimine yönelttiği tarafsızlık beklentisine Cemal Gürsel gönderdiği cevap mektubunda özetle: *"Başkanlığını yürüttüğüm hükümet, ilk açıklamalarından birinde Türkiye'nin uluslararası sorumluluklarına ve özellikle NATO ve CENTO gibi ittifaklardan kaynaklanan sorumluluklarına bağlı kalacağını açık bir şekilde vurgulamıştır."* demesi bu gerçeği pekiştirmiştir.⁹⁶ 1960'lı yılların ortalarında ise, uluslararası sistemde üçüncü dünya ülkelerinin ortaya çıkması, iki kutupluluktan çok merkezli bir sisteme doğru geçiş ve Soğuk Savaş'ın şiddetinin düşmesi ile bu uluslararası konjonktür içerisinde Kıbrıs sorununun getirdiği yeni durumda Türkiye'nin başta Johnson mektubu olmak üzere birçok şekilde yaşadığı hayal kırıklıklarıyla daha özerk politikalar üretme isteği, ABD ile olan askeri ilişkilerinde de değişiklikler yaratmıştır. Nitekim 1965 yılı Türkiye'nin MLF (Multilateral Force) projesine katılmayı ve kendisine verilen yardımın yetersizliği öne sürülerek NATO'daki askeri gücünü arttırmayı reddetmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca 1968 ve 1969 yıllarında Türkiye ülkesindeki Amerikan üsleri ve ortak savunma tesisleri ile Amerikan personeli ile ilgili yeni düzenlemelere giderek ABD'ye sınırlamalar getirmiştir. 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs

⁹⁴ Nasuh Uslu, **Çatlak İttifak**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2016, s.75-80.

⁹⁵ https://tr.wikisource.org/wiki/27_May%C4%B1s_Darbe_Bildirisi (20.01.2022)

⁹⁶ Mustafa Özalp, "Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri", **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, 2018, s.414.

Adası'na asker çıkarmasının ardından ise ilişkilerde askeri anlamda bozulmalar devam etmiş, müdahalede ABD menşeli silahların kullanılmış olması gerekçesiyle ABD Senatosunda etkin Yunan asıllı Amerikalıların da lobi faaliyetleri neticesinde, Başkan Ford ve Dışişleri Bakanı Kissenger'ın karşı görüşte olmalarına rağmen, ABD'nin Türkiye'ye silah satışı 5 Şubat 1975'te kesilmiş ve Türkiye'ye verilmesi düşünülen iki yüz milyon dolarlık yardım da durdurulmuştur. Türkiye'ye yönelik ambargo 1978 yılında tamamen ortadan kalkana dek Türkiye de ABD ile olan askeri ilişkilerinde ve dolayısıyla NATO kapsamında önemli değişikliklere gitmiştir. NATO'nun ikinci en büyük kara gücünü oluşturan Türkiye, muhtemel bir savaş durumunda Sovyetler Birliği ile yan yana bir vaziyette kalacak ve NATO'nun ileri taktik operasyonları ve ikmal hizmetleri için de tesisler sağlayacak kadar önemli bir konumda iken ise NATO içerisinde tamamen göz ardı edilmesi ihtimal dâhilinde olamayacaktır.⁹⁷

Doğrudan Türkiye-ABD askeri ilişkilerine yönelik olayların detaylarını 27 Mayıs'ın getirdiği askeri idare yönetiminin bu kapsamdaki icraatlarını inceleyerek başlayabiliriz. Genel çerçevede ABD ve diğer devletlerle olan askeri ilişkilerinde bir değişikliğe gitmeyen ve NATO ile CENTO'ya bağlılıklarını sürdüreceğini açıklayan yeni yönetim önceki yönetimlerin de olduğu gibi ABD'den alınan askeri ve ekonomik yardımları önemsemekteydi. Çünkü bu yardımlar ekonomik gelişime, ordunun kuvvetinin muhafazasına ve Türk askerlerinin durumlarının iyileştirilmesine katkı sunmaktaydılar. Hatta bakıldığında ordu mensupları için kaynak arttırmaya ihtiyacı olduğundan DP döneminden bile daha fazla ABD yardımına ihtiyaç duyulacağı ve böylece ABD etkisine daha açık hale gelinebileceği yorumu da yapılabilir. Ancak askeri idare tarafından ABD ile ilişkilerde önem verilen öncelikli hususlardan biri ikili askeri düzenlemelerle ilgili değişiklikler yapılması olmuştur. 17 Eylül 1960 tarihli bir basın toplantısında Devlet Başkanı Cemal Gürsel konuyla ilgili olarak; “*NATO Kuvvetler*

⁹⁷ Gökhan Eşel, “Darbeler Arasında (1960-1980) Türkiye-NATO İlişkileri”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sayı 56, Mayıs 2017, s.410-415.

Statüsü Anlaşması Birleşik Amerika'nın bütün NATO devletleri ile yapmış olduğu aynı tip anlaşmadır. Mesele bu anlaşmanın bir maddesi değil, belki tatbikatıyla ilgili bir usulün değişmesidir ve bunun dostumuz ve müttefikimiz Birleşik Amerika tarafından lüzumlu ve faydalı telakki edileceğine eminiz.” ifadelerini kullanmıştır.⁹⁸ Bu süreç içerisinde gerçekleşen Milli Birlik Komitesi'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri geliştirme arayışından uzaklaştığını belirten bir rapor⁹⁹ da ABD’de yer etmiştir. 5 Ekim 1960 tarihli bu rapora göre ayrıca Türkiye’ye verilecek askeri ve ekonomik yardımların sürdürülmesi ve bunun bir getirisi olarak Türkiye’deki üs ve tesislerin kullanımının sürdürülmesinin hedeflendiği ifade edilmiştir.¹⁰⁰ Bu dönemde Türkiye’deki Amerikan üslerinin kullanılmasının getirdiği sorunların nasıl ortadan kaldırılabileceğine yönelik çalışmalar yapılmış ve Dışişleri Bakanlığı da gizli olmayan ikili anlaşmaları tek bir dokümanda toplamaya yönelik görüş bildirmiştir. Ayrıca askeri yönetim ülkedeki Amerikan personelinin ayrıcalıklarının kısıtlanmasını da istemekteydi. Ancak ABD’nin bu haklarından vazgeçmemeye yönelik tutumu nedeniyle o dönemde bir gelişme sağlanamamıştır. Diğer yandan da getirilen 1961 Anayasası ile uluslararası bir anlaşmanın gereği olarak yapılan yürütme anlaşmalarının TBMM’de onayına gerek bırakmayacak bir düzenleme ile adeta ABD ile yapılan gizli ya da açık yürütme anlaşmalarının onaylanmasını da kolaylaştırmışlardır.¹⁰¹

İlişkilerde çok önemli yeri olan Johnson mektubunun askeri ilişkiler açısından önem taşıyan hususlar ise NATO ülkelerinin birbirleri ile savaşmayacakları vurgusunun yapılmış olması, ABD tarafından Sovyet müdahalesine karşı savunma sorumluluğu görülmemesi ve askeri yardımın amaç dışında kullanılmaması uyarısı olarak sıralanabilir. O dönemde Türk ordusunun neredeyse tamamen Amerikan silah ve teçhizatı ile

⁹⁸ Uslu, 2016, s.175-178.

⁹⁹ FRUS Raporu için bkz: (FRUS, 1958-60, C.X:884-885)

¹⁰⁰ M. Faruk Çakır, “Amerikan Bakış Açısından Türkiye’de 1951-60 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk Amerikan İlişkileri”, **Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 59, Sayı1, 2004, s.83

¹⁰¹ <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (27.12.2021)

donatılmış olduğu gerçeği göz önüne alınırsa tablonun ciddiyetine de açıklık getirilmiş olacaktır. Nitekim bakıldığında Johnson mektubunun yarattığı etki gerçekleşinceye kadar Türkiye'nin NATO dışında bir güvenlik anlayışına yönelik politika ve stratejisinin düşünülmendiği gerçeği görülmektedir. Mektuba İnönü'nün cevabının askeri ilişkilere yönelik içerdiği hususlar ise bir Türk-Yunan harbinin ancak Yunanistan'ın Türkiye'ye saldırısı ile vuku bulabileceği, NATO'nun saldırgan bir devletin ortaya attığı gerekçelere prim verecek şekilde hareket etmesinin tedaviye ihtiyaç olan bir zayıflık olduğu ve bir NATO ülkesine yapılacak saldırı durumunda diğerlerinin yardım esnekliğinin yalnızca bu yardımın tabiatı ve ölçüsü olabileceği yönünde olmuştur.

Türkiye ve ABD arasında dönemin askeri ilişkilerindeki kopuşlardan biri de Türkiye'nin MLF'den çekilmesi idi. Avrupalılara da nükleer silahlara yönelik kontrol şansı tanıyan projenin Polaris füzesi taşıyan denizaltılardan oluşturulması tasarlanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan çalışmalara Türkiye doğrudan bir çıkarı olmamasına rağmen ABD ile ilişkilerine verdiği önem dolayısıyla personel göndermeyi kabul etmiştir. Ancak içerisinde bulunulan politik durum sonrasında Türkiye çalışmadan çekilmiş ve bu karar Türk kamuoyunda da olumlu yankı bulmuştur. Bunun yanında bu çalışma grubuna en başından itibaren Fransa, Kanada, Lüksemburg, İzlanda, Danimarka, Norveç ve Portekiz hiç katılmamışlardır.¹⁰² Türkiye'nin MLF'den çekilmesi ile aynı dönem içerisinde ayrıca atom gücü ile işleyen Amerikan Savannah gemisinin İstanbul limanını ziyaretinin reddedilmesi, Karadeniz'de bulunan Amerikan savaş gemilerine yönelik memnuniyetsizliğin açığa vurulması ve ilerleyen zamanda da Vietnam için asker gönderilmemesi kararıyla 1966 Nisan'ında CENTO Bakanlar Konseyi toplantısının sonucunda yayınlanan bildiriye Amerikan yanlısı ibareler konulmasının engellenmesi gelişmeleri olmuştur.¹⁰³

¹⁰² Uslu, 2016, s.175-178.

¹⁰³ Sander, 2016, s.318-319.

Askeri ilişkilerde yer bulan U-2 uçuşlarını incelemeye aldığımızda sürecin 1956 yılına dayandığı görülmektedir. Türkiye bu yıl İncirlik üssündeki Amerikan kuvvetlerinin U-2 uçakları ile bilimsel araştırmalar için havalanmasına izin vermiştir. Uçuşların kapsamı bu şekilde belirtilmiş olmakla beraber Türk yetkililerin detaylı bilgiye sahip olmadıkları gerçeği de mevcuttur. Nitekim ABD bir süre İncirlik'ten kaldırdıkları U-2 uçakları ile Sovyetler Birliği üzerinde uçuşlar gerçekleştirerek askeri istihbarat toplamıştır. Ancak 1 Mayıs 1960'ta söz konusu uçaklardan birinin Sovyetler Birliği tarafından kendi sınırları içerisinde düşürülmesi beraberinde Türkiye'yi de konunun içerisine çekmiştir. Olay sonrası açıklama yapan Kruşçev, Türkiye'yi suç ortağı olmakla itham etmiş ve ardından da verilen nota ile uyarıda bulunulmuştur. Türk tarafı ise yaşananların ardından kesinlikle U-2 uçuşlarına bu kapsamda bir izin vermediğini ifade ederek cevap vermiştir.¹⁰⁴ Benzer bir şekilde bu kez 1965 yılının Aralık ayında aynı üsten kalkan bir Amerikan istihbarat uçağı Karadeniz üzerinde kaza sonucu düşmüş, Sovyetler Birliği tarafından aynı şekilde tepki gelmesine sebep olmuştur. Bu ikinci olayda Türk askeri yetkilileri de kendi bilgileri dışında yapıldığını ifade ettikleri bu uçuştan dolayı rahatsız olmuşlardır. Gelişen olaylar üzerine Demirel hükümeti ABD'den, Türkiye'den U-2 kalkışını durdurmalarını istemiş ve 1965-75 yılları aralığında Türk topraklarından kalkan bir U-2 uçuşu olmamıştır. Burada iki olay arasında Türkiye'nin takındığı farklılığa da dikkat çekilmelidir. İlk olayda Türkiye, ABD çizgisinde tavır alırken ikincisin de uçuşların durdurulması yönünde karar almıştır. Bunda değişen politik konjonktür çerçevesinde ABD ile yaşanan fikir ayrılıklarının etkisi olmuştur.

Türkiye'deki Amerikan üslerinin NATO dışı amaçlarla kullanılması konusunu açarsak ilk dikkat çeken hareket 1958 yılında ABD'nin Lübnan'a asker çıkarma hazırlıkları esnasında 1600 Amerikan askerini Batı Almanya'dan Adana'daki İncirlik üssüne sevk etmesi olarak görülmektedir. ABD'nin bu sevk esnasındaki davranış şekli

¹⁰⁴ Fahir Armaoğlu, **Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.262.

olayın icra edilmesinin ardından bilgi vermek şeklinde olmuştur. Özellikle Türk solu haklı olarak bu gibi izinsiz girişimlerin Türkiye’yi istemediği bir savaşla bile karşı karşıya bırakabileceği doğrultusunda eleştirilerde bulunmuştur. Türkiye’deki sol kesim 1960’lı yıllarda konuya yönelik adım atmaya başlamış ve Amerikalılar’ın bu üslerde tam kontrole sahip olduğunu iddia etmeye başlamışlardır.¹⁰⁵ Bu kapsamda 7 Kasım 1965’te Türkiye İşçi Partisi (TİP) Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar tarafından konu Meclis’e taşınmıştır. Aybar;

“Bugün Türkiye’de 35 milyon metre karelik vatan toprağı ABD’nin egemenliği altında bulunmaktadır... İkili anlaşmalarla Amerikan devletinin üsleri haline getirilmiş bu vatan topraklarına, Amerikalıların izni olmadıkça, devlet kademesinde hangi yeri işgal ederse etsin, hiçbir vatandaşımız ayak basamaz... Bu üslerden havalanacak uçaklar, füzeler bizim haberimiz olmadan, Büyük Meclis’in onayı alınmadan, yurdumuzu her an vahim tehlikelerle karşı karşıya bırakabilir.”

şeklinde konuyu ifade etmiştir.¹⁰⁶ Benzer şekilde İlhan Selçuk da bir makalesinde *“Türk halkı üslerde neler olduğunu bilmiyordu. Üslerin yönetimi Amerikalıların elindeydi, askerî açıdan da NATO’ya değil Pentagon’a bağlıydılar.”* ifadelerini kullanmıştır. Konunun hassasiyeti gereği 1965 yılında iktidar olan Demirel hükümeti bu kapsamda daha dikkatli davranma gereği duymuştur. Bu yüzden hükümetin sıklıkla üslerin Türkiye’nin kontrolünde olduğu ve NATO ile Türkiye’nin ortak çıkarlarına hizmet ettiği yönünde kamuoyuna açıklamaları olmuştur. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Senato’da üsleri şu ifadelerle savunmuştur: *“...Topraklarımızın bir santimetrekaresi bile yabancılara terk edilmemiştir... Bu tesislerden hiçbiri muayyen bir NATO devletinin gayelerine hizmet etmek için değil, bütün NATO memleketlerinin, müşterek güvenlik sisteminin amaçlarını sağlamak maksadıyla inşa edilmişlerdir.”*¹⁰⁷ Çağlayangil 1967 yılının Kasım ayında da üslerin ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda Türkiye’nin istediği

¹⁰⁵ Uslu, 2016, s.178-220.

¹⁰⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 07.11.1965, 7.Birleşim, Dönem:2, Yasama Yılı:1 Cilt:1.

¹⁰⁷ **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Ankara, 7 Şubat 1966, s.186-187.

yönde hareket ederek kullanıldığını da “*Kıbrıs buhranı gelince, o tabu olan, o el sürülemeyen, o kapısından girilemeyen, o devlet içinde devlet olan üslerin Türk ordusu emrinde, Türk askerleri tarafından, Türk hareket planları uyarınca bir gecede nasıl işgal edilip, hareket ve emre müheyya olduğunu bu millet görmüştür.*” şeklindeki ifadeleri ile öne sürmüştür.¹⁰⁸ Konu kapsamında Amerikan yetkililerin açıklamalarına da Büyükelçi Parker Hart’ın Manzaralı tesislerinin Türklere bırakılışı esnasında yaptığı konuşmada olduğu gibi rastlanmaktadır. Hart, özetle Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki her türlü tesisin Türkler’in olduğunu vurgulamak istemiştir.¹⁰⁹ Ortadoğu’da patlak veren krizler de bu üslere yönelik Türkiye’nin yaklaşımına örnek teşkil etmiştir. Amerikalı uzmanlar 1967 savaşı esnasında Türkiye’nin üsleri yakıt ve mühimmat transferi için kullanmasına izin verirken haberleşme tesisleri konusunda aynı müsaadeyi vermediklerini kaydetmişlerdir. Ekim 1969 tarihinde de Demirel, Lübnan ile Suriye’nin olası bir çatışmaya sürüklenmesi halinde ABD Lübnan’a yardım etmek isterse İncirlik Üssü’nü kullanmasını kabul etmeyeceğini söylemiştir.¹¹⁰ Eylül 1970’teki Ürdün ile Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) arasındaki çatışmada muhtemel bir ABD müdahalesine karşı da benzer tavır alınmış, ABD’nin vatandaşlarını Ürdün’den tahliye etmesi ve bu ülkeye mühimmat transferi dışında üslerin kullanılmasına yönelik bir serbestlik tanınmamıştır. Türkiye, 1973’te Arap-İsrail Savaşı’na müdahil olan ABD’nin üsleri kullanmasına ise haberleşme istasyonlarını kullanmak dışında izin vermemiş, 1979 İran Devrimi esnasında ABD vatandaşlarının taşınması için kullanılmasında sakınca görmemiş ancak 1980’deki rehine krizinde ABD’ye aynı desteği vermemiştir. Sıralanan örnekler dahilinde üslerin kullanımına yönelik bir değerlendirme yapıldığında yine de ABD’nin Türkiye’nin üslere yönelik kısıtlamalar getirdiği krizlerde gerçekten bu üsleri kullanmaya yönelik kararlılık gösterip göstermediğine bakıldığında, dönemsel konjonktürün ihtiyaç duyurduğu

¹⁰⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 46.Birleşim, Dönem:2, Toplantı:3 Cilt:25, 20.02.1968, s.489.

¹⁰⁹ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Haziran 1968, s.39,41.

¹¹⁰ Cumhuriyet, 31 Ekim 1969, s.1,7.

durumlarda sonucu kendi lehine alabildiği gerçeğiyle çok da ısrarcı olmadığı söylenebilir. Nitekim bu konuda bir baskı da ilişkileri bozacak ve zarar getirecekti.

Kamuoyunda artan Amerikan aleyhtarlığını azaltabilmek için ABD yönetimleri zamanla Türkiye'deki konumlarında bazı düzenlemelere de gitmişlerdir. Örneğin Anadolu Kavağı ve Manzaralı ortak savunma tesisleri, İzmir Çiğli Havaalanı ve Trabzon ve Samsun'daki radar tesislerini Türkiye'ye devretmişlerdir.¹¹¹

Bir diğer düzenleme de daha önce izin verilmiş olan füzelerle donatılmış Amerikan gemilerinin boğazlardan geçmesine verilen serbestliğin 1966 yılı itibariyle Montrö Antlaşması'nın yorumlanmasında yeni sonuçlara varılarak iptal edilmesi olmuştur.¹¹²

1967 yılında NATO'nun Savunma Planlama Komitesi'nin esnek karşılık stratejisini onaylamasıyla ise Türkiye'nin başlayan kaygılarını, stratejinin zayıf taraflarını ortadan kaldırmak amacıyla tasarlanan ACE Hareketli Kuvvetler, sınırların nükleer silahlarla mayınlanması ve Akdeniz'de bir donanma birliği oluşturulması gibi çözüm önerilerinin hiçbirisi gidermeye yetmemiştir. Ancak yine de bu stratejiye uygun garantiler edinmeye çalışmaktan fazla bir seçeneği olmayan Türkiye'de bu stratejinin hayata geçmesiyle birlikte tartışma konusu olan bir konu da nükleer silahların kontrolü ile ilgili olmuştur. Türkiye'deki birçok yazar ve politikacının Türkiye'deki nükleer silahlar üzerinde Türk yönetimlerinin bir kontrolü olmadığı, bu sebeple de bu kontrolün ele alınması ya da bu silahların sökülmesi yönünde eleştirileri olmuştur.¹¹³ Dönemin başbakanı Süleyman Demirel ise bu eleştirilere bu silahların çift anahtar sistemine tabi oldukları ve Türkiye'nin izni olmaksızın aktif duruma gelemeyeceği, buna istisna teşkil eden İncirlik'teki nükleer silahların ise yine NATO Konseyi kararına tabi olmasından

¹¹¹ Uslu, 2016, s.197.

¹¹² George S.Harris, **Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971**, Washington, American Enterprise Institute, 1972, s.171-172.

¹¹³ Uslu, 2016, s.198-199.

dolayı Türkiye'nin vetosuna bağılı olduğı şekilde cevap vermiştir.¹¹⁴Yine de bu konuda Türk askeri yetkilileri olası bir tehlike durumunda daha fazla yetki talebinde bulunmuştur.¹¹⁵ Nükleer Planlama Grubu'nda Türkiye'ye üyelik tahsis edilmesi gibi hususları kapsayan bu talepler ABD'nin kendi yasaları çerçevesinde nükleer silahların denetiminin Türkiye'ye devredilebilmesine olanak sağlayan bir düzenleme olmadığı dayanağıyla bir sonuca ulaşmamıştır.

Dönemin askeri ilişkilerinde düzenleme gören alanlardan biri de ikili anlaşmalar olmuştur. Türkiye'nin kendi içinde tartışma konusu olan bu anlaşmalara yönelik eleştiriler, TBMM onayına tabi olmaması, Amerikan çıkarlarına hizmet ettiği, ABD'ye tanıdığı aşırı ayrıcalıkların Türkiye'ye zarar verdiği ve anlaşmalar çerçevesindeki tesisler üzerinde ABD'nin denetimini Türkiye'ninkinin önüne geçtiğı konularında toplanmaktaydı. Nitekim kamuoyunun da baskısıyla Demirel hükümeti tarafından ikili anlaşmaların düzenlenmesi için ABD'ye talepte bulunulmuş ve iki yıl süren görüşmeler sonucunda 1954 Askeri Tesisler Antlaşması'nın yerine geçen Savunma İşbirliği Antlaşması imzalanmıştır. Bu kapsamda ikili anlaşmalarda düzenlemeler olmuş ve Türkiye'deki Amerikan faaliyetleri ve tesislerini düzenleyen diğer sözleşmeler de bu anlaşma kapsamına alınmıştır. 1961 Anayasası'na göre gizli olan antlaşmaya yönelik Demirel'in 1970 Şubat'ında düzenlediğı bir basın toplantısında verdiği bilgilere göre anlaşmanın içeriğinin tesislerdeki faaliyetlerin Türkiye'nin onayına tabi tutulduğu, Türkiye'nin mülkiyet haklarını koruduğı ve tam denetim yetkisine sahip olmakla beraber kendi askeri ve sivil görevlilerini tesislerde bulundurma hakkı olduğu ve acil durumlarda Amerikalıların kullanımlarında kısıtlamalara gidebileceğı olduğu anlaşılmıştır.¹¹⁶

Kıbrıs Barış Harekati'nin gerçekleşmesinin yaratacağı askeri sonuçlara gelmek için de konuyu Kıbrıs üzerinden ilerletmeye devam etmek için 1974 öncesi döneme bu

¹¹⁴ **Dışışleri Bakanlığı Belleteni**, Şubat 1970, s.103,110,124-126.

¹¹⁵ Harris, s.152-153.

¹¹⁶ Uslu, 2016, s.178-220.

kapsamda genel olarak bakabiliriz. Bu maksatla Kıbrıs'la ilgili gerginliğin bitirilmesinin ABD açısından öneminin sorunun haklı ya da meşru bir şekilde çözümlenmesinde değil bir Türk-Yunan savaşının çıkmasına engel olmak da yattığını söylemekle başlayabiliriz. Uluslararası platformlardan ziyade Türkiye ve Yunanistan arasında gizli görüşmeler yapılması yoluyla konuyu çözmek niyetinde olan ABD'nin genel politikası daha önce belirtildiği üzere Türk müdahalesini Yunanistan tarafından kabul edilebilir sınırlarda tutmaya çalışmak politikasına paralel olarak Türkiye'ye bazı tavizlerin verilmesi ancak nihayetinde adanın Yunanistan'la birleştirilmesi şeklinde olmuştur.¹¹⁷ Süreç içerisinde önemli bir kırılma noktası olan adadaki Rum lider Makarios'un Yunanistan'daki askeri cunta tarafından devrilmesinde ABD'nin tutumu ise en azından mani olmak için ciddi bir girişim yapmadığı yönünde belirtilebilir. Darbe sonrasında bekle-gör politikası izleyen ABD, bu darbeyi kınayan bir açıklama yapmaktan çekinmiş, hatta adadaki yeni yönetimle resmi teması olan tek ülke olmuştur.¹¹⁸ İleride, ABD'nin bu tutumunu Kissinger, Türkiye'ye adaya yapacağı bir müdahale konusunda meşruiyet söylemini arttıracak kozlar vermek istememiş olmalarıyla açıklamıştır.¹¹⁹ Ancak Türkiye adadaki durumun kötüleşmesi ve diplomatik anlamda bir çözüme ulaşılamamasıyla adaya birinci harekatı düzenlemiştir. Adada taktik üstünlüğü ele geçirecek konumlara asker yerleştirmeyi tamamlamak niyetinde olan Türkiye'nin kısa süre sonra ateşkes ilan etmesinde ABD'nin etkili olduğuna dair Kissinger'ın hatıralarında yazdıkları dikkat çekicidir. Kissinger, muhtemel bir Türk-Yunan savaşının gerçekleşeceği bölgelerden nükleer silahlarını çekme tehdidiyle bu ateşkesi zorla kabul ettirdiklerini ifade etmiştir.¹²⁰ Birinci harekâtın durmasının ardından gerçekleşen Cenevre Konferansı'nın getirdiği havanın etkisinin de Türkiye'yi istediği çizgide bir çözüme ulaştırmayacağının anlaşılmasıyla gelen ikinci

¹¹⁷ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, Ajans-Türk, 1975, s.351-375.

¹¹⁸ Theodore A. Couloubis, **The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle**, New York, Praeger, 1983, s. 89.

¹¹⁹ Pierr Oberling, **The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus**, New York, Columbia University Press, 1982, s.162.

¹²⁰ Henry Kissinger, **Years of Upheaval**, London, Simon & Schuster, 2011, s.1189-1190.

harekâtın başında ise ABD, Türkiye ve Yunanistan'ın birbirleri ile savaşması durumunda her iki ülkeye de silah ambargosu uygulayacağını açıklamıştır. Harekât sonunda Türkiye'nin adanın önemli bir kesiminde kontrol sağlamasıyla ABD'nin verdiği silahlarla bu icraatı yapabildiği gerekçesiyle ABD'de yönetim ile Kongre arasında Türkiye'ye ambargo uygulanıp uygulanmaması konusunda fikir ayrılıkları başlamıştır.¹²¹ Ancak sonuçta ABD'nin aldığı ambargo kararıyla Türkiye'ye sağlanan her şekildeki askeri yardım durdurulmuş ve lisanslar iptal edilmiştir. Parası ödenmiş bulunan 78 milyon değerindeki askeri malzeme ile daha önce verilmesi kararı alınan 200 milyon dolar değerindeki silahın sevkiyatı da durdurulmuştur.¹²² Ambargonun yarattığı etkilere bakılırsa bu durumun Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki kararlılığını perçinlediğini söyleyebiliriz. Nitekim Türkiye de ambargo kararının ardından ABD ile ortak savunma görüşmelerini durdurduğunu ve bu ülke ve NATO ile olan ilişkilerini gözden geçireceğini duyurmuştur.¹²³ Fakat bir yandan da ABD'nin kararına tepki olarak Türkiye'deki üsleri kapatmak gibi aceleci kararlar almamak gerektiği yönündeki düşünceler de varlığını devam ettirmiştir. Ancak sonraki süreçte ABD'nin ambargo kararından geri adım atabilmesi için Senato tarafından Başkan'a verilmiş olan yetkiyi Temsilciler Meclisi'nin reddetmesiyle Türk hükümeti de harekete geçmiştir. ABD'deki bu gelişmenin ardından Türkiye ülkesindeki Türk-Amerikan ortak savunma tesislerinin TSK gözetim ve denetimine geçtiğini açıklamış ve böylece 1969 Savunma İşbirliği anlaşması ve ilgili tüm anlaşmalar ortadan kalkmıştır. Türkiye bu gelişmelerle beraber Amerikan istihbarat toplama merkezlerinin de işlev görmesini durdurmuş, İncirlik hava üssünü de NATO amaçları dışındaki kullanımlara kapatmıştır.¹²⁴ Bu gelişmelerin ardından ABD'den gelen ambargonun kısmen kaldırılması ve ambargo öncesinde sözleşmesi yapılmış olan 185

¹²¹ Uslu, 2016, s.314,316.

¹²² Couloumbis, s.105.

¹²³ Polivious G.Poliviou, **Cyprus:The Tragedy and The Challenge**, Washington, American Hellenic Institute, 1975, s.210.

¹²⁴ Uslu, 2016, s.322.

milyon değerindeki silahların ambargo kapsamına alınmayacak olmasının kararlaştırılması hamlesi ise Türkiye'yi üsler konusunda aldığı karardan geri döndürmemiştir. Diğer yandan da bakıldığında ambargo süresince de iki ülke arasında bazı alanlarda askeri ilişkilere yönelik yardımlaşmanın devam ettiği görülmektedir. Bunlara Türkiye'ye dış askeri satışları finanse programı için verilen 425 milyon dolarlık kredi, 31.2 milyon dolar değerinde alınan tamir ve bakım hizmeti ile yedek parça satın alınması örnek olarak verilebilir.¹²⁵ Ambargonun sonlanması kararı ise ABD'nin İran'daki gelişmelerle Ortadoğu'ya yönelik Türkiye ihtiyacının artmaya başladığı bir dönemde alınmış, Türkiye de bu kararın ardından askeri üs ve tesislerdeki yasakları kaldırdığını açıklamıştır. Sonuçta yaşanan ambargo süreci Türkiye'yi Kıbrıs konusunda geri adım attırmaya yetmemiş fakat savunma sisteminin ne derece bağımlı hale geldiğinin daha açık bir şekilde anlaşılmasına vesile olmuştur.¹²⁶

Buraya kadar Türkiye ve ABD arasında gerçekleşen askeri ilişkilere yönelik konu edinebilecek olayları anlattıktan sonra daha bütüncül çerçevede Türkiye'nin NATO'daki varlığına yönelik yapılan olumlu ve olumsuz eleştiriler ile ABD için Türkiye'nin askeri anlamdaki önemini ifade etmek faydalı olacaktır. Öncelikle Türkiye'de NATO'ya yönelik olumsuz düşünceleri sıralarsak; TSK'nın yabancı generallerin komutası altına girdiğı, NATO tarafından kendisine sağlanan silah, teçhizat, araç ya da malzemenin ulusal çıkarları için kullanılamayacağı ve üstelik tüm bunların modern sistemlerden geride olduğu hatta Yunanistan'a verilenlerle kıyaslandığında Yunanistan'ın askeri gücünü Türkiye aleyhine arttırdığı, savunma anlayışının Türkiye'nin kendisinin değil NATO'nun çıkarlarına yönelik şekillendirildiğı, TSK'nın ABD'ye bağımlı hale getirildiğı ve ulusal savunma sanayiinin oluşturulamadığı ve ekonomik gelişme de kullanılabilecek kaynakların NATO'nun savunma anlayışına kurban edildiğı gibi

¹²⁵ US Congress, Senate, **the Military Aspects of Banning Arms Aid to Turkey**, Hearing Before the Committee on Armed Services, 95.Kongre, 2.Toplantı, 28 Temmuz 1978, Washington, US Government Printing Office, 1978, s.33,35,48,79.

¹²⁶ Uslu, 2016, s.291-342.

hususlarda geniş bir yelpazeye dağıldığı görülmektedir. Olumsuz eleştirileri destekleyen önemli bir argüman olarak da bu pakta üyeliğin Sovyet tehdidiyle açıklanmasının II. Dünya Savaşı'nın akabinde Türkiye'nin bunu tek başına göğüslemiş olması sebebiyle mümkün olmadığı ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye saldırmasının her şeyden önce kendisini tehlikeye sokacağı için ihtimal dahilinde görülemeyeceği sunulmuştur.¹²⁷

Türkiye'nin NATO üyeliğine yönelik olumlu düşünceler de olumsuzlar kadar geniş bir yelpazeye sahip olmuştur. Dönemin gelişmeleri ile bakıldığında Sovyetler Birliği'nin bir tehdit olduğu ve Türkiye'nin bu tehdide tek başına karşı koyamayacağı, stratejik konumu gereği dünyadaki güç mücadelesinin dışında kalamayacağı gibi hususlar da bu yelpazenin içine girmiştir. Ayrıca NATO'nun Türkiye'ye sağladığı askeri yardımın önemli olduğu, mali bir kıyaslamaya gidilirse edinilen kazanımın verilen faydadan yüksek olduğu, alınan yardımlar olmadan kendi imkanları ile kaynak bulmasının zorluğu nedeniyle modern bir ordu kuramayacağı, bu kuruluş sayesinde Batı ile ilişkilerini pekiştirdiği ve modern silah ve teçhizat hakkında bilgi sahibi olmakla beraber askeri personelinin de ittifak içerisindeki çeşitli organizasyonlarda tecrübe kazandığı ve daha da önemlisi milli davalarını Batı platformlarında savunma şansı yakaladığı yönündeki avantajlar sıralanmıştır.¹²⁸

Bu noktada Türkiye'nin ABD'den elde ettiği faydalara yönelik istatistikleri de genel bir şekilde ifade etmek gerekecektir. 1946-85 yılları arasına bakıldığında Türkiye'nin ABD'den aldığı askeri yardım yıllara göre değişmekle birlikte yıllık olarak 7,3 milyon dolar ile 718 milyon dolar arasında değiştiği görülmektedir. Aynı döneme ait ekonomik yardımlar iki yüz bin dolarla 491 milyon dolar arasında değişmektedir.¹²⁹ Yine TSK'nın donanımına yönelik sağlayıcı ülkeler ABD, Batı Almanya, Kanada, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Danimarka olarak çeşitlilik göstermekle birlikte ABD'nin

¹²⁷ Uslu, 2016, s.203-205.

¹²⁸ **Ibid.** s.205-208.

¹²⁹ **Ibid.**, s.209-210.

çok baskın bir şekilde yer aldığı da görülmektedir. Örneğin Amerikan Savunma Güvenlik Ajansı'nın Askeri Yardım Programı verilerine göre 7 Ağustos 1974 itibariyle ABD'nin Türkiye'ye sağladığı silah, araç ya da teçhizat 965 taktik uçak, 2 destroyer, 7 denizaltı, 3195 tank, 1827 zırhlı personel taşıyıcı, 861 kendinden itişli askeri malzeme, 1127 çekili top, 540 NIKE füzesi, 831 Honest John füzesi, 90-106 mm çapları aralığında değişen 2044 silah, 1248 adet 81 mm.lik havan, 14296 makineli silah, 320450 tüfek, 46516 kamyon ve 21811 telsiz olarak gözükmektedir.¹³⁰

Son olarak da askeri boyutuyla Türkiye'nin ABD açısından önemine baktığımızda ise öncelikle Türkiye'nin stratejik konumunun önemi, TSK'nın sağlayacağı katkı ve İslam dünyası ile batı arasında bağlantı olmasının da getireceği faydalar gözükmektedir. Burada Türkiye'deki üslerin ABD'ye getirdiği faydaları ayrıca mercek altına alabiliriz. ABD açısından üslerin önemini onun hegemonya kurmasına giden süreçte arayabiliriz. ABD, II. Dünya Savaşı sonrası kurmaya başladığı yapıyı askeri üslerle beslenen bir ağı üzerine inşa etmiştir. Bunun mantığı hegemonyayı ayakta tutacak bir ağ yaratmak için kurulmuş olan küresel kapitalist ekonominin askeri üsler ile çevrelenerek desteklenmesinde yatmaktadır. Bu üslerin meşruiyeti de genellikle NATO gibi uluslararası kurumlar aracılığıyla sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yolla ABD diğer ülkelerin orduları üzerinde oluşturduğu etki ile hegemonya içinde çıkabilecek krizleri çözmede güç sahibi olmuştur.¹³¹

Bu perspektifte Türkiye'deki Amerikan üslerine baktığımızda istihbarat toplama istasyonları kapsamında; Sovyetler Birliği'ni Karadeniz'de ve hava sahasında takibe almayı sağlayan Sinop'taki istasyon, Kapustin Yar'daki füze denemelerinin tespitini sağlayan Samsun'daki istasyon, Batı Karadeniz ve Boğazlar çevresinde Sovyet

¹³⁰ John M.Collins, **Greece and Turkey:Some Military Implications Related to NATO and the Middle East, A Report for Special Committee on Investigations of Committee on Foreign Affairs**, 94.Kongre, 1.Toplantı, Washington, US Government Printing Office, 28 Şubat 1975, s.50.

¹³¹Selin M. Bölme, "Soğuk Savaş'ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34,Yaz 2012, s.52-55.

donanmasını takibe almayı sağlayan Karamürsel'deki istasyon, Sovyetler Birliği'nin bir çok askeri faaliyetini geniş bir alanda izleme şansı veren Diyarbakır Hava İstasyonu ve Sovyet nükleer testlerini sismografik algılama ile izleyebilen Belbaşı istasyonu ABD tarafından kullanılmıştır. Amerikalı birçok yetkilinin bu istihbarat toplama istasyonlarının dönemin konjonktürü içerisinde yerinin doldurulamayacağı kıymette olduğu yönünde görüşleri mevcuttur. Ayrıca, Türkiye'nin Avrupa kesiminde 5, Ankara'da 5, İzmit'te 13, İzmir'de 3, Diyarbakır'da 7, İncirlik'te 2, Malatya'da 3 ve Samsun ve Sinop'ta 1'er tane olmak üzere Türkiye topraklarında Amerikan Savunma Haberleşme Sistemi Terminalleri kurulmuştur. Yine geniş bir alanda hava savunma imkânı sağlayan ve tüm Türkiye'ye yayılmış olan NADGE Erken Uyarı Radar Tesisleri de faaliyet göstermiştir. Hava üsleri ve istasyonlara gelirse; ABD'nin Türkiye'de bu kapsamda kullandığı yerlerin başında İncirlik hava üssü gelmektedir. İncirlik hava üssü, o dönemde F-4 filolarını barındırmış ve Doğu Akdeniz'in en ileri noktasında son derece stratejik bir noktada konuşlanmıştı. Boğazların savunmasını esas alan Karamürsel hava üssü, lojistik ve destek amaçlı olarak merkezi bir nokta olarak seçilmiş Ankara hava istasyonu ve İzmir hava istasyonu ve Çiğli hava üssü diğerleridir. Bunların dışında Türkiye'nin çeşitli illerinde ACE Yüksek Haberleşme Tesisleri ve depolama tesisleri de mevcut olmuştur.¹³²

Görüldüğü üzere ABD'nin Türkiye ile kurduğu askeri ilişkiler çok geniş bir ağı sahip olmuştur. Bu sebeple Türkiye ve Yunanistan arasındaki askeri yardımların oranlanmasından çıkacak sonucun anlaşılabilmesi için Yunanistan-ABD askeri ilişkilerine de ışık tutmak gerekecektir.

¹³² Uslu, 2016, s.221-224.

2.1.2. Yunanistan-ABD Askeri İlişkileri

NATO ittifakına avantaj sağlayan temel hususlardan biri de Yunanistan'ın stratejik konumu olmuştur. Bu stratejik konumun avantajı Yunanistan'ın İtalya ile Türkiye arasında sağladığı ve güney bölgesinin bütünlüğünü oluşturan bağıdır. NATO açısından Yunanistan, Türkiye ve Avrupa arasındaki bağıdır. NATO'da Yunanistan'ın kaybı Türkiye'nin de izole olmasına sebep olacaktır.¹³³

Amerikan-Sovyet Soğuk Savaşı'nın gereklilikleri ABD'yi ittifakın güney kanadının geliştirilmesinde Türkiye ve Yunanistan'ın 1952 yılındaki üyeliğine ikna etmiştir. Tarafsızlığın mümkün olmadığı ve ülke çıkarlarının ittifaka üyelikte olduğunu düşünen Yunan yönetimi bu kararı almıştır. Ancak NATO üyeliğinin Yunanistan'ı güvenlik çıkarlarının korunması anlamında tam olarak memnun etmediği görülmüştür. Yine de sürdürülen üyeliğin sebebinin güvenlik kaygılarından ziyade askeri ve ekonomik bağlar olduğu değerlendirilebilir.¹³⁴

NATO ile Amerikan politikaları arasında Yunanistan açısından bir fark olmamıştır. Üstelik NATO ve ABD Yunanistan tarafından 1967-1974 yıllarındaki askeri darbe ile iç işlerine müdahale etmek, Türkiye'nin yayılmacı olduğu yönünde iddia ettiği planlarını Yunanistan toprak bütünlüğüne karşı kontrol edememek, NATO veya ABD'nin Kıbrıs sorunu konusunda Yunanistan'ın yanında yer almamak ve adaya Türk müdahalesine mâni olamamak, Ege Denizi'ndeki sorunlara çözüm üretememek hususlarında suçlanmıştır.¹³⁵ Bu yaklaşım adaya Türk müdahalesinin ardından Yunanistan'ın NATO'dan ayrılışında kendini net olarak göstermiştir. NATO'nun Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunların ikili müzakereler yoluyla çözülmesi

¹³³ Davis, s.9-11.

¹³⁴ Theodore A. Coulombis, **Greek Political Reaction to American and NATO Influences**, New Haven, Yale University Press, 1966, s. 49.

¹³⁵ Constantine P. Danapoulas, "Regional Security Organizations and National Interests: Analyzing the NATO-Greek Relationship", **Journal of Political and Military Sociology**, Sayı:16, 1988, s.264-265.

gerektiği yaklaşımı da Yunanistan tarafından Ankara yanlısı bir politika olarak algılanmıştır. Açık bir şekilde Yunanistan Türkiye'yi Varşova Paketi'nden daha öncelikli bir tehdit olarak görmüştür.¹³⁶ Bununla beraber birçok akademik yazı NATO ile ilişkilerin kesilmesinin Türkiye'nin stratejik önemini arttıracak ve buna bağlı olarak Yunanistan'ı Türkiye'ye karşı savunmasız hale getireceğini varsaymıştır.¹³⁷ Bu anlamda 1974'de askeri kanattan çekilmesi kararı bir bakıma kamuoyunu yatıştırmak için alınmıştır.

Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesi ABD için öncelikle çıkarlarını zedeleyen hayati bir gelişme olarak görülmemiş, daha ziyade bunun Yunanistan'a zarar vereceği düşünülmüştür. İfade edildiği gibi bunun Yunanistan'ın kendi iç muhalefetine ülkenin dışa bağımlı hale getirildiği iddialarına karşı yapılmış bir hareket olarak da yorumlanmıştır. Ayrıca sıcak bir savaş döneminde olunmadığı ve Yunanistan'ın bir şekilde askeri tatbikatlardaki varlığını sürdürmesi konunun önem kazanmasının önüne geçmiştir. Yunanistan da askeri kanattan çekildiği süre zarfında Ege ya da Kıbrıs sorunlarına yönelik bu yolla bir sonuç alamayacağını anladığında geri dönüş için müzakereleri başlatmıştır. Bu süre zarfında elini güçlü tutmaya çalıştığı konuların başını ise topraklarında sağladığı askeri üs faydası ile Türkiye ile aralarındaki askeri dengeyi korumaya yönelik ortaya attığı 7/10 oranı olmuştur.¹³⁸

1947'den itibaren Amerikan askeri ve ekonomik yardımı ve ardından NATO'ya katılım Yunan Ordusu'nun profesyonelleşmesinde ve gelişmiş teçhizatla ve tesislerde eğitim almasında pay sahibi olmuştur. Yunanistan'da ordunun NATO yanlısı tutumu Yunanistan halkı içerisinde yaygın olan Amerikan ve NATO karşıtı duygularla zıtlık oluşturmuştur. Yunan subaylarında İngilizce bilen kadrolar yetişmiş ve Amerikan askeri akademilerinde lisansüstü eğitim almışlardır.¹³⁹

¹³⁶ **Ibid**, s.263-277.

¹³⁷ Christos Kassimeris, "Greece And The American Embrace" **Greek Foreign Policy Towards Turkey, the US and the Western Alliance**, London-New York, I.B.Tauris Publishers, 2009, s.119-121.

¹³⁸ **Idem**.

¹³⁹ Danapoulas, s.263-277.

ABD ve diğer NATO ülkeleri de Yunanistan'ın birincil silah tedarikçileri olmuşlardır. Örneğin 1964-1973 yılları arasında silah ve diğer savaş ekipmanını satın almada harcanan toplam 941 milyon doların 792 milyon doları ABD'ye, 42 milyon doları Fransa'ya ve 98 milyon doları Batı Almanya'ya ödenmiştir. 1974-1979 döneminde toplamda 2 milyar doların 1,2 milyar doları Amerikan silah pazarına, 390 milyon doları Fransızlara, 230 milyon doları Almanlara ve 80 milyon doları Kanadalılara, İngilizlere ve İtalyanlara harcanmıştır. 1981-1985 döneminde ise Papandreu hükümeti Yunanistan'ın silahlanma kaynaklarında çeşitlenmeye gitme anlayışıyla toplamdaki 1,9 milyar doların 95 milyon doları Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya'ya, 600 milyon doları çeşitli ülkelere ve kalan 1,3 milyar doları ise ABD ve diğer NATO ülkelerine harcanmıştır.¹⁴⁰

Yunanistan ve ABD'nin Soğuk Savaş döneminde kurdukları askeri ilişkilerde yer bulan öncelikli konulardan biri Jüpiter füzelerinin yerleştirilmesi hususu olmuştur. Bu füzelerin kendi topraklarında bulundurulmasını kabul eden ülke sayısı fazla olmamıştır. Çünkü birçok NATO ülkesi başta bir nükleer savaş olmak üzere Sovyetler Birliği'nin hedefi haline gelmekten ve iç politikasında da muhalefet tarafından eleştirilmekten çekinmiştir. Sonuçta bu füzelerin kendi topraklarında konuşlandırılmasını kabul eden ülkeler İngiltere, İtalya, Türkiye ve Yunanistan ile sınırlı kalmıştır. Bu noktada ilk etapta füzelerin ülkesine yerleştirilmesine olumlu yanıt veren Yunanistan'ın sonraki tutumu ise farklılık göstermiştir. Yunanistan'ın Jüpiter füzelerinin topraklarına yerleştirilmesinde kararlı bir tutum gösterememesine öncelikle iç etken olarak sol parti EDA'nın (*Eniéa Dimokratikí Aristerá*) varlığı sebep olmuştur. 1958 yılında %25'lik bir oy oranına sahip olarak ana muhalefet partisi konumuna gelen EDA'nın başarısında Jüpiter füzelerini ülkede konuşlandırılması ihtimaline karşı yürüttüğü kampanya etkili olmuştur. Tutum değiştirilmesinde etkili olan diğer konularsa Kıbrıs konusunda müttefiklerinden yeterli destek göremediğini belirtmesi ile NATO'nun güneydoğu kanadına yapılan askeri

¹⁴⁰ **Idem.**

yardımlarda Türkiye'nin kayrıldığını iddia etmesi olmuştur. Yine de 1959 yılına gelindiğinde Jüpiterlerin yerleştirilmesi gereken ülkelerden biri ABD için Yunanistan olarak kalmaya devam etmiştir. Ancak tersi yönde Sovyetler Birliği'nin ve Doğu Bloku ülkelerinin böyle bir adım atılmaması yönünde Yunanistan üzerindeki baskıları da artmıştır. Benzer şekilde Romanya, Bulgaristan ve Macaristan da nükleer silahlardan arındırılmış bir Balkan bölgesinin tehdit altına gireceği yönünde görüş bildirmiştir. Sonuçta bu gelişmeler çerçevesinde Karamanlis hükümeti Jüpiter füzelerinin Yunanistan'a yerleştirilmesinin kabul edilmeyeceğini Eisenhower'a bildirmiştir.¹⁴¹

Yunanistan'ın ABD ile kurduğu askeri ilişkilerde ele alınabilecek bir diğer konu MLF projesidir. Yunanistan açısından projeye yaklaşım konusundaki süreç Türkiye'ninki ile benzerlik göstermektedir. Yunanistan projeye başlangıçta olumlu yaklaşmış, Karamanlis bu şekilde NATO'nun dayanışmasına destek sağlayacağını düşünmüştür. Ancak Ortaklık Anlaşması imzaladığı Avrupa Ekonomik Topluluğu yoluyla Yunanistan, Fransa ile yakınlaşmıştır. Bu durum Fransız Devlet Başkanı De Gaulle'nin MLF karşısındaki tavrına paralel hareket etmeyi beraberinde getirmiştir. Atom silahlarına sahip olma hedefinde olan ülkelerin alıkonulmaması düşüncesini savunmaya başlayan Yunanistan, Türkiye'ye benzer şekilde bu projedeki tutumuyla ABD ile aynı şekilde hareket etmekte istisnalar olabileceğini göstermeye başlamıştır.¹⁴²

Yunanistan'da, 12 Ekim 1953 tarihinde imzaladığı NATO Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi'ne dayanarak kurulan Amerikan üs ve tesisleri; Atina'daki Hellenikon hava üssü, Marathon yakınlarındaki Nea Makri haberleşme üssü, Iraklion'daki hava üssü ve Girit'teki Suda Körfezi'nde yer alan deniz üssüdür. Bu üslerin haricinde ülkenin çeşitli yerlerinde haberleşme tesisleri de yer almıştır. Sayılan üs ve tesislerden ABD'nin en çok kullandığı ve önem verdiği Girit'te Suda Körfezi'nde yer alan deniz üssü olmuştur. Bu üs

¹⁴¹ Emre Feyzi Çolakoğlu, "NATO'nun Güneydoğu Kanadında ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'la İlişkileri (1960-1967)", **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2014, s.46-49.

¹⁴² **Ibid**, s.61-64.

başta Amerikan Altıncı Filo'su ve keşif uçakları olmak üzere ABD ve NATO'nun Akdeniz'deki deniz gücüne yakıt ve cephane sağlamak için kullanılmıştır. Iraklion hava üssü ise Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'deki faaliyetlerinin gözlemlenebildiği, ABD Hava Kuvvetleri Güvenlik Servisi'nin kullandığı bir elektronik gözlem istasyonu barındıran ve ABD'nin keşif uçaklarına yakıt ikmali sağlayan bir üs konumunda olmuştur. Hellenikon hava üssünde elektronik ve fotografik keşif uçuşları yönetilmiş ve Avrupa'daki diğer hava üsleri için merkez görevi üstlenilmiştir. Nea Makri haberleşme üssü ise ABD'nin Küresel Savunma Haberleşme Sistemleri'nin bir bölümünü oluşturmuştur.¹⁴³

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da idareyi Albaylar Cuntası almıştır. Cunta yönetiminin anti-komünizm üzerine kurduğu yönetim anlayışı boyunca insan hakları ihlallerinin yaşanması NATO'nun diğer üyelerinde de Yunanistan'a karşı antipati oluşturmuştur. Ancak sonuçta görevlerinin iç işlerine müdahale değil Sovyet tehlikesine karşı savunma olduğu anlayışıyla yola devam etmişlerdir. Bu süreçte Yunanistan'daki antidemokratik yönetime NATO içerisinde en ciddi tepki Danimarka ve Norveç kanadından gelmiş, bu iki ülke Yunanistan'ın Atlantik dışı konumunu da NATO'daki varlığına yönelik eleştiri olarak sunmuştur. Cunta yönetimine karşı ABD'nin tavrı ise hayli yumuşak olmuştur. ABD yönetimi daha çok kendi kamuoyuna ve Kongre'ye karşı taşıdığı sorumlulukların gereği olarak bir an önce anayasal düzene dönülmesi yönünde telkinlerde bulunmuştur.¹⁴⁴ Aynı dönemde başlamış olan Arap-İsrail çatışmasının yarattığı tablo NATO'nun güney kanadının Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'deki Müslüman ülkelerin havaalanı ve limanlarına erişim elde etme girişimlerine karşı savunmasız olması durumu ile Yunanistan'ın stratejik önemini artırır nitelikte olmuştur. Nixon ve Kissinger, Akdeniz'in güvenliğini tehdit eden unsurların önceki yıllarda hafife alındığını düşünmüşlerdir. Özellikle Arap-İsrail çatışmasının alevlenebileceği gerçeğiyle

¹⁴³ Çolakoğlu, s.75-77.

¹⁴⁴ Effie G.H.Pedaliu, "A Discordant Note: NATO and the Greek Junta, 1967-1974", **Diplomacy and the Statecraft**, Sayı:22, 2011, s.102-103.

bölgede kontrolü kaybetmek istememişlerdir. Eisenhower gibi Nixon da Akdeniz'in güvenliğine bölgesel değil bütünsel bakan bir konsepte sahip olmuştur. Müteakip yıllarda patlak veren Ürdün iç savaşı ile de bu bütünsel güvenlik anlayışının yansıması olarak daha önce kaldırılan Yunanistan'a ağır silah satışları 1970 yılında Nixon yönetimi tarafından tekrar başlatılmıştır. Bu dönemde ABD Yunan Ordusu'nun tasfiyelerden dolayı askeri kapasitesinin düşmesinden de endişelenmiştir. Nihayetinde Yunanistan'daki askeri rejimin Kıbrıs'a müdahale etmesiyle Yunanistan ve Türkiye savaşın eşiğine gelmiş ve NATO'nun güney kanadı ciddi şekilde istikrarsızlaşmıştır. Türkiye'nin adaya müdahalesinin ardından son bulan askeri rejimin yerine başa geçen Karamanlis ise NATO'nun Yunanistan'ın toprak bütünlüğünü güvence altına alamadığı düşüncesiyle ülkesini NATO'dan çekmiştir.¹⁴⁵

Kıbrıs sorununa bir bütün olarak bakıldığında ne ABD'nin, ne Türkiye ve Yunanistan'ın ne de bir başka ülkenin sorunu NATO bünyesine taşımakta çok da yol kat ettikleri söylenemez. Genel olarak Türk-Yunan sorunları da tek başına askeri yollardan çözülemezdi. Buna ilaveten Yunanistan ve Türkiye savunmalarının geliştirilmesine yönelik her türlü çabalarına ve önemli miktardaki ABD askeri ve ekonomik yardımlarına rağmen silahlı kuvvetleri konusunda kabul edilebilir bir seviyede olmamıştır. Güçlü bir ekonomi ve endüstriyel temelin yokluğunda her iki ülke de savunma kurumlarını etkili bir şekilde ayakta tutacak kaynaklardan yoksun olmuştur.¹⁴⁶

Yunanistan'ın NATO üyeliği bu ülke tarafından Batı'ya entegrasyonun bir parçası olarak görülmüştür. Ancak Yunanistan-NATO ilişkileri başta ittifaktan ekonomik yardım olmak üzere Atina'nın çeşitli beklentileri ve Yunan-Türk ihtilafına müdahale etme konusundaki isteksizliği gibi nedenlerle dalgalanmalar yaşamıştır. NATO açısından da Yunanistan; Türkiye ve İran ile birlikte Batı ile Sovyetler Birliği arasındaki sürtüşmenin

¹⁴⁵ **Ibid**, s.101-117.

¹⁴⁶ Dionysios Chourchoulis, "The Southern Flank of NATO, 1951-1959. Military Strategy or Political Stabilisation?", **Doktora Tezi**, Queen Mary University of London, September 2010, s.302-307.

ilk noktası olmuştur. Bu kapsamda Yunanistan'ın Batı savunması ile bütünleştirilmesindeki ilk aşama olarak 1950-1954 yıllarını ele alabiliriz. Kuruluşunun ilk yıllarında NATO alanına Doğu Akdeniz'in dahil edilmemesi Yunanistan ve Türkiye için hayal kırıklığı olmuştur. Atina, NATO'ya sadece savunma amaçlı değil, aynı zamanda Batı'daki konumunu güçlendirmek için de katılmak istemiştir. Türkiye ile benzer şekilde Yunanistan da Kore'ye kara birlikleri göndermiştir. Ancak Yunanistan Türkiye'den farklı olarak ittifaka katılım için baskı yapmamış, "bekle ve gör" politikası izlemiştir. Türkiye'nin NATO'ya kabulü halinde Yunanistan'ın da siyasi ve jeostratejik nedenlerle katılmak zorunda kalacağı tahmin edilmiştir. Nitekim iki ülke de Şubat 1952'de tam üye olmuşlardır. NATO'ya tam üyelik Yunanistan için siyasi ve diplomatik bir başarı olmuştur çünkü daha önce bu çapta bir güvenlik garantisine ve ittifak üyeliğine sahip olmamıştır. Bu noktada vurgulanmalıdır ki, Yunanistan Türkiye'nin de ittifaka üyeliğini istemiştir. Çünkü Atina güney kanatta yalnız kalmak istememiş ve Trakya'daki savunma ihtiyacının Türkiye'nin Batılı bir komutanlık bünyesinde bulunmasıyla hafifleyeceğini hesap etmiştir. Yunanistan, ABD ile olan bağlarını sıkılaştırmak için ise 12 Ekim 1953'te ülkesinde ABD üslerinin kurulması konusunda iki taraflı bir ABD-Yunanistan antlaşması imzalamıştır. Yunanistan bu üslerin inşasının ayrıca ek fonlar aktarılması gerekliliğinden dolayı ekonomik faydalar da sağlayacağını öngörmüştür.¹⁴⁷

1954 sonları ve 1955 Yunanistan'ın güvenlik pozisyonu açısından bir dönüm noktası olmuştur. 1954'te Papagos Hükümeti Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletler'e itiraz etmiştir ve adada kendi kaderini tayin ve Enosis ilkelerinin gerçekleşmesini istemiştir. Ancak sonuç alamamıştır. Bununla birlikte 1950'lerin ortalarında gelen Türk-Yunan kopuşu bölgedeki NATO savunmasını zayıflatma tehlikesi yaratmıştır. Yine 1955

¹⁴⁷ J.E.Miller, **The United States and the Making of Modern Greece: History and Power, 1950–1974**, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2009, s.42.

yılında Yunanistan'ın subaylarını İzmir'deki NATO karargâhından çekmesinde ABD uzlaştırıcı bir rol oynamaya çalışsa da bir sonuç alamamıştır.¹⁴⁸

1960'larda ülke üzerinde artan Sovyet baskısı ile Yunan Silahlı Kuvvetleri'nin ateş ve zırh gücü, hareket kabiliyeti, hava savunma ve erken uyarı sistemleri kıyaslandığında yetersizlik görülmüştür. Aralık 1967'de NATO tarafından resmen kabul edilen esnek karşılık stratejisi ittifakın güney kanadında uygulanamaz olmuştur. Çünkü hem Yunanistan hem de Türkiye yeni stratejinin gerektirdiği yüksek teknolojik standartları karşılayacak ekonomik imkânlardan yoksun olmuştur. 1963-1964'ten sonra yeniden tırmanan Kıbrıs krizi ile ABD-Yunanistan ilişkileri de gerilmeye başlamıştır. Türk-Yunan ilişkilerindeki yansıması ise askeri alanda Yunanistan'ın Trakya sınırına kuvvet kaydırmasıyla kendini göstermiştir. Dahası ABD ve NATO'nun konuya yaklaşımı Yunan halkının Amerikan karşıtı duygularının canlanmasına neden olmuştur. 1964-1965'te Yunan politika belirleyiciler ve halk arasında NATO'nun Türk yanlısı olduğuna dair genel bir kanı var olmuştur.¹⁴⁹

21 Nisan 1967'de gelen darbe yönetimine ABD'nin yaklaşımı "bekle ve gör" politikası olarak kendini göstermiştir. Diğer yandan Johnson yönetimi darbeyi kınamamış, karşılıklı yardım programı ödeneklerinden askeri teçhizat teslimini görev süresinin sonuna kadar askıya almış olsa da teslimin devam ettirilmesi 1970 yılında Nixon yönetimi dönemine denk gelmiştir.¹⁵⁰ Bunu hazırlayan gelişmeler Arap-İsrail krizinin tırmanması ve Sovyetler Birliği'nin Doğu Akdeniz'e kuvvet kaydırması sebebiyle bu dönemde Yunanistan'ın önemi artması temelinde seyretmiştir. Bununla birlikte Doğu Akdeniz'deki Sovyet askeri varlığının artmasıyla Yunanistan, Sovyet deniz ve hava kuvvetlerinin Girit ve Yunanistan'ın güneyine saldırabileceğinden endişe etmiştir. Bu

¹⁴⁸ E.Hatzivassiliou, **Britain and The International Status of Cyprus, 1955–59**, Minnesota, University of Minnesota, 1997, s.14-18, 37-38.

¹⁴⁹ E.Hatzivassiliou, **Greece and The Cold War: Frontline State, 1952–67**, London, Routledge, 2006, s.108-109.

¹⁵⁰ D. Chourchoulis ve L. Kourkouvelas, "Greek Perceptions of NATO During the Cold War", **Southeast European and Black Sea Studies**, Sayı 12, Cilt 4, December 2012, s.503-504.

süreçte Yunanistan bölgedeki ABD varlığına önem vermiş, Altıncı Filo'nun bölgede kalmasını desteklemiştir. İşte bu süreci takiben Johnson yönetiminin başlattığı silah ambargosu Eylül 1970'de Nixon yönetimi döneminde kaldırılmıştır. Nitekim Nixon yönetimi zamanında Yunanistan F4E Phantomlar'ı ABD'den satın almıştır.¹⁵¹ Bu süreçte silah ambargosunun kaldırılması için Johnson yönetimi sonrası Nixon yönetiminin 1970 yılının Eylül ayını beklemesi kesin bir yargı olmamakla beraber o dönemi de kapsayan Avrupalı ülkelerden gelen Yunanistan'daki antidemokratik sürece olan tepkilerin olabileceği yönünde değerlendirmek mümkündür. Bunu destekleyici bir husus olarak; bu ülkeler Yunanistan'daki askeri rejimin gücünü ABD'nin NATO vesilesiyle bu ülke üzerindeki askeri ilişkileri ile bağdaştırma eğiliminde olmuşlardır.¹⁵²

Kıbrıs meselesinde krizin tırmanmasıyla beraber Türkiye'ye yönelik güvenlik endişeleri artan Yunanistan, ABD'nin kendi çıkarlarını koruyamayacağı yönündeki kanısı artınca NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Ancak bu çekilme Yunanistan'ı Batı dünyası dışında bir alternatif arayışına itmemiştir. Bir yandan da Atina, NATO'dan çekilmenin ABD ve NATO'nun üzerinde etkili bir baskı oluşturmada başarısız olduğunu fark etmiştir.¹⁵³

Yunanistan 1980'li yıllara ise Panhellenik Sosyalist Hareket'in (PASOK) etkisinde girmiştir. Bu doğrultuda Papandreu'nun ulusal bağımsızlık temelinde izlediği politikanın özünde Yunanistan'ın Amerikan sömürsünden kurtulması ile sosyalizmin hedefine ulaşabileceği düşüncesi yer almıştır. Bunun için Yunanistan AET ve NATO ile olan bağlarını koparmalı anlayışı kendini göstermiştir. Bu çerçevede Yunanistan 1982 yılıyla beraber NATO'nun Avrupa kıtasına orta menzilli balistik füzeleri kurma kararına itiraz etmiştir. Bir yandan da 1980'li yıllarda kendini gösteren bir konuda Yunan Hükümeti'nin Limni adasını NATO planlarına dahil ettirerek Türkiye'nin adanın

¹⁵¹ **Ibid**, s.497-510.

¹⁵² Pedaliu, s.108-111.

¹⁵³ Constantinos Karamanlis, **Archive, Events and Texts**, Vol.12, Ed. C. Svolopoulos.Athens, Karamanlis Foundation and Ekdotike Athenon, 1997, s.202.

askerden arındırılmış pozisyonunu savunmasını reddetmek istemesi olmuştur. 1983'te de Papandreu Hükümeti Amerikalılarla üslerin varlığının devam ettirilmesini sağlayan yeni bir anlaşma imzalamaktan geri durmamıştır. Sonuçta denilebilir ki Panhelenik Sosyalist Hareket'in ideolojisi ile gerçek durumdaki uygulama aynı olmamıştır.¹⁵⁴

Genel bir değerlendirme yapıldığında ise Yunanistan'ın üs ve tesisler yönünden ABD'ye sağladığı faydalar olmakla beraber bu fayda Türkiye ile kıyaslandığında daha düşük seviyede görülmektedir. Nitekim Türkiye Sovyetler Birliği'ne coğrafi yakınlıkta olmasından ötürü istihbarat sağlama yönünde getirdiği faydalarla birlikte düşünüldüğünde alternatifsiz gözükmektedir. Ayrıca topraklarında nükleer füzeler barındırmasıyla da daha cüretkâr ve önemli bir pozisyon almıştır.

¹⁵⁴ Chourchoulis ve Kourkouvelas, s.497-510.

BÖLÜM III

7/10 ORANI

3.1. ASKERİ VE EKONOMİK YARDIMLARIN ABD DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ

Arı'ya göre; dış yardım veren devletlerin amaçları şu şekillerde kategorize edilebilir:

1. Kendi ulusal güvenliğini sağlama,
2. İnsani birtakım yükümlülükleri yerine getirme,
3. Ekonomik kazanç beklentisi,
4. Ulusal itibarını arttırma,
5. Alan devletteki siyasal istikrarı sağlama,
6. Alan devletin iç veya dış politikasını kendi amaçları doğrultusunda değiştirme,
7. İttifak üyesi olmayan devleti kendi tarafına çekme,
8. Küresel dış politika amaçlarını gerçekleştirme.¹⁵⁵

ABD açısından dış yardım yapmanın amacı ise ABD başkanlarından Richard Nixon tarafından şöyle ifade edilmiştir: “*Dış yardımın amacı başka devletlere yardım etmek değil kendimize yardım etmektir.*”¹⁵⁶ Bunun işleyişinin denklemini çizmek için ABD’nin bir ülkeye askeri yardım programı inşa etmesini etkileyen faktörler doğal olarak öncelikle ABD’nin bu askeri yardıma bütçe veya iç politik etkenlerle yaklaşımı ile insan hakları ihlallerine yönelik yardım edilecek ülke özneline yapılan yorum ve bu ülkenin

¹⁵⁵ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, 2008, s.430.

¹⁵⁶ Sezer Tuğ Özmutlu, “Az Gelişmiş Ülkelere Yapılan Uluslararası Yardımlar: Ekonomik ve Siyasal Boyutları”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2000, s.59.

bu yoruma yönelik geçirdiği değişim ve son olarak ABD'nin ekonomik çıkarları ile yine doğal olarak politik ve stratejik çıkarları şeklinde sıralanmaktadır.¹⁵⁷

ABD'nin ilk dış yardımı Franklin D. Roosevelt başkanlığında Latin Amerika'ya iyi komşuluk anlayışıyla gerçekleşmiştir.¹⁵⁸ Ancak ABD'nin dış yardımlar yapma konusunda asıl artış göstermeye başladığı yıllar uluslararası alanda daha aktif olmaya başladığı II. Dünya Savaşı'na katıldığı yıllar ile paraleldir. Soğuk Savaş sonuna kadar yardımlar: kalkınma yardımı, gıda yardımı, çok taraflı yardım, ekonomik destek fonu, askeri yardım ve diğer yardımlar başlığı altında toplanmaktadır.¹⁵⁹ Soğuk Savaş sonrasında da özellikle 11 Eylül saldırılarının yarattığı Amerikan politikaları gereği dış yardımlar etkin olarak kullanılmaya devam etmiştir. Bu kapsamda 11 Eylül saldırıları sonrası devam ettirilen dış yardımlar ise: a) Ekonomik büyüme, tarım ve ticaret (ayrılan bütçenin % 48'i), b) Küresel sağlık (ayrılan bütçenin % 20'si), c) Demokrasi, çatışmaların engellenmesi ve insani yardım (ayrılan bütçenin %32'si) başlıkları altında toplanmaktadır.¹⁶⁰

ABD'nin dış yardımlarının seyrinde kritik eşiklerin başında içeriğini yukarıda ifade ettiğimiz Truman Doktrini gelmektedir. Truman Doktrini'nin uygulamaya geçtiği yıllarda Türkiye için tabloyu ortaya koyarak başlarsak; ihraç eden ülke olarak gıda maddeleri ve hammadde fiyatlarının düşmesinin getirdiği gelir kaybı ve Sovyet tehdidi sebebiyle ordusunda terhisleri gerçekleştirememenin getirdiği ekonomik yük söz konusu olmuştur. Yine 245 milyon dolarlık altın ve döviz stoku muhtemel bir Sovyet savaşına karşı kullanılamamıştır. Bu süreçte İngiltere de ABD'ye Türkiye ve Yunanistan için sağladığı ekonomik ve askeri yardımı devam ettiremeyeceğini iletmiştir. Belirttiğimiz

¹⁵⁷ Steven C. Poe & James Meernik, "US Military Aid in 1980s: A Global Analysis" **Journal of Peace Research**, Vol.32, No 4, 1995, s. 399-411.

¹⁵⁸ Raymond F. Mikesell, "The Economics of Foreign Aid", **Transaction Publishers**, New York, 2007, s.1-4.

¹⁵⁹ Robert Curry, "A Review of Contemporary U.S. Foreign Aid Policies", **Journal of Economic Issues**, Cilt, 24, No 3, 1990, s. 817.

¹⁶⁰ Tayfun Atmaca, "Teknik Yardım Projelerinin Hazırlanması, Uygulanması, İzlenmesi ve Değerlendirilmesi", **TİKA Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2004, s. 17.

üzere ABD o esnada Yunanistan'da devam eden iç savaştan sosyalist bir iktidarın belirmesi ve Sovyet etkisine girilmesi endişesini taşımıştır. Bu muhtemel durum Türkiye'nin de Sovyet etkisi altına girmesi ihtimaliyle birlikte düşünülünce ABD ve Batı Avrupa için hayati derecede önemli olan Ortadoğu'nun Sovyetler Birliği güdümüne girmesi endişesi doğmuştur. İşte bu durum 1 Nisan 1947'de ABD Başkanı Truman'a Türkiye ve Yunanistan'a ABD tarafından yardım edilmesi kararını verdirmiştir.

Başkan Truman 12 Mart 1947'de Kongre'de yaptığı birinci bölümde ana fikri ve bir bölümünü paylaştığımız konuşmanın detaylarında Yunanistan özelinde; *“Yunanistan'ın özgür bir ülke olarak kalabilmesi için söz konusu yardımın gerekli olduğunun”* anlaşıldığını, Yunanistan'ın varlığının komünistler tarafından tehdit edildiğini, Yunanistan Hükümeti ve Ordusu'nun bu durumla başa çıkacak gücü olmadığını ve Yunanistan'ın kendine yeten ve saygısı olan bir demokrasi olabilmesi için yardım alması gerektiğini ifade etmiştir. Türkiye özelinde ise; *“Bağımsız ve iktisadi açıdan istikrarlı bir devlet olarak Türkiye'nin geleceği dünyanın özgürlük sever halkları için, Yunanistan'ın geleceğinden daha az önem taşımamaktaydı.”* demiştir. Ayrıca Truman:

“Yine de Türkiye bizim desteğimize ihtiyaç duymaktadır. Savaştan beri Türkiye, ulusal bütünlüğünün sağlanması için elzem olan modernizasyonu gerçekleştirebilmek için ABD ve İngiltere'den ek yardımlar istemiştir. Bu bütünlük, Orta Doğu'da düzenin korunması için gereklidir. İngiltere Hükümeti, içinde bulunduğu güç durum nedeniyle, Türkiye'ye daha fazla mali ve iktisadi yardım yapamayacağını bize bildirmiştir. Yunanistan gibi Türkiye de ihtiyaç duyduğu yardımı almalıdır. ABD bunu vermelidir. Bu yardımı sağlayabilecek tek ülke biziz”

sözleriyle Kongre'yi ikna etmeye çalışmıştır. ¹⁶¹

Truman Doktrini ile ilgili olarak şimdiye kadar çizdiğimiz şemayı özetlemek için Başkan Truman'ın, 12 Mart 1947'deki söz konusu konuşmasından Kongre'den 3 istekte bulunduğunu belirtebiliriz:

¹⁶¹ Barış Ertem, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 12, Sayı 21, 2009, s.386-387.

1. Yunanistan ve Türkiye'ye, 30 Haziran 1948'de sona erecek, bir dönem için toplam 400 milyon dolarlık yardımda bulunulması. Bu miktardan Yunanistan ayrılacak payın 350 milyon doları geçmemesi.

2. Yunanistan ve Türkiye'de bulunan Amerikan sivil ve askeri personeline, bu iki ülkenin talep etmesi durumunda yeniden inşa faaliyetlerinde, verilecek mali ve aynı yardımın kullanımının denetlenmesinde ve bu ülkelerin personelinin eğitiminde görevlendirilmeleri için yetki belgesi.

3. İhtiyaç duyulan malzemenin en hızlı ve etkin bir biçimde ulaştırılmasını sağlayacak gerekli düzenlemelerin yapılması için gerekli yetkinin verilmesi.¹⁶²

Sonuçlarını daha önce ifade ettiğimiz bu teklif, Senato'da 22 Nisan 1947 tarihinde, Temsilciler Meclisi'nde ise 9 Mayıs 1947 tarihinde kabul edilmiştir. Kongre'de "Yunanistan ve Türkiye'ye Yardım Yasası" ya da "Public Law 75" olarak yasa haline gelen doktrin, 22 Mayıs 1947'de Başkan Truman'ın onay vermesiyle hayata geçmiştir.¹⁶³

ABD'nin dış yardımlarının seyrinde kritik eşiklerden bir diğeri ise genel şemasını çizdiğimiz Marshall Planı olmuştur. Detaylara bakıldığında, ABD, II. Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa'nın yeniden imarı için başlangıçta karşılıklı krediler, IMF istikrar programları ile Birleşmiş Milletler veya Dünya Bankası'nın finanse edeceği Yeniden İmar Planı ile başarılı olunabileceğini düşünürken zamanla daha geniş çaplı bir programa ihtiyaç olduğu kanısına varmıştır. Bu kapsamda gümrük duvarları ve ticari sınırlandırmalardan muaf, tek tek ülkeler halinde değil bir bütün olarak imar edilmiş bir Avrupa komünist yayılmasına karşı dayanıklı ve ABD çıkarlarına hizmet eder bir duruma gelmiş olacaktır düşüncesi hâkim olmuştur.¹⁶⁴ Bu düşünceyle paralel olarak ilk girişim ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Dean Acheson tarafından Dışişleri-Savaş-Donanma Bakanlıkları Koordinasyon Komitesi'nden Avrupa'ya yapılabilecek yardımlar hakkında

¹⁶² Erhan, 2004, s.529.

¹⁶³ Ertem, s.388-389.

¹⁶⁴ Alexander De Conde, **A History of American Foreign Policy**, New York, Charles Scribner's Sons, 1971, s.675.

bir çalışma yapılmasını istemesiyle olmuştur. 21 Nisan 1947’de kurulun açıkladığı ilk rapora göre Sovyet tehdidine karşı bir güç dengesi sağlanabilmesi için ilk olarak Almanya, Fransa ve İngiltere arasında iş birliği sağlanması gerektiği belirtilmiştir.¹⁶⁵ Ancak kapsamlı bir yardım programına dayanak oluşturmaktan uzak olan bu rapor 23 Mayıs 1947’de yayımlanan Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi raporu ile takviye edilmiştir. Bu ikinci rapor yardımların Batı Avrupa’da yoğunlaşmasını ve Ren vadisindeki kömür üretiminin restorasyonunu öngörmüştür. Kısa ve uzun vadede olmak üzere iki aşamaya ayrılan rapora göre ilk aşamada ekonomik darboğazın hızla aşılması, ikinci aşamada ise Avrupa’nın ekonomik tamiri planlanmıştır.¹⁶⁶ Konuya ışık tutması açısından Acheson’un ABD’nin Avrupa’nın imarını niçin istediğini ifade ettiği şu sözleri dikkat çekicidir:

*“A.B.D.’nin üretimi ile dünyanın diğer bölgelerindeki üretim arasında çok büyük bir bağ vardır. Amerika’nın kendi çıkarları açısından, diğer "zor durumdaki" ülkelere yardım etmesi gerekmektedir. Dünyada istikrar sağlanmadan ve bazı dış ülkeler ekonomik olarak kendi kendilerine ekonomik olarak yeterli hale gelmeden, ABD için 'uzun süreli bir barış ve refah söz konusu olamaz. Acilen çözülmesi gereken sorun, 16 milyarlık ihracat ile 8 milyarlık ithalat arasındaki farkı kapatmaktır. Amerika acilen, ithalatını ve Avrupa ülkelerindeki üretimi arttırmalı ve Avrupalıların gelir düzeyinin artmasına yardımcı olmalıdır.”*¹⁶⁷

Acheson’un sözlerinden de anlaşılacağı gibi Avrupa kıtasında ABD çıkarlarına uygun bir siyasi ve ekonomik sistem arzulanmıştır. Bu sistem ABD federal sistemine benzer şekilde uluslarüstü kurumlar tarafından denetlenebilir olmalıydı. Çünkü bunu sağlamak Alman milliyetçiliğini ve militarizmini kontrol altında tutabilir, bu ülkeyi Fransa’nın ekonomik ve güvenlik endişelerini göz ardı etmeden tamir edebilir ve Sovyetler Birliği’ne karşı Batı Avrupa’da bir güç dengesi oluşturabilirdi.¹⁶⁸ Bu

¹⁶⁵ Charles L. Mcc, **The Marshall Plan: The Launching of Pax Americana**, New York, Simon and Schuster, 1984, s.91.92.

¹⁶⁶ **Ibid.**, Mcc, s.93.

¹⁶⁷ USA Council on Foreign Relations, **The United States in the World Affairs, 1947-1948**, Harper and Brothers, New York, 1948. s.57.

¹⁶⁸ Erhan, 1996, s. 275-286.

doğrultuda 5 Haziran 1947 tarihinde dönemin Dışışleri Bakanı George Marshall'ın ABD'nin önde gelen üniversitelerinden Harvard'da yaptığı konuşmada üç nokta üzerinde durulmuştur: Birincisi bu yardımlar bir askeri yardımı kapsamıyordu daha ziyade açlık, fakirlik ve kaosla mücadeleye odaklanılmıştı. İkincisi tek tek ülkeler değil bütün bölgesel bir yardım planı öngörölmüştü. Üçüncüsü plana karşı engel oluşturacak hükümet, siyasal parti veya grupların ABD direnişiiyle karşılaşacağı ifade edilmişti.¹⁶⁹

Sonuçta ABD Marshall Planı çerçevesinde Tablo 1'de de göröleceğı üzere 13 milyar dolar civarında yardım yapmıştır.

ÜLKE	TOPLAM (Milyon Dolar)	%	HİBE (Milyon Dolar)	%
TOPLAM	12992,5	100	9290,2	100
İngiltere	3165,8	24,4	1956,9	21
Fransa	2629,8	20,2	2212,1	23,8
İtalya	1434,6	11	1174,4	12,6
B.Almanya	1317,3	10,1	1078,7	11,6
Hollanda	1078,7	8,3	796,4	8,6
Avusturya	653,8	5	556,1	6
Yunanistan	628	4,8	34,4	5,5
Belçika	546,6	4,2	217,3	0,3
Danimarka	266,4	2,1	196	2,3
Norveç	241,9	1,9	62,4	2,1
Türkiye	184,5	1,4	18	0,7
İrlanda	146,2	1,1	-	0,2

¹⁶⁹<https://www.loc.gov/static/programs/national-recording-preservation-board/documents/MarshallPlanSpeech.pdf> (13.03.2022)

ÜLKE	TOPLAM (Milyon Dolar)	%	HİBE (Milyon Dolar)	%
İsveç	107,1	0,8	5,5	-
Portekiz	50,5	0,4	15,9	0,1

Tablo 1: Marshall Planı Yoluyla Verilen Yardımlar

Kaynak: Çağrı Erhan, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 1996, Cilt 51, Sayı 01, s. 287.

Yardımların hem ekonomik hem de siyasi olarak başarılı sonuçları olmuştur. 1950 yılı itibariyle Fransa dışındaki ülkelerde enflasyon düşmüş, Avrupa’nın kendi içinde ve dışında ticaret artış göstermiştir. 1948-1953 yılları aralığında uygulanan plan sayesinde Batı Avrupa’nın toplam Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)’sı 120 milyar dolardan 159 milyar dolara ulaşmıştır. Yine zirai üretimde savaş öncesinin %11, sınai üretimde ise savaş öncesinin %40 üzerine çıkmıştır. Yardımların siyasi boyutta yarattığı sonuçlar açısından ise İtalya’da komünizm karşıtı Hristiyan Demokrat Parti Marshall yardımlarına desteğe dayandığı politikalarıyla seçimleri kazanmış, Fransa’da da liberal ve ılımlı sol eğilimler sağ partilerle koalisyon kurmuşlardır. Türkiye’de de Demokrat Parti gelen yardımlarla tarım alanında üretim patlaması yaşatmış ve 1954 seçimlerinde oyunu arttırmıştır. Almanya’da ise “*Wirtschaftswunder*” denilen ekonomik mucize Marshall yardımlarının etkisiyle olmuştur.¹⁷⁰

Marshall yardımları 1953 yılında sona ermiştir. Bunda NATO’nun kurulmasıyla Batı Avrupa’da askeri bir blok oluşturulması, Kore Savaşı ile beraber ABD’nin artan savunma harcamaları ve aynı dönemde Avrupa’ya yapılan yardımların ekonomik değil askeri nitelik taşımaya başlaması etkili olmuştur.¹⁷¹

¹⁷⁰ Michael Hogan, **The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe 1947-1952**, New York, Cambridge University Press, 1983, s.435.

¹⁷¹ Erhan, 1996, s.275-287.

Soğuk Savaş sonundan 11 Eylül saldırılarıyla dönüşen politikalara kadar olan dönemdeki ABD yardımları ise güvenlik sorunlarının giderilmeye çalışılmasından başlayarak, az gelişmiş ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, insani kurtarma ve acil müdahale gibi konularda destek olmak, siyasal ve ekonomik anlamda serbest pazar ve demokrasiye geçiş için altyapıyı hazırlamak ve son olarak da çatışma bölgelerinde istikrar sağlamak ve çatışmaların çözümü için gerekli finansman kaynağını temin etmek gibi başlıklar altında toplanmıştır.¹⁷²

11 Eylül saldırıları sonrasında ise ABD dış yardımlarına terörle mücadele anlayışı yön vermiştir. Ağırlığı terörle mücadele oluşturmakla beraber ABD dış yardımlarına veren diğer alanlar ekonomik kalkınmayı teşvik etmek, yoksulluğu azaltmak ve global ölçekte HIV/AIDS ile mücadele etmek olarak kendini göstermiştir.¹⁷³

ABD yardımlarının amacını toparlarsak; bu yardımlar, yardım yapılan ülkenin ABD siyaset ve menfaatlerine uygun davranmasını temin etmenin aracı olmuştur. Edinilen prestij yoluyla, siyasi ve ekonomik etki alanı oluşturulmuştur. Truman Doktrini'ni ele alırsak; Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımlar ABD ulusal çıkarları doğrultusunda bölgedeki güç boşluğunun doldurulması imkânını doğurmuştur. Bu doktrinle ABD bölgedeki çıkarlarını önceki Batılı devletler gibi sömürge yoluyla değil, askeri, ekonomik, kültürel ve siyasi bir hegemonya yaratarak gözetmiştir. Özellikle kurulan ticari ilişki ağı siyasi değişimleri de beraberinde getirmiştir. ABD yardım ettiği ülkeden daha liberal kapitalist bir modele dönüşmesini beklediğinden, Amerikan değerleriyle bütünleştirilmiş bir ülke yeni dış pazarlar temin etmenin yolu olmuştur. İlave bir örnek olarak Türkiye'nin NATO üyeliği ile beraber ileri teknoloji ve daha yüksek düzeylerde askeri-ekonomik yardım Türkiye'ye sağlanmıştır. Bu askeri yardımlar, ABD'nin askeri yardım ilişkisi kurduğu ülkelerden beklediği daha fazla ticari alışveriş

¹⁷² Carol Lancaster, "Transforming Foreign Aid: United States Assistance in the 21st Century", **Institute for International Economics. Place of Publication**, Washington, 2000.

¹⁷³ Curt Tarnoff, Larry Now, "Foreign Aid: An Introductory Overview of U.S. Programs and Policy", **CRS Report for Congress**, Temmuz 2005, s. 2-4.

talebiyle paralel olarak ticari alanda da gelişmeyi getirmiştir. Üstelik, NATO çerçevesinde yapılan yardımlar, örneğin Türkiye-Yunanistan gibi ülkelerde ABD desteği bulundurulmasıyla, ABD vatandaşlarının daha az vergi ödemesine vesile olarak ABD menfaatlerini pekiştirmiştir. ABD Temsilciler Meclisi Başkanı McMartin bunu bir Amerikan askerinin bakımı yılda 11000 dolar iken bir Türk askerinin bakımı 570 dolardır ifadesiyle desteklemiştir.¹⁷⁴ Örneğin 1977 yılında Türkiye savunma ihtiyacının üzerinde 674000 kişilik bir orduyu besleyerek bütçesinin yaklaşık %20'sini savunmaya ayırmıştır. ABD'nin yaptığı yardımlar ayrıca tarafsız ülkelere ABD ile müttefik olmanın getireceği faydaları da göstermeye yaramıştır. Türkiye boyutunu daha da aydınlatabilmek adına 1975 yılında Washington'dan Ankara Büyükelçiliği'ne çekilen telgrafın ifade ettiği yardım amaçları şöyledir:

a) Türkiye'de stratejik öneme sahip yerlerde tesisler kurmak ve var olan tesislerin faaliyetlerini devam ettirmesini sağlamak. Bunların ABD karşıtı güçler eline geçmesini önlemek.

b) ABD ve onun politikaları için sempati oluşturmak, Türkiye'yi ABD dış politikası ve askeri stratejisi ile uyumlu politikalar izlemeye sevk etmektir.¹⁷⁵

Bu noktada askeri yardım alan ülkenin askeri yapısında Amerikan standartlarına göre şekillenme olması sempati kavramını açıklamada önemli bir kriterdir.

Yine ek olarak 1969 Mayıs'ında Başkan Nixon'ın dış yardımlardan sağlanan çıkarları özetlerken genel olarak vurguladığı noktalar olmuştur. Öncelikle barışa yönelik tehdit oluşturabilecek hareketler öncelenecektir denmiştir. ABD müttefiklerine yapılan askeri yardımın ABD için daha güvenli bir dünya meydana getirdiği ifade edilmiştir.

¹⁷⁴ Uğur Mumcu, "Sayın Korutürk Uyarıyor..." **Yeni Ortam**, 14 Ekim 1974.

¹⁷⁵ Telegram From Secretary State Washington to AmEmbassy Ankara, 20.02.1975, Subject: FY 1977-81 Security Assistance Program Guidance For Turkey. **National Archives**, RG 59, Central Foreign Policy Files, 1975. Secret. <http://aad.archives.gov> (Çevrimiçi, 26.10.2015)

Benzer şekilde yapılan ekonomik yardımların da ABD'ye denizaşırı pazarlar sağladığı ortaya konmuştur. Sonuçta da bu yardımların ABD'ye itibar kattığı belirtilmiştir.¹⁷⁶

Yardımların uzun dönem sonuçlarına bakıldığında yardım alan ülkeye malzeme standardının getirdiği bağımlılık, yardım yapan ülkeye o ülkenin dış politikasına etki edebilmesi sonucunu doğurmuştur.¹⁷⁷

3.2. ABD'NİN TÜRKİYE VE YUNANİSTAN'A YAPTIĞI ASKERİ YARDIMLARDA 7/10 ORANI

3.2.1. Oranın Ortaya Çıkışı ve İlk Yansıması

1976'nın başlarında, ABD'nin Türkiye ile yeni bir SEİA imzalamasıyla Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşüne yönelik müzakereler kesintiye uğradığı için Yunanistan tam bir fayda sağlayamamıştır. Bunun üzerine Yunanistan daha sert bir tutum ortaya koyabilmek amacıyla müzakereler yeniden başladıktan sonra 15 Nisan 1976'da gelecekteki ABD-Yunan Savunma İşbirliği Anlaşması'na rehberlik edecek ilkelerde ABD ile anlaşmıştır. Bunun önemi karar fiilen ABD ve Türkiye arasında imzalanan 1980 SEİA'dan sonra resmiyet kazanmış olsa da, Yunanistan ve Türkiye'ye yardım için 7/10 oranını oluşturmamasından ve daha yapıcı müzakereler için temel oluşturmamasından kaynaklanmıştır.¹⁷⁸

Türkiye ile ABD arasında Mart 1976'da SEİA müzakereleri devam ederken ABD, Yunanistan'la da benzer bir anlaşma yapmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda Türkiye'ye dört yıllık bir süre için 1 milyar dolarlık yardımı kabul ederken Yunanistan'a önerisi 200 milyon dolar olmuştur. Bunun üzerine Yunan Hükümeti ABD ile yapılması planlanan

¹⁷⁶ White House Foreign Aid Message From John C. Whitaket to Secretary Rogers, **National Archives**, RG 59, Office of the Secretary, Office Files of William P. Rogers, 1969-1973, Entry 5439, Box 5, 28.05.1969.

¹⁷⁷ Murat Özata, **Türk-Amerikan İlişkileri**, İstanbul, İdeal Kültür & Yayıncılık, 2017, s.228-240.

¹⁷⁸ Kassimeris, s. 121-122.

anlaşmanın görüşmelerinden çekilmiştir. Anlaşmanın sağlanabilmesi içinse Başbakan Karamanlis tarafından Türkiye'ye yapılan yardımın yüzde 70'inin yapılması gerekliliği ortaya atılmıştır.¹⁷⁹ Bu yüzde 70'lik oran Karamanlis tarafından ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a 1947 yılından bu yana yaptığı yardımların oranlanmasıyla bulunmuştur. Bu oran Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunun kaldırılması esnasında da kendini göstererek Washington tarafından benimsenmiştir.¹⁸⁰

Oranın gelişimindeki ilk resmi dönüm noktası ise Türkiye'ye yönelik silah ambargosunu kaldıran yasa olmuştur. 1961 Dış Yardım Yasası'nın 620C maddesine göre:

“Kongre, Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir çözüme ulaşmanın ABD dış politikasının temel hedefi olduğunu ve öyle kalacağını beyan eder... ABD'nin Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye ile ilgili politikası Doğu Akdeniz bölgesinde istikrarlı ve barışçıl bir ortamın yeniden tesis edilmesine yönelik olacaktır ve şu ilkelere tabi olacaktır:...Birleşik Devletler, Yunanistan ve Türkiye'ye yalnızca savunma amaçlı olması ve bölge ülkeleri arasındaki askeri güç dengesinin korunması halinde güvenlik yardımı sağlayacaktır.”¹⁸¹

Bu 620C maddesi 1978 yılının sonbaharında yasalaşmıştır. O yıl veya devam eden yıllarda Kongre içerisindeki tartışmalar “mevcut denge” ifadesinin tam anlamını ortaya koyamamıştır. Askeri analizciler ve bölgesel uzmanlar Yunanistan ve Türkiye'deki kuvvetlerin dengesini ifade etmenin açık bir yolu olmadığına işaret etmişlerdir.¹⁸²

Ambargonun kaldırıldığı 1978 yılında Kongre, Türkiye ve Yunanistan'a 1979 mali yılı için neredeyse eşit askeri yardımı öngörmüştür. 1978 oturumlarında 7/10 oranına yönelik bir tartışma olmamıştır. 26 Mart 1976'da ise Türkiye ve Yunanistan arasında “ilk dört yıl boyunca bir milyar dolar hibe, kredi ve kredi garantilerinden oluşan savunma desteği” imzalanmıştır.¹⁸³ 15 Nisan 1976'da ise Dışişleri Bakanlığı "Geleceğin Amerika

¹⁷⁹ Erhan, 2004, s.709.

¹⁸⁰ **Ibid**, s.708-711.

¹⁸¹ **Foreign Assistance Act of 1961**, Sec.620C, <https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf> (21.03.2022)

¹⁸² Ellen Laipson, “A Congressional Tradition:7:10 Ratio in Military Aid to Greece and Turkey”, **CRS Report**, No.85-79, June 15, 1983-Revised April 10,1985.

¹⁸³ **Idem**.

Birleşik Devletleri-Yunan Savunma İşbirliğine Yönelik İlkeler'i yayınlamıştır ve Yunanistan'a dört yıllık toplam 700 milyon dolarlık askeri yardım taahhüdüne atıfta bulunmuştur.¹⁸⁴ Bu yardımların oranı 7/10 oranının başlangıcına yönelik sayısal kanıtların da işareti olmuştur.¹⁸⁵ ABD Yönetimi, Kongre tarafından 4 Ağustos 1977'de onaylanan bir yasayla Türkiye'ye 175 milyon dolar Dış Askeri Satış'a izin verirken Askeri Yardım Programı'nda ise ambargoyu sürdürmüştür. Ayrıca, 95-384 sayılı yasayla ABD, Doğu Akdeniz'e yönelik bakış açısının öncelikli ilkelerini belirleyerek Kongre tarafından “(*...*)Kıbrıs'ta adil ve kalıcı bir çözüme ulaşılması ABD dış politikasının temel hedefi olarak kalmaya devam (*...*)”¹⁸⁶ hedefi doğrultusunda bazı şartların yerine getirilmesi gerekliliğine inanılmıştır. Bu şartlar dahilinde öncelikle adada adil bir çözüm kurulması için özgür ve bağımsız bir hükümetin iş başına gelmesi ve Kıbrıs'taki tüm toplumların insan haklarının muhafaza altına alınmasına vurgu yapılmıştır.¹⁸⁷ Bu kapsamda da adadaki Türk kuvvetlerinin geri çekilmesi beklenmiştir. Şubat 1977'de Lefkoşa'da belirlenen ilkeler ve Kıbrıs'a ilişkin BM kararlarının toplumlararası görüşmelerde dayanak noktası olması gerektiği beklentisi mevcut olmuştur. ABD'nin Doğu Akdeniz bölgesindeki istikrar ve barışçıl ortamın temin edilmesi beklentisi göz ardı edilmeden Türkiye ve Yunanistan ile Kıbrıs meselesinin çözümünün sağlanması istenmiştir. Bu doğrultuda da Doğu Akdeniz bölgesindeki ülkelere ABD tarafından verilen askeri silah ve teçhizatın “Silahların İhracatının Denetimi Yasası”na ve yapılan anlaşmalara uygun olarak kullanılması vurgusu yapılmıştır.

Bu ilkeler ambargo kalksa da Kıbrıs konusunda hassasiyet gösterileceğini ortaya koymuştur. Yine aynı yasada “(*...*) Yunanistan ve Türkiye de dahil olmak üzere bölge ülkeleri arasında mevcut askeri güç dengesinin korunmasının gözetileceği(*...*)”

¹⁸⁴ **Idem.**

¹⁸⁵ **Idem.**

¹⁸⁶ Armaoğlu, 1991, s.297-299.

¹⁸⁷ Erhan, 2004, s.710.

vurgulanmıştır.¹⁸⁸ İşte söz konusu bu dengenin sağlanabilmesinde gözetilmesi gerektiği iddia edilen somut unsur Yunanistan ve Türkiye için 7/10 oranı olmuştur. Sonuçta ambargonun 12 Eylül 1978’de tamamen kaldırılması Türkiye’de memnuniyet yaratsa da 7/10 oranı tersine memnuniyetsizlikle karşılanmıştır.¹⁸⁹ Nitekim 13 Şubat 1981’de Türkiye Dışişleri Bakanı İlder Türkmen de askeri yardımda Türkiye ile Yunanistan arasındaki 7/10 oranının, iki ülkenin aynı savunma örgütüne üye olması nedeniyle gülünç olarak değerlendirilebileceğini belirtmiştir.¹⁹⁰

3.2.2. Orana Yönelik Yaklaşımlar

TBMM tutanaklarına bakıldığında da 7/10 oranına yönelik olumsuz eleştiriler hakimdir. 19 Haziran 1984 tarihli oturumda Milliyetçi Demokrasi Partisi Grubu adına Ali Bozer; “...Türkiye ve Yunanistan’a verilen yardımın 7/10 oranına Türkiye daima itiraz etmiş ve böyle bir davranışın NATO’nun savunma gücünü zedelediği ve caydırıcı görevini gereği gibi yerine getirmesine engel teşkil eylediğin belirtmiştir...” ifadelerini kullanmıştır.¹⁹¹ 16 Aralık 1984 tarihli oturumda Paşa Sarioğlu’nun Yunanistan’la siyasi ilişkilere yönelik ifadelerinde 7/10 oranına yönelik eleştiri de şu şekilde yer almıştır:

“...Son olarak Türkiye'nin Ege'de NATO savunması açısından bir rolü olmadığı, Ege'nin Yunanistan tarafından savunulabileceği gerekçesiyle, NATO tarafından Türkiye'nin Ege'de yerleştirilmesini istediği karadan havaya atılan Harpoon füzelerini veto etmesi, hiçbir mantıkî gerekçeye dayanmadan ve Türkiye'nin devamlı itiraz ettiği 7/10 oranındaki Amerikan yardımının, daha da fena olarak 8/10 oranına dönüşmesini sağlamaya çalışması, Amerikan Kongresi'nden, Türkiye'nin hiçbir zaman kabul etmeyeceği, Kıbrıs'a bağlı 'koşullarla yardımı karar altına aldırması, Güvenlik Konseyinde Kıbrıs ile ilgili kararda, Türkiye'ye yaptırım uygulanmasını öngören zorlayıcı maddelerin konulmasında aktif rol oynaması, Batı Avrupa toplulukları siyasal ve ekonomik karar

¹⁸⁸ Armaoğlu, 1991, s.297-299.

¹⁸⁹ Erhan, 2004, s.708-711.

¹⁹⁰ Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Gökhan Erdem, **Chronology of Turkish-American Relations, The Turkish Yearbook**, Sayı 31, 2000, s.252.

¹⁹¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 80.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:1 Cilt:4, 19.06.1984, s.393.

odaklarını Türkiye aleyhine koşullandırması, Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı tutumunun birer örneği olarak gösterilebilir... ”¹⁹²

Halkçı Parti (HP) Grubu Adına Cüneyt Canver'in konuşmasında da 7/10 oranına yönelik açıklamalar dikkat çekicidir:

“... Türkiye'nin geçmişte ve halen Yunanistan ile ilişkilerinde çok ve gereksiz cömert davranması, bugün tek taraflı iyi niyet ve ödün politikasını sürdürmesi, müttefiklerimizin hep Türkiye'den ödün istemesi sonucunu doğurmaktadır. Amerika'da, Türkiye'nin kendisinden alacağı yardım kesilmesin diye, Yunan'ın hırçınlıklarına göz yumacağı kanısı egemendir. Ancak, gerçekte Türkiye ne kadar ödün verse de, Amerikan kongrelerinden çıkan hiçbir yardım kararı, Yunanistan'a karşı Türkiye'nin lehine olmamıştır. Amerikan Kongresince kabul edilen 7/10 oranı, bizatihi Yunanistan'ın lehine bir orandır. Çünkü Yunanistan, ülkesi için yegâne tehlikenin Türkiye olduğunu dünyaya ilan etmiş ve komşusu Bulgaristan ile anlaşma yapmış bir ülkedir. Türkiye ise, çevresinde daha fazla tehdit olan ve bu nedenle daha fazla orduya sahip bir ülkedir. Türkiye aldığı yardımı çeşitli orduların arasında paylaştırırken, Yunanistan yalnızca tek bir ordu -ki o da Türkiye'ye karşı olan bir ordu- için tüm bu yardımı tüketmektedir... ”¹⁹³

17 Ekim 1985 tarihli oturumda dönemin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu tarafından Türk-Amerikan Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması'nda dış etkilerin de kendisini göstermesine yönelik yapılan eleştiride:

“...Türk - Amerikan Savunma ve Ekonomik işbirliği Anlaşmasının, ABD Kongresinde, Ermeni tasarıları, Kıbrıs sorunu, Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardımlar arasında 7/10 oranı gibi unsurlarla irtibatlandırılması ve bu konuların her yıl askerî yardımın görüşüldüğü sekiz, dokuz ay süresince, basında ve kamuoyunda doğurduğu hassasiyet, Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler üzerinde müspet tesir bırakmamaktadır. Biz, iki dost ve müttefik ülke arasındaki ilişkilerin, karşılıklı menfaatlere dayanan, geniş ve sağlıklı bir zemine oturtulmasını istiyoruz. Bunun için, yakında başlayacak müzakerelerin neticesinde, bu yabancı unsurların savunma işbirliğimizi etkilemesini önleyecek bir sistemin oluşturulmasını arzu ediyoruz...”

¹⁹² Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 44.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:2 Cilt:11, 16.12.1984, s.54.

¹⁹³ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 78.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:2 Cilt:14, 27.03.1985, s.323-324.

ifadeleri kullanılmıştır.¹⁹⁴ Kırklareli Milletvekili Erol Ağagil tarafından ise Kuzey Atlantik Assamblesi Askeri Komitesi'nde ABD'li bir senatör tarafından görüşe sunulan bir rapora yönelik açıklamalarda bulunularak 7/10 oranına şu kapsamda değinilmiştir:

“...Bu rapor çok önemli idi; zira, bugüne kadar zaman zaman tarafımızdan hükümet, zaman zaman tarafımızdan Genelkurmay yetkilileri, zaman zaman da Avrupalı milletvekilleri ve senatörler tarafından ortaya getirilen bir konu, ilk defa bir Amerikalı senatör tarafından dile getirilmekteydi. Önemliydi; zira, bugüne kadar Amerikan Hükümeti, Türkiye'ye yardım konusunu, Kıbrıs olayına, Yunanistan olayına, 7/10 oranına bağlar gibi birtakım gerekçeleri, sırf Kongreyi ikna edemediği için böyle yaptığı iddiasında idi. Bu kere, ilk defa bir Amerikalı senatör, bunların hepsini çürüten bir rapor hazırlamıştı; dolayısıyla, eğer bu rapor kabul edilir ise, Amerikan hükümetinin, bundan sonra Türkiye'ye yardım konusunda, kendisini, suçları tamamen Senatonun üzerine atarak dışlamasına imkân bırakmayacak bir vesika elimize geçmiş olacaktı. Bu kısa açıklamadan sonra, şimdi çok özetle rapora değinmek istiyorum: Raporda, Türkiye'deki Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin silah, teçhizat ve malzeme yetersizlikleri ve eksiklikleri uzun uzun anlatılıyor ve Yunanistan ile Türkiye arasındaki 7/10 Amerikan askerî yardımı oranının yanlışlığından, Türkiye'ye, gerek görev sahası genişliği, gerek NATO'ya olan görevlerini yapmadaki bağlılığı ve gerekse Yunanistan'ın son zamanlardaki tutumları nedeniyle, çok daha fazla yardım yapılması ve bunun acil olduğunu açıkça beyan ediyordu... Bu konularla ilgili olarak yaptığım konuşmada, böyle bir raporun raportörünün, demin sizlere de arz ettiğim gibi, Amerikalı olmasının önemli olduğunu ve 7/10 oranının yanlışlığını arz ettim. (Muhterem üyeler, sayın hükümetin dikkatini bu 7/10 oranına, bugüne kadar gösterilen gerekçeler dışında bir gerekçeyi dile getirerek arz etmek istiyorum. 7/10 oranı, Yunanistan ve Türkiye arasındaki birçok nedenlerden yanlıştır; ama en gerçekçi yanlışlardan bir tanesi ki, bu, yazılmış şekliyle raporda da yoktu- Yunanistan'ın 1 tane ordusu vardır, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ise NATO'ya deklare edilmiş 3 tane ordusu vardır. Bu demektir ki, bütün kuvvetlerini Türkiye'ye karşı koşullandıracağını açık açık beyan eden bir Yunanistan, alacağı her 7 payın 7 sini de bir tek ordusuna verecektir; ama Türkiye 3 ordusu arasında bunu böleceği için, en azından 10/10 oranında, 7/10 değil, 7 Yunanistan'a; 3 bize, Birinci Ordumuz açısından. Bu bakımdan olay, Türkiye lehine değil Türkiye aleyhinedir... Son olarak, Amerikan Hükümeti ve Kongresinin, 'bu rapora rağmen, Türkiye ile olan ilişkilerinde, 7/10 oranındaki askerî yardımı iç nedenlerle veya Yunan lobisi marifetiyle bugüne kadar olduğu gibi, (bundan sonra da kısma veya aynen bırakmaya devam etmesi halinde, Türkiye'nin, durumunu çok ciddi olarak gözden geçireceğini; her şeyin, yeni yapılacak ikili anlaşma ve 7/10 oranının değişip değişmemesine bağlı olduğunu, çok açık olarak ortaya koyup istemeliyiz...”¹⁹⁵

¹⁹⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 18.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:19, 17.10.1985, s.504.

¹⁹⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 22.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:20, 30.10.1985, s.6-7.

09 Aralık 1985 tarihli oturumda Anavatan Partisi Grubu adına konuşma yapan

Aycan Çakıroğulları 7/10 oranına yönelik itirazlarını:

“...Amerika Birleşik Devletleri askerî yardımlarında Türkiye 'ile Yunanistan arasındaki 7/10 dengesinin korunması, Kıbrıs konusu gibi, Türkiye Amerika Birleşik Devletleri ilişkileri ve anlaşmalarla bağdaştırılması mümkün olmayan yabancı unsurların, askerî yardım ile ilişkilendirilmek istenmesini kabul etmemiz söz konusu olamaz. Amerika Birleşik Devletleriyle mevcut köklü dostluk ilişkilerimizin, bu gibi anlamsız unsurlardan arındırılarak, çok geniş bir çerçeveye oturtulması gerekir...”

ifadeleri ile dile getirmiştir.¹⁹⁶ Dönemin Dışişleri Bakanlarından Vahit Halefoğlu

TBMM’de yaptığı bir konuşmasında da ABD Kongresi’nde etkili etnik gruplar üzerinden

7/10 oranına gönderme yaparak:

“...Özellikle, ABD Kongresinde bazı etnik gruplar gereğinden fazla etkili olabilmekte ve Türk - Amerikan dostluğuna ve karşılıklı menfaatlere dayanan işbirliğine olumsuz yönde tesirde bulunabilmektedirler. Bunun en bariz örneklerinden birini, bu etnik grupların faaliyetleri sonucunda ABD Kongresinde Türkiye ve Yunanistan'a yapılan askerî yardımlar arasında 7/10 oranının uygulanması teşkil etmiştir. Böyle bir oranın hiçbir mantikî dayanağı yoktur. Türkiye'ye sağlanan askerî destek, ülkemizin NATO içindeki yükümlülüklerini yerine getirebilmesine ve Türk ordusunun modernleştirilmesine yöneliktir. Bu açıdan Türkiye'nin ihtiyacı bellidir. ABD Yönetiminin 7/10 oranına açıkça karşı çıkmış olmasını memnuniyetle karşılıyoruz. Ancak, yönetimin kongreye sunduğu yardım önerisinin bile, Türkiye'nin asgarî ihtiyacının altında kaldığı bir gerçektir. Kaldı ki, bu öneride öngörülen miktar da kongrede, NATO Andlaşmasının ve Türkiye ile ABD arasındaki 1980 tarihli Savunma ve Ekonomik işbirliği Anlaşmasının lafzı ve ruhuyla kabili telif olmayan mülahazalarla önemli ölçüde azaltılmıştır. Bütün bu zorluklara rağmen, ABD yardımının son yıllarda azımsanmayacak oranda artırıldığını ifade etmek istiyorum...”

demıştır.¹⁹⁷ 16 Aralık 1985 tarihli oturumda Anavatan Partisi Grubu adına Hüseyin Aydın

Arvasi orana yönelik eleştirilerini:

“...Bu arada şunu da belirtmek isterim : Savunma işbirliği içerisindeki yardımlar da, Yunanistan ile Türkiye arasında 7/10 oranı, bizleri tatmin etmemektedir. NATO'nun ikinci büyük ordusu ile

¹⁹⁶ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 39.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:21, 09.12.1985, s.478.

¹⁹⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 45.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:22, 15.12.1985, s.540-541.

demokrasinin teminatı olan ve ittifak içerisinde tüm vecibeleri ciddi ve vakarlı bir şekilde yerine getiren 50 milyonu aşan bir Türkiye ile, 8-10 milyon nüfuslu NATO'nun problem devleti; her zaman Varşova Paktı ülkelerine göz kırpan bir Yunanistan'ın, bu oranla mukayesesinde tabii ki ciddi eleştirilerimiz olduğunu da belirtmek isterim. Temennimiz, Amerikan hükümetinin, buna adil bir çözüm bulmasıdır...”

şeklinde ifade etmiştir.¹⁹⁸ 11 Mart 1986 tarihli oturumda Ümit Haluk Bayülken

Washington’la olan temaslarına yönelik 7/10 oranı ile ilgili:

”...Bu kanaldan karşılaştığımız müşküllerin ordumuzun modernizasyonu için acilen gerekli ve esasında miktarı ve terkibi tatminkâr olmayan askerî yardımları kesintiye uğrattığını; Yunanistan’la Türkiye arasında hiçbir mantıkî esasa dayanmayan, 7/10 gibi bir nispetin -idarenin tanınmamasına rağmen - fiiliyatta uygulanması sonucunu verdiğini anlattık. Türkiye’nin savunmada kendisine düşeni fazlasıyla ve fedakârlıklarla yerine getirdiğini, buna ilaveten NATO’nun gayelerine ters eylemlerde bulunanların Güneydoğu kanatta yarattıkları boşluğun da Türkiye’nin sırtına yüklendiğini ve bütün bu olumsuz tutumları alanların mükâfatlandırılmıyormuşçasına kendilerine ayrılan yardımları muntazaman aldıkları gibi, üstelik bu yardımların, Türkiye’ye yapılan yardımlarla orantılı tutulmasını hiçbir Türk’ün kendine izah edemediğini söyledik...”

demiştir.¹⁹⁹ 08 Aralık 1986 tarihinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Grubu adına

Erdal İnönü orana yönelik itirazlarını:

“...Ülke olarak ortak savunma hükmüne katkımızın, öteki üye ülkelerin ekonomik güçleri ve katkılarına oranla çok ağır olduğu kanaatindeyiz. NATO içindeki yükümlülüklerin yerine getirilmesi için Türkiye’ye yapılan yardım konusunda, Amerika Birleşik Devletleri’nin uyguladığı 7/10 oranı gerçek ihtiyaçlara hiçbir şekilde karşılık vermemektedir. Gerek bu oranı, gerekse yardımı, NATO dışı bir sorunla (Kıbrıs sorunuyla) ilgilendirme eğilimli, Yunanistan’ın, Türk düşmanlığı yaparak avantaj sağlama politikasına cesaret vermekte ve antlaşmanın zayıflamasına neden olmaktadır...”

¹⁹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 46.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:22, 16.12.1985, s.640.

¹⁹⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 77.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:26, 11.03.1986, s.14.

sözleriyle dile getirmiştir.²⁰⁰ Yine Erol Ağagil'in 18 Mart 1987'deki değerlendirmesinde yardımın ordulara dağılımı ile ilgili:

“...Muhterem üyeler, bu 7/10 oranını çok dikkatli düşünmek lazım. Yunanistan'ın NATO'ya deklare ettiği bir tek ordusu vardır, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ise üç tane. Bunu daha evvel de söyledim. Yunanistan'a 7 Türkiye'ye 10 verdiğiniz zaman Yunanistan bunun 7sini de bir tek ordusu için kullanıyor ve maalesef Türkiye'ye karşı konumlandığı ordusu için kullanıyor. Halbuki siz, Üçüncü Ordunuzla doğuda, İkinci Ordunuzla ortada ve Birinci Ordunuzla batıda olmak üzere üçe böldüğünüzde, bizim Birinci Ordumuza 3,3 oranı düşüyor. O halde, 3,3/7 oranı zaten Yunanistan'ın lehinedir...”

değerlendirmesinde bulunulmuştur.²⁰¹

7/10 oranına yönelik Türkiye'den gelen itirazlar dış basında da yer etmiştir. Örneğin New York Times'da 14 Şubat 1981 tarihinde yer alan habere göre Dışişleri Bakanı İlter Türkmen'in orana yönelik itirazları belirtilmiş ve Yunanistan'ın Ege'deki mevcut güç dengesinin korunması yönündeki ısrarları ifade edilmiştir.²⁰²

Orana Yunanistan'ın, topraklarındaki üslerle ilişkilendirilmiş bir bakış açısıyla yaklaşım gösterdiği de görülmüştür. Öncelikle Yunanistan'la ABD arasında üslerin yerleşmesiyle birlikte gelişen ilişkiler 1950'lerin sonlarına doğru ülkenin saldırgan bir tutum almaya başladığı düşüncesinin kamuoyunda belirmesine yol açmıştır. Askeri rejimle birlikte dizginlenen anti-Amerikancı anlayış yine de daha sonraki Karamanlis hükümeti ile birlikte varlığını korumuş ve ABD'nin Yunanistan'daki varlığının Yunanistan'ın savunmasına yardım etmekle sınırlı olması görüşü varlık kazanmıştır.

Yukarıda ifade edildiği gibi 1976'da Amerika'nın Türkiye ile dört yıllığına 1 milyar dolarlık SEİA anlaşması yapmak niyeti ortaya konduğunda, ABD, Ege'de ve Kıbrıs'ta statükonun korunması konusunda Yunanistan'a güvence verene kadar NATO'nun askeri kanadına dönüş müzakereleri de askıya alınmıştır. Bunun üzerine

²⁰⁰ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 35.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:4, Cilt:33, 08.12.1986, s.191.

²⁰¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 78.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:4, Cilt:37, 18.03.1987, s.604.

²⁰² **New York Times**, 14 Şubat 1981, s.5.

Atina'nın 700 milyon dolar değerinde dört yıllık bir düzenleme için prensipte kendi anlaşmasını istemesi bahsedildiği üzerine 7/10'luk yardım oranı kavramını ortaya çıkarmış ancak anlaşma, Türkiye ile SEİA başarısız olduğu için hiçbir zaman sonuçlandırılmamıştır.²⁰³ Yunanistan'ın orana yönelik ısrarı müteakip dönemde George Rallis hükümeti zamanında ABD'nin Yunanistan'daki üslerin NATO çıkarlarından ziyade ABD çıkarlarına hizmet ettiği ve daha ulusal bir hal alması temennisiyle komutasını bir Yunan komutanın sorumluluğuna vermeyi istemesi ve beş yıl için 1,4 milyar dolar yardım sağlanması gibi konuların müzakerelerinde ABD'nin onay vermesini zorlaştırmış ve kendisine olumsuz etki yapmıştır.²⁰⁴ Ancak yine de Yunanistan 7/10'luk yardım oranını bölgedeki güç dengesinin korunması için hayati olarak görmüş ve bunun görmezden gelinmesini Türkiye'nin Kıbrıs ve Ege politikaları lehinde bir eğilim olarak algılamıştır.²⁰⁵ Öyle ki Yunanistan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Yannis Kapsis tarafından oranın ABD'nin üsleri kullanması için vazgeçilmez bir önkoşul olduğu ifade edilmiştir.²⁰⁶

NATO ve ABD Yönetimi ise, Türkiye'nin silahlarını yenilemesine izin vermek için en az beş yıl boyunca yıllık 1 milyar doları aşan yardıma ihtiyacı olduğunu ve Yunanistan ile Türkiye'ye verilen yardımlarda 7/10 oranının Yunanistan'ın nispeten daha güçlü ekonomisi göz önüne alındığında anlamını yitirmeye başladığını düşünmüştür. Yine aynı şekilde Türkiye'nin bu orana etki edecek harcamalarına ABD tarafından bakıldığında da yıllık savunma bütçesinin yarısı, giderek eskiyen ve zamanla savunma yetenekleri açısından daha da azalan ekipmanların işletimi ve bakımına harcandığı, önemli bir kısmının personel maliyetlerine gittiği ve modernizasyon için mevcut ulusal

²⁰³ Robert Mcdonald, Alliance problems in the Eastern Mediterranean -Greece, Turkey and Cyprus: Part II, **The Adelphi Papers**, Volume 28, Issue 229, 1988, s. 81.

²⁰⁴ **Ibid**, s. 81.

²⁰⁵ **Ibid**, s. 72-85.

²⁰⁶ Bruce R. Kuniholm, "Rhetoric and Reality in the Aegean: U.S. Policy Options Toward Greece and Turkey", **SAIS Review**, Volume 6, Number 1, 1986, s.49.

fonlarının yalnızca küçük bir kısmının kaldığı tespit edilmiştir. Bu faktörler de oranı ABD gözünde değersizleştirme etkisine sahip olmuştur.²⁰⁷

Bazı yabancı kaynaklarda da orana yönelik Türkiye'nin yaklaşımı ile paralel ifadeler belirmiştir. Türkiye'nin Yunanistan'a kıyasla beş kat daha büyük bir nüfusu olduğunu, üç kat daha büyük bir ordu barındırdığını ve sınırları dolayısıyla Sovyetler Birliği'nden daha yoğun bir tehditle karşı karşıya olduğu belirtilmiştir. Ayrıca ittifak bünyesinde yarattığı zorunlulukla Türkiye'nin askeri modernizasyonunu geciktirmesinin Yunanistan'ın güvenliğini de tehlikeye düşürdüğü değerlendirilmiştir.²⁰⁸

Oran, Kongre üyelerinden ABD'nin 70'li yılların ortasından itibaren yürüttüğü Doğu Akdeniz politikasına karşı olanların icadı olarak da yorumlanmıştır. Kıbrıs'a yapılan Türk müdahalesi Ford Yönetiminin güçlü itirazlarına rağmen Kongre tarafından 1975 Şubat'ında Türkiye'ye askeri yardıma ambargoyu getirmiştir. Bu ambargo 1978 Eylül'ünde tamamen kalkmıştır. Ambargonun etkinliği konusunda da Yönetim ile Kongre arasında olduğu kadar Kongre içerisinde de fikir ayrılıkları kendini göstermiştir. Bu noktada oran Kongre'nin Yönetim'e Doğu Akdeniz'deki duruma olan ilgisinin bir ifadesi olmuştur.²⁰⁹

Yine de belirtmek gerekir ki Yönetim de Kongre'nin oran konusundaki tutumunu Doğu Akdeniz'e yönelik tüm yardım programını tehlikeye atacağı endişesiyle önemli bir muhalefet göstermeyerek zımnen kabul etmiş bir konum almıştır.

ABD özneline de orana yönelik aleyhte bakışın argümanları 7/10 oranının Yunanistan ve Türkiye arasındaki askeri, coğrafi veya demografik açıdan bir dengeyi ifade etmediğinden oranın hiçbir asli anlamı olmadığı, bölgedeki ince ve değişen diplomatik ihtiyaçlarla başa çıkmanın mekanik ve esnek olmayan bir yolu olduğu, dolaylı

²⁰⁷ See Foreign Assistance Legislation for Fiscal Years 1986—1987, U.S. Congress, House of Representatives, Committee on Foreign Affairs, Hearings and Markup before the subcommittee on Europe and the Middle East, USGPO, Washington, D.C, 3 March 1987.

²⁰⁸ James A.Philips "Turkey:An Increasingly Key Strategic Asset For The U.S", The Backgrounder Heritage Foundation, 1987, No:609.

²⁰⁹ Laipson, s. 19.

ve yanlış bir şekilde ABD'nin Türkiye'nin Yunanistan için bir tehdit oluşturduğu ve üzerinde askeri planları olabileceği yönündeki Yunanistan iddialarını kabul ettiği gibi anlaşılabilmesi ve ABD'yi potansiyel olarak içine girmek istemediği ikili sorunlara dahil ettiği şeklinde sıralanmıştır.

ABD özneline oranın lehine olan argümanlar ise oranın ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'ye yaptığı yardım seviyelerinde tutarlı bir dengeyi koruduğu ve her iki ülkenin de ABD'yi ikili anlaşmazlıklarında tarafsızlığından taviz veriyor olarak görmesini engellediği, ABD politikasına bir dereceye kadar istikrar ve öngörülebilirlik sağladığı, Yunanistan için de artışları zorunlu kılarak Türkiye'ye yapılan askeri yardımdaki büyük artışları sınırlamak için bir araç sunduğu, ABD'nin Kıbrıs'tan Türk çekilmesini sağlayamamasına rağmen Yunanistan'ın kaygılarına yönelik değer atfettiği, Kongre'ye Kıbrıs sorununun çözümü için yürütme organının diplomatik çabalarından memnun olunmadığını bildirme yolu verdiği şeklinde ifade edilmiştir.²¹⁰

7/10 oranı ile ilgili olarak şu da eklenmelidir ki bu oran iki ülkeye de tahsis edilen yardımın türünü etkilememiştir. ABD yönetimi, yardım veya kredi verme konusunda bir taahhütte bulunmamış ve kendi takdirine bağlı olarak müttefiklerine hibe veya yabancı askeri satış kredileri dağıtmak inisiyatifini korumuştur.²¹¹

3.2.3. Yunan Lobisi'nin Etkisi

Türkiye, yapılacak yardımlarda ABD Kongresi'nin Kıbrıs ve sözde Ermeni katliamı konuları ile bağlantı kurmasından ve Yunanistan'la birlikte kendisine sağlanacak yardımlarda 7/10 oranını aramasından rahatsızlık duymuştur. Yukarıda da ifade edildiği gibi askeri ambargoyu kaldıran 1961 Dış Yardım Yasası'na ek 1978 tarihli yasa ilavesi,

²¹⁰ **Idem.**

²¹¹ Sotiris Rizas, "Cold War in the Aegean Managing a conflict between allies: United States policy towards Greece and Turkey in relation to the Aegean dispute, 1974–76", **Greece Cold War History**, Athens, Vol. 9, No. 3, August 2009, s.378

Ege’de Türk-Yunan dengesinin gözetilmesini öngörmüştür.²¹² Özellikle Amerikan Kongresi’nde nüfuz sahibi olan Yunan lobisi bu dengenin Türkiye’ye verilecek on dolarlık bir askeri yardım karşılığında Yunanistan’a da yedi dolarlık yardım sağlanması ile korunabileceğini savunmuştur. Bu oranın bizzat kendisi Kongre tarafından yasalaştırılmasa ve ABD yönetimi tarafından bu oranın gözetilmediği yardım teklifleri yapılırsa bile Kongre yasalaştırdığı bütün yardım tasarılarında bu orana bağlılık göstermiştir.²¹³

Yunan Lobisi’nin etkinliğine burada oluşumu ve gelişimi ile bir parantez açabiliriz. Lobicilik veya diaspora faaliyetlerinin oluşması için gerekli insan topluluğunun ABD’de Yunanlılar tarafından oluşturulmaya başlanması sömürge dönemlerinden itibaren bu ülkeye göçlerin başlamış olması ile birlikte gerekli nüfusa 1890’larda ulaşmaya başlamıştır. 1890 ile 1917 arasında 450.000 Yunanlı Amerika Birleşik Devletleri’ne gelmiştir ve bunların çoğu Batı Amerika’nın demiryolları ve madenleri için ücretli işçi olarak çalışmışlardır. İkinci Dünya Savaşı’nın da yarattığı yıkım etkisi ile bu dönemde de kıtaya gelen Yunan sayısında artış olmakla beraber özellikle Yunanistan’ın AB’ye kabulünden sonra bu göç daha ziyade ters yönde olmuştur. Amerika’daki Yunan varlığının gelişiminin sonucunda kimlik temelli ifade örnekleri daha çok 1974’ten sonra Kıbrıs sorunuyla ilgili gösterilerde kendini göstermiştir. Tüm Yunan diaspora örgütleri bu gösterilerde yerini almıştır.²¹⁴

İşte bu perspektifte ortaya çıkan ABD’deki en etkin Yunan lobicilik örgütü olan ve kuruluşu 20 Temmuz 1974 tarihli Kıbrıs Barış Harekatı’na dayanan Amerikan-Yunan Halkla İlişkiler Komitesi, bu hareketin devamında topluluğun Kongre’deki temsilcileri Paul Sarbanes ve John Brademas’ın çabaları ile Türkiye’ye yönelik ambargo kararının

²¹² **Foreign Assistance Act of 1961.**

²¹³ <http://www.mfa.gr/usa/en/greece/greece-and-the-usa/cultural-relations-and-greek-community.html?page=2> (23.04.2022)

²¹⁴ **Idem.**

alınmasında da tesir sahibi olmuştur.²¹⁵ Yunan lobisinin bu kararın alınmasında gösterdiği etkiye katalizör etkisi yapan bir gelişme de Kıbrıs Barış Harekatı'nda Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından kullanılan ABD menşeli silahların değerlendirmeye alınması için Kongre kütüphanesi tarafından yapılan araştırma olmuştur. Bu araştırmanın değerlendirme kapsamında ortaya koyduğu sonucun özeti; 1961 yılındaki dış yardım yasasının 502. paragrafının “*Savunma silah ve hizmetlerinin sadece meşru müdafaa ve iç güvenlik amaçlarıyla kullanılacağını*” ifade ettiği ve 505.d fıkrasına göre de “*Silahları öngörülen amaçlar dışında kullanan devletlere yeni yardım yapılmaması*” vurgusu yapıldığı yönünde olmuştur. 1968 yılındaki dış askeri satışlar yasasının 3.c. fıkrasının da “... yardımların meşru müdafaa ve iç güvenlik konuları dışında kullanılması halinde, verilen tüm yardımın kesilmesini” şart koştuğuna işaret etmiştir. İşte araştırmanın vardığı bu sonuç, Kongre'deki Yunan lobisi destekçilerinin Türkiye'ye yönelik ambargo kararı alınmasını sağlamalarına destek olmuştur.²¹⁶

Sonuçta Yunan Lobisi'ni de kapsayan ABD'nin iç siyasi yapısına yön veren aktörler tarafından insan hakları, Ermeni sorunu ya da bu iki konuyla ilişkilendirilme gayreti olan Kıbrıs'ın statüsü gibi konular ile Kongre'nin ısrarla korumak istediği 7/10 oranı ABD-Türkiye ilişkilerine etki ettirilmeye çalışılmıştır. Nitekim Bakan Shultz tarafından Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi'ne Kıbrıs meselesi ile Türkiye'ye yapılacak yardımların ilişkilendirilmeye çalışılmasının çözüm olanaklarını zayıflatacağı yönünde bir uyarı dahi yapılmıştır.²¹⁷

Anlaşılmaktadır ki çok az mali veya siyasi desteğe sahip olan sadece 200 bin kişilik bir Türk-Amerikalı azınlığın aksine siyasi olarak güçlü ve iyi organize edilmiş 3,5

²¹⁵ Ali Ümit Gönülal, “ABD’de Lobicilik ve İsrail Lobisinin ABD Dış Politikası Üzerindeki Etkisi ve Rolü”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2015, s.122.

²¹⁶ Erhan, 2004, s. 681-715.

²¹⁷ Richard C.Campany,Jr., **Turkey and the United States: The Arms Embargo Period**, Newyork, Praeger Publishers, 1986, s.71.

milyonluk bir Yunan-Amerikalı azınlık tarafından yapılan lobi faaliyetleri doğal olarak Kongre'de Türklerin aleyhine yaklaşımları hakim kılmıştır.²¹⁸

Lobi faaliyetleri kapsamında ABD’de bu anlamda en etkili yere sahip olan İsrail Lobisi’nin de 7/10 oranının gözetildiği süreç içerisinde hangi yönde hareket ettiğini sorgulamak gerekebilir. Oranın gözetildiği dönemde İsrail Lobisi’nin odak noktasını İsrail Devleti’nin çıkarları doğrultusunda Filistin Sorunu’nun çözümü oluşturmuştur.²¹⁹ İsrail Lobisi’nce 7/10 oranının Türkiye’nin talepleri doğrultusunda ortadan kaldırılması için etkin bir tavır alınmamıştır. Bu durum İsrail Lobisi’nin konuyu Filistin Sorunu kapsamında kendi politikalarına katkıda bulunacak bir fırsat olarak görmemesinden kaynaklanmış olabilir. 23 Şubat 1996 tarihinde Türkiye ile İsrail arasında “Askeri Eğitim ve İşbirliği Anlaşması” imzalanmasıyla Türkiye ve İsrail çıkarlarının örtüşmesiyle başlayan süreç ise 7/10 oranının gündemden düştüğü bir zaman dilimine denk gelmektedir.²²⁰

3.2.4. Değişen Konjonktür ve Ortak Algılara Rağmen Orana Yönelik Amerikan Yönetimi ve Türkiye Arasındaki Çözumsuzluk Süreci ve İstatistikler

Amerikan yöneticileri ve Türk yetkililer ise yapılacak yardımlarda Türkiye ve Yunanistan’ın NATO yükümlülükleri ve mevcut kapasiteleri dikkate alınarak miktar belirlenmesini savunmuşlardır. Nitekim Ege’de askeri kuvvet dengesini sağlamak coğrafya, mevcut silah sistemleri, askeri kuvvetlerin niteliği ve taktik anlayışı gibi birçok etmene bağlı olarak belirlenmelidir. Bununla beraber Amerikan yönetimi anlayışta Türk

²¹⁸ George McGhee, **The US-Turkish-NATO Middle East Connection How the Truman Doctrine Contained the Soviets in the Middle East**, New York, St.Martin’s Press, 1990, s. 161.

²¹⁹ Zenife Umerova, “Yahudi Lobisi’nin ABD İçindeki Konumu ve Ortadoğu Politikasındaki Rolü”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2006, s.236.

²²⁰ <https://mavivatan.net/turkiye-israil-diplomatik-ve-stratejik-iliskisi/> (24.07.2021)

yetkililerle paralellik gösterse de uygulamada Kongre üyelerini suçlamaktan fazlasını gösterememişlerdir. Bu durum da Türk liderlerin Türkiye üzerindeki Amerikan askeri faaliyetlerine olan kontrolü sıkılaştırmaları ve üslerin NATO dışı amaçlarla kullanılmasını önlemesi sonuçlarını doğurmuştur. Bu noktada şu da vurgulanmalıdır ki ABD Kongresi'nde yapılan yardım tasarısı görüşmeleri Türkiye ve Yunanistan'ın lobi faaliyetlerini arttırmış ve Amerikan yönetimi ile yasama organlarını da Türk-Yunan rekabetinin gerçekleştiği bir alan haline getirmiştir. Neticede bu durum ABD'nin gerçekçi ittifak ilişkileri kurmasını zorlaştırmıştır. Bununla birlikte, 7/10 oranının etkisini azaltabilmek için ekonomik yardıma ağırlık verilmesi, finansal anlamda daha iyi imkanlar yaratılması, NATO'ya ait alt-yapı fonlarının kullanıma sunulması ve ihtiyaçtan düşen veya son kullanım zamanı geçmiş silah ve askeri malzemenin hibe edilmesi gibi yöntemler uygulanmıştır.²²¹ Ancak yine de 1984 mali yılı için baktığımızda Türkiye'ye başlangıçta 930 milyon dolarlık askeri ve ekonomik yardım planlanmasına rağmen bu oran daha sonra 715 milyon dolara indirilerek ve diğer yandan da Yunanistan'a planlanan 280 milyon dolarlık yardım 500 milyon dolara çıkarılarak Kongre tarafından 7/10'luk oran korunmuştur. 1985 yılında Türkiye'ye sağlanan yardım 878 milyon dolara ulaşmıştır. Sonraki yıllarda ise 500 milyon dolar seviyelerinde seyretmiştir. 1988'de yönetimin teklif ettiği 913,5 milyon dolar seviyesinden 525,3 milyon dolara çekilmesi Türk hükümetinin SEİA'nın uzatılmasını ertelemesine sebep olmuştur. Bush yönetiminin son senesinde Kongre tarafından 450 milyon dolar olarak öngörülen yardım ise normal kredi olarak verilmiştir.²²²

Başbakan Bülent Ecevit'in ABD'nin Kıbrıs'a yapılan harekât sebebiyle başlatılan ambargoya yönelik 1978 yılı başlarında Türkiye'nin NATO'dan çıkabileceğine kadar varan söylemlerle sertleşen tutumu ABD Başkan'ı Jimmy Carter'ı daha ihtiyatlı davranmaya sevk etmiştir. Böylece ambargo kararıyla birlikte faaliyetleri durdurulan üs

²²¹ George McGhee, **The US-Turkish-NATO-Middle East Connection**, London, Macmillan, 1990, s.173.

²²² Uslu, 2016, s.354-356.

ve tesislerin tekrar kullanıma açılmasını bekleyen Yönetim'in ambargonun kaldırılması çabaları kendini göstermiştir. Nitekim Başkan Carter 14 Haziran 1978'de gerçekleştirdiği bir basın toplantısında ambargonun ABD'nin Kıbrıs sorununu çözmekteki elastikiyetini de önlediğini ifade etmiştir.²²³ Sonuçta 25 Temmuz'da Dış Yardım Yasası'nın 620(X) başlıklı kısmının kaldırılmasını öngören yasa değişikliği önergesi ile konu gündeme gelerek ambargonun kaldırılması kabul edilmiştir. Kanun Temsilciler Meclisi'nde de 1 Ağustos'ta 205'e karşı 208 oyla kabul edilmiştir. ABD'de Yönetim ve Kongre'nin ambargonun kaldırılması konusundaki uzlaşısından itibaren bir "Kongre Teamülü" olarak kendini göstermeye başlayan 7/10 oranı bu sürecin gayri resmî sonuçlarından biri olmuştur.²²⁴ Yunanistan 1980'de Kongre'yi 7/10 oranına ikna etmesinden bir süre sonra PASOK hükümeti de, Yunanistan ile Türkiye arasındaki 7/10'luk Amerikan askeri yardım oranını sürdürmek için şiddetle direnmiştir.²²⁵

Yunanistan'a yapılan askeri yardım ile Türkiye'ye yapılan askeri yardım arasında 7/10'luk bir oran bulunması hususu miktar belirtilmek suretiyle 1977 ABD-Yunanistan SEİA'sında kesinleşmiştir. Mevcut güç dengesini bozmamayı amaçladığı belirtilen 7/10'luk oran bu dengenin dayandırıldığı esaslar yönünden soyut kalmaktadır. Nitekim coğrafi, demografik ve askeri güç gibi etmenleri dikkate alan bir oranlama değildir. Yunanistan'ın stratejik konumu da Türkiye kadar öneme sahip değildir. Ayrıca Türkiye ve Yunanistan arasında mevcut güç dengesinin korunması yaklaşımı ile hareket edilmesi iki ülke arasında bir çatışma potansiyelinin olduğunu da peşinen kabul etmek sonucunu doğurabilmektedir. Yine, Yunanistan'ın Türkiye tarafından tehdit edildiğini de kabul etmek demek olacaktır. Üstelik böyle bir oranlama da Türkiye'nin ve ittifakın asıl gereksinimlerinin değil NATO'nun güneydoğu kanadının ikili bir çatışma yoluyla zayıflaması kaygısının öncelikli olarak ele alındığı anlaşılmıştır. Şunu da ifade etmek

²²³ Sönmezoğlu, s.225-231.

²²⁴ **Idem.**

²²⁵ Robert McDonald, "Greece after Pasok's Victory", **The World Today**, Vol. 41, No. 7, 1985, s.135.

gerekir ki 7/10'luk oran Yunanistan hükümeti ve ABD'deki Yunanistan destekçileri tarafından minimum olarak karşılanması gereken oran olarak beklenilmiş, eşit yardım yapılması gerekliliği de savunulmuştur. Hiçbir zaman yasa haline gelmese de 7/10 oranı, 1983 ve 1984 yıllarında Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin yardım yasalarına ek yapılmış olan 98-146 ve 98-400 raporlarının ilgisinde yer bulmuştur.²²⁶ Oran, sadece yardımlarda değil altyapı projelerinde de geçerli olmuştur. Türkiye ve Yunanistan'a 1947 yılından itibaren ABD'nin askeri yardımlarının karşılaştırılmasına bakıldığında; 1947-51 yılları arasında 3/1 oranında Yunanistan lehine, 1952-64 yılları arasında Türkiye lehine, 1964, 1965, 1966 yıllarında 10/10 oranında, 1967-74 yılları arasında Türkiye lehine ve 1977-79 yılları arasında Yunanistan lehine olduğu görülmektedir. 1977-86 yılları arasında yapılan askeri yardımlar ve oranları ise Tablo 2'dedir.²²⁷

Yıllar	Ülkeler		Oran
	Yunanistan (Milyon Dolar)	Türkiye (Milyon Dolar)	
1977	156	125,2	7/5,6
1978	175	176,6	7/7
1979	172,3	180,3	7/7,3
1980	147,6	208,3	7/9,8
1981	178	252,8	7/10
1982	281,3	403	7/10
1983	281,3	402,75	7/10
1984	501,4	718,3	7/10

²²⁶ Laipson, **CRS Report**.

²²⁷ Dinçer Bayer, "Türk-Yunan İlişkilerinde NATO'nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları", **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2013, s.130-137.

1985	501,4	703,1	7/9,8
1986(Plan)	501,75	789	7/11

Tablo 2: Türkiye ve Yunanistan'a 1977-1986 Yıllarında Yapılan ABD Askeri Yardımları

Kaynak: Ellen Laipson, “A Congressional Tradition:7:10 Ratio in Military Aid to Greece and Turkey”, **CRS Report**, No.85-79, June 15,1983-Revised April 10,1985, s.19.

Reagan ile Bush Yönetimleri ve bazı Kongre üyeleri de oranın bu iki müttefikle karmaşık ABD ikili çıkarlarını görmezden geldiğini ve ABD yardımında ve dış politikasında esnekliği engellediğini iddia etmiştir. Bu arada, 7/10 formülünün etkisini azaltmak için artan ekonomik yardım, daha iyi mali koşullar sunma, NATO altyapı fonlarının kullanımı ve daha fazla ekipman hibeleri gibi bazı yöntemler kullanılmıştır.²²⁸ Ekonomik yardımların askeri yardımlardan nasıl etkilendiğini görebilmek için ABD tarafından Türkiye ve Yunanistan’a yapılan yardımların askeri ve ekonomik olarak ayrı ayrı miktarları Tablo 3’tedir.²²⁹

Tür	Yıl	Yunanistan (Milyon Dolar)		Türkiye (Milyon Dolar)		Askeri Yardımdaki Oran (Yunanistan/ Türkiye)
		Ekonomik	Askeri	Ekonomik	Askeri	
Kredi	1977	-	122	-	125	7/5,6
Hibe		-	34	0,2	-	
Kredi	1978	-	140	0,4	175	7/7
Hibe		-	35	0,8	0.4	
Kredi	1979	-	140	69,6	175	7/7,3

²²⁸ Nasuh Uslu, “The Cooperation Amid Problems:Turkish-American Relations in the 1980s”, **The Turkish Yearbook**, Sayı 27, 1997, s.18.

²²⁹ Laipson, s.19.

Tür	Yıl	Yunanistan (Milyon Dolar)		Türkiye (Milyon Dolar)		Askeri Yardımdaki Oran (Yunanistan/ Türkiye)
		Ekonomik	Askeri	Ekonomik	Askeri	
Hibe		-	32,3	0,1	5,3	
Kredi	1980	-	145,1	123	202,9	7/9,8
Hibe		-	2,5	75,1	5,4	
Kredi	1981	-	176,5	66	250	7/10
Hibe		-	1,5	135	2,8	
Kredi	1982	-	280	100	343	7/10
Hibe		-	1,3	200	60	
Kredi	1983	-	280	85	290	7/10
Hibe		-	1,3	200	112,75	
Kredi	1984	-	500	63,5	585	7/10
Hibe		-	1,4	75	133,3	
Kredi	1985	-	500	85	485	7/9,8
Hibe		-	1,4	90	218,1	
Kredi	1986	-	500	70	555	7/11
Hibe		-	1,75	80	234	

Tablo 3: Türkiye ve Yunanistan'a Amerikan Yardımları

Kaynak: Laipson, s.19.

Ambargo sonrası ilk yılda hem Yunanistan hem de Türkiye yaklaşık 175 milyon dolar askeri yardım almıştır. Gelecek yıl yardımlarının oranı (Yunanistan'a 148 milyon dolar, Türkiye'ye 208 milyon dolar) 7/10 oranına yaklaşmıştır. Destekçileri için bu oran, ikili sorunlarına herhangi bir çözüm bulunmayan Türkiye ve Yunanistan'ın karşılıklı etkisini dengelemek için kongre taahhüdünü sembolize etmiştir. Bir kısım ise oran

kavramına karşı çıkmış çünkü ilke olarak herhangi bir yardım programını bölgesel siyasi kaygılarla engellemeye sıcak bakmamışlardır. Ayrıca Yunanistan ile Türkiye arasındaki rekabet ve gerilime katkıda bulunduğu için buna itiraz etmişlerdir. Örneğin Reagan ve Bush Yönetimleri, askeri modernizasyon ihtiyaçları ve Ortadoğu ve Orta Asya açısından stratejik önemi açısından bakıldığında Türkiye'ye askeri yardımın kısıtlanmasına karşı çıkmışlardır. 1980'lerin ortalarından itibaren Yunanistan ise ABD yardımının miktarının yanı sıra "niteliğinin" de önemli olduğunu savunmuştur. Reagan ve Bush Yönetimi yetkilileri, oranın çabukluğu ve esnekliği engellediğini, Yunanistan veya Türkiye'ye herhangi bir yardımın sağlıklı olarak sağlanmasına izin vermediğini savunmuşlardır.²³⁰ Oranın Kongre savunucuları ise, bölgedeki güçleri dengeleme ihtiyacının çabukluk ve esneklik gibi konulardan öncelikli olması gerektiğini iddia etmişlerdir.²³¹ Böylece Reagan ve Bush Yönetimleri, Yunanistan'ın Türkiye'nin Yunanistan'a askeri bir tehdit oluşturduğuna dair inancını paylaşmasa da, birçok Kongre üyesi Yunanistan'ın iki ülkeye yapılan yardım seviyeleri arasında bir denge sağlama arzusuna duyarlı olmuşlardır. Reagan ve Bush Yönetimi yetkilileri, Türkiye'yi ABD için özellikle önemli görme eğiliminde olmuşlardır, çünkü o dönemde Türkiye Avrupa'daki ikinci en kalabalık nüfusa sahip ve NATO'da en büyük ikinci orduya sahip ülke olmuştur. Ayrıca yetkililer, Türkiye'nin jeostratejik konumunun değerinin Körfez Savaşı sırasında fazlasıyla kanıtlandığını ve Türkiye'nin Orta Asya'nın yeni bağımsız Müslüman uluslarıyla jeopolitik ve kültürel bağlarının ABD'nin bölgeyle ilişkilerine fayda sağlayacağını umduğunu belirtmişlerdir.²³²

ABD yönetiminin 7/10 oranına yönelik düzenlemenin dışına çıkmak için fırsat kolladığı görülmüştür. Nitekim 1991'de Körfez Savaşı ve savaşa giden süreçte Washington oranı görmezden gelme eğilimine girerek Türkiye'ye büyük bir hibe

²³⁰ Carol Migdalovitz, "Greece and Turkey: Current Foreign Aid Issues", Foreign Affairs and National Defense Division, August 1994.

²³¹ **Idem.**

²³² **Idem.**

verirken, Yunanistan çok daha küçük bir krediyle yetinmek zorunda bırakmıştır.²³³ Ancak Körfez Krizi'nin oluşmasına ortam hazırlayan ve krizin yarattığı durumun gereği olarak ABD tarafından 1992 mali yılına yönelik planlanmak istenen Türkiye'ye yapılan askeri yardımlardaki artış Kongre'deki Yunan asıllı Amerikan seçmeninden destek gören grupları tekrar harekete geçirerek 7/10 oranını bir kez daha gündeme getirmiştir.²³⁴

1990'larda Yunanistan ile Türkiye arasında devam eden gerilim, Yunanistan için savunma harcamalarının gerekliliğini meşrulaştırma yolu olarak varlığını devam ettirmiştir. 1996'da Yunanistan, 16 milyar dolarlık ve 10 yıllık bir yeniden silahlanma ve askeri modernizasyon programı ilan etmiştir. Avrupa Birliği bünyesinde ulaşılması beklenen ekonomik kriterleri kazanabilmek kapsamında Maastricht Antlaşması'nın hedefleri için çaba gösterse de ağır savunma harcamalarının yükünü devam ettirmeyi göz ardı etmemiştir. Bu nedenle, ABD askeri yardımının rolü ve 7/10 oranı, Yunan ulusal güvenlik politikalarında önemli bir yer işgal etmeye devam etmiştir.²³⁵

Nitekim 1992 bütçesi kapsamında Türkiye için öngörülen askeri yardım Nisan ayında ABD Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Alt Komisyonu tarafından 500 milyon dolara indirilmiş ve böylece Türkiye ile Yunanistan arasındaki 7/10 oranı tekrar korunmuştur.²³⁶ Yine 1994 yılı için uygulanan yardımlarda oran kendini göstermeye devam etmiştir. Bu yıl için Clinton yönetimi Türkiye'ye 450 milyon dolar askeri, 143 milyon dolar da ekonomik yardım kararını alırken diğer yandan da Yunanistan payına da 315 milyon dolarlık askeri yardımı uygulamaya alarak oranı tutturmuştur.²³⁷ 1995 yılını mercek altına aldığımızda rakamlar yeniden 7/10 oranına işaret etmektedir. Bu yılda Türkiye'ye 328 milyon dolar, Yunanistan'a ise 229 milyon dolarlık kredi verilerek

²³³ Amikam Nachmani, "What the Neighbor to the West Says Greek-Turkish Relations", **Turkey: Facing a New Millenium**, 2003, New York, Manchester University Press, s.177.

²³⁴ Carol Migdalovitz "Greece and Turkey: Current Foreign Aid Issues", August 11, 1994, <http://www.fas.org/man/crs/86-065.htm> (29.10.2021),

²³⁵ George P. Bozikas, "U.S. Security Assistance And Regional Balance Of Power: Greece And Turkey, A Case Study By Colonel", **US Army War College**, 1998, s. 29-31

²³⁶ **Milliyet**, 19.04.1991, s.16.

²³⁷ **Cumhuriyet**, 23 Nisan 1993, s.9.

sağlama yapılmıştır.²³⁸ Bu noktada şu da vurgulanmalıdır ki 1993 yılı itibariyle Türkiye'ye yapılan Amerikan askeri yardımları “karşılıksız yardım” olarak değil sadece silah ithalatı ve borç olarak varlığını devam ettirmiştir.²³⁹ Bu açıdan da 7/10 oranına yönelik analizde oranın hesaplanışındaki mantıktan kopulduğu ve sürdürülebilirlik açısından değer kaybettiği söylenmelidir.

Kıbrıs'a 1974 yılında gerçekleşen Türkiye müdahalesinden sonra Şubat 1975'te başlayıp Ağustos 1978'de sona eren ambargoyla eş zamanlı olarak 1961 tarihli Dış Yardım Kanunu'nu 1978'de değiştiren Amerikan Kongresi tarafından Türkiye ve Yunanistan kastedilerek yapılan yardımlarda bölge ülkeleri arasındaki mevcut askeri dengenin gözetilmesinin gerekli olduğuna işaret edildiğini belirtmiştik. Ege'de güç dengesini gözetmek Yunanistan için ne kadar önemli olursa olsun ABD açısından daha bütüncül bir çerçevede Doğu Akdeniz'de ittifak içerisindeki çatışma potansiyelinin azaltılmasına yönelik bir düşüncedir. Nitekim diğer yandan Türkiye Batı odaklı yaklaşımı ve mevcut askeri potansiyeliyle NATO içerisinde ittifak odaklı hareket etme itibarına sahip olmuştur. Yunanistan ise ittifakın askeri gerekliliklerinden çok iki taraflı sorunları NATO konseylerine taşımakla daha çok ön plana çıkmıştır. Yine de Ege dengesi konusunda hassasiyet gösteren Kongre 7/10'luk oranla yardımların devam ettirilmesiyle bu hassasiyetin korunabileceğine kanaat getirmiştir. Oran hiçbir şekilde ABD mevzuatında yer almasa da, 1978'den itibaren Kongre tarafından bu oranın uygulanmasına dikkat edilmiştir. Bu noktada üstünde durulması gereken husus gerçek durumun gerektirdiğinin dışında yardım yapmanın yanlış olduğu ve asıl dikkat edilmesi gerekenin Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerine karşı değil NATO dışı tehditlere karşı silahlandırılmasına özen gösterildiği gerçeği ile hareket etmek gerekliliğidir. Oranın gözetilmesi çabası Türkiye ve ABD arasında da şöyle bir denklem yaratmıştır: Bir yandan

²³⁸ Sibel Kavuncu, “1990'larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran 2013, Cilt 15, Sayı 1, s. 138.

²³⁹ İbrahim Karataş, “Türkiye'nin ABD'den Aldığı Askeri Yardımlar ve Sonuçları”, **Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu**, Şubat 2020.

Amerikan yönetimi 7/10 oranının aranmaması için elinden geleni yaptığına ama buna Kongre'nin mâni olduğuna Türkiye'yi inandırmaya çalışırken diğer yandan Türkiye ise topraklarındaki Amerikan askeri faaliyetlerine karşı kontrolü sıkılaştırmasını Kongre'nin bu konudaki tutumuna bağlamıştır. Neticede bütünsel çerçevede bakıldığında ABD'nin yapması gereken bu orana sadık kalarak değil Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlara uzun vadeli çözümler bularak hareket etmek olmalıydı. NATO'nun güneydoğusunda o an için ihtiyaç olan şey Türkiye ve Yunanistan'ın ortak rol ve misyonlar ile askeri öncelikleri barındıran siyasi bir fikir birliği olmuştur.²⁴⁰

²⁴⁰ Monteagle Stearns, **Entangled Allies**, New York, Council on Foreign Relations Press, 1992, s.40-50.

SONUÇ

Soğuk Savaş süreci ile başlayan güç mücadelesi ortamı dünyayı ABD ve Sovyetler Birliği'nin öncülüğünde iki kutuba ayırmıştır. ABD, Truman Doktrini ve Marshall Planı ile yaptığı yardımlarla Batı'nın liderliğini aldığı gerçeğini pekiştirmiştir. Bu süreci takiben ABD kendisini izleyen ülkeleri NATO ittifakı altında toplarken, Sovyetler Birliği ise bu duruma Varşova Paktı ile karşılık vermiştir. İleri bir nükleer güçle donanan karşılıklı bu iki paktın mücadele alanlarının içerisinde Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'e etki etme çabası da baş gösterince jeostratejik konumları gereği Türkiye ve Yunanistan ABD için son derece önemli bir yer edinmiştir. İki ülkenin tercihlerini NATO'dan yana kullanması ABD'yle ve birbirleriyle olan ilişkilerine yeni boyutlar kazandırmıştır. ABD genel çerçevede kurduğu yardım ağı ve üslerle Türkiye ve Yunanistan'la olan ilişkilerini geliştirmiştir. Bunu iki ülke arasında dengeli bir politika izlediği görüntüsünü vermeye çalışarak şekillendirmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği'nin Akdeniz'e geçebilecek bir yol bulma arayışlarına mâni olabilmek için Türkiye ve Yunanistan'ın NATO ittifakı içinde bütünsel bir şekilde politik bağımsızlığını ve sınır bütünlüğünü korumasına önem atfetmiştir.

ABD Soğuk Savaş süresince değişik stratejilerle süreci yönetmeye çalışırken bölgeye olan bakış açısında da değişimler olmuştur. 7/10 oranının değerlendirilmeye alınması anlamında Türkiye ve Yunanistan arasındaki askeri dengenin korunmak istenmesinin hangi potansiyel tehditler veya sorumluluklarla birlikte ele alınması gerektiğinin anlaşılmasında bu değişimlerin incelenmesi göz ardı edilmemelidir. Özellikle “Kitlese Karşılık” stratejisi ile hareket ettiği dönemde Türkiye'yi nükleer silahların yerleştirileceği bir alan olarak algılama eğiliminde olan ABD, “Esnek Karşılık” stratejisi ile bu kez Türk topraklarını Sovyetler Birliği'nin oyalanabileceği derinliği veren bir alan olarak görme eğiliminde olmuştur. ABD dış politikalarının temel eksenini oluşturan süreçlerde Türkiye'ye Yunanistan'a göre çok daha ciddiyetle yaklaşılması

gereken bir pozisyona sokan en önemli eğilimler bunlardır. Yine benzer şekilde ABD dış politikasında “Metanet ve Sabır Politikası” ile hareket edildiği dönemin belirlenmesinde de Sovyetler Birliği’nin yayılmacı bir politika güttüğü anlayışında olunması ve bunu özellikle de Türk Boğazları ve toprakları üzerinde açıkça ifade edilen taleplerle pekiştirmesi bu politikanın kabulünde Türkiye’nin önemini hayli arttırmıştır. Sovyetler Birliği’ne komşu olması itibarıyla Türkiye “Çevreleme Politikası”nda da “tehdit”e en yakın ülke konumunda kalmıştır. ABD’nin nüfuzunu Ortadoğu’da hissettirmeye çalıştığı “Eisenhower Doktrini” açısından ise Türkiye’nin bölgeyle olan Müslümanlık ve tarihi bağlarının reelpolitik düzlemde bir karşılığını bulmak zordur. Fakat Yunanistan ile karşılaştırma boyutuyla bakmaya devam ettiğimizde Yunanistan’ın bu anlamda zaten hiç sahip olmadığı bir potansiyel söz konusudur. Türkiye, doğacak bir askeri hareketlilik durumunda hali hazırda var olan savunma kapasitesi ile dayanmak zorunda kalacağı Nixon Doktrini’nde de Yunanistan’a göre daha hassas olan pozisyonunu korumuştur. Afganistan veya İran gibi ülkelerdeki gelişmelerle gün yüzüne çıkan Carter Doktrini için ise benzer şekilde Türkiye’nin bölgeye yakınlığı açık bir gerçektir. Sonuçta anlaşılacağı üzere değişen ABD stratejileri, uyum sağlanması anlamında en azından ABD bakış açısıyla Türkiye’yi Yunanistan’a göre oldukça öne çıkarmıştır.

Türkiye’nin ve Yunanistan’ın NATO üyeliği Doğu Avrupa ülkelerinin Sovyetler Birliği tarafından silahlandırılmasına karşı NATO’nun güneydoğu kanadının güvence altına alınmasına ihtiyaç duyulmasına paralel seyretmiştir. Bu üyelik NATO ile Türkiye ve Yunanistan’ın savunma politikalarının doğal olarak eşgüdümlü olmasına yol açmıştır. Ancak Türkiye açısından özellikle 1960-80 yılları aralığında oluşan görece özerklik dönemi NATO çizgisinden ciddi bir sapma yaratmasa da ulusal politikalara yön verildiği bir dönem olarak kendini göstermiştir. Bu dönemde özellikle Ege’de ve Kıbrıs adasında Yunanistan’a serbestlik tanınmaması yönünde irade gösterilerek NATO’nun güneydoğu kanadındaki iki ülke arasındaki çatışma potansiyeli açık bir şekilde kabul edilmiştir.

Özellikle 1974 Kıbrıs müdahalesinin ardından Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesinden sonra en azından bu dönem için geriye dönüşüne taviz verilmemesi önemli bir nokta olmuştur.

Yunanistan öznelinde ise ABD ile ilişkiler bu dönemde iç savaşın yönüne Truman Doktrini ile etki edilmesiyle somut olarak kendini göstermiştir. Yunanistan başlangıçta yaşadığı iç savaşın yükünü Türkiye de dahil olmak üzere bölge ülkeleri ile barış arayışı içinde olarak hafifletmek istemiştir. Ancak özellikle ABD üslerinin Yunanistan'da varlık göstermeye başlamasını takip eden süreçte Yunan "Megali İdea"sı da tekrar canlanmıştır. Nitekim Doğu Bloğu'nun Yunanistan'a genişlemesini engellemek isteyen ABD'nin Yunanistan'a yaptığı yardımlar da askeri ağırlıklı olmuştur. Ancak yine de Yunanistan ekonomik gelişmesini ABD'nin yanında Avrupa ile de bütünleyerek bu anlamda Türkiye'ye göre daha esnek olmuştur.

Sovyetler Birliği de Türkiye ve Yunanistan'la olan ilişkilerini iki ülke arasındaki dengeleri gözeterek şekillendirmiştir. İki ülkenin NATO ittifakı çizgisinde politikaları tercih etmesiyle Moskova bu bağı gevşetebilmeye yönelik hamle arayışları içerisinde olmuştur. Özellikle Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi sonrası Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekilmesi ve aynı dönemde Türkiye'ye uygulanan ABD ambargosu Sovyetler Birliği'ne alan açmıştır.

Türkiye ve Yunanistan'ın bu dönemde birbirleriyle olan ilişkilerine baktığımızda iki ülke arasında başlangıçta yakınlaşma olduğu ancak sonrasında ikili sorunların baş gösterdiği görülmektedir. Bu sorunların başında Ege'deki anlaşmazlıklar ile Kıbrıs adasının statüsüne yönelik fikir ayrılıkları başı çekmiştir. Aynı ittifaka sahip iki ülke arasındaki sorunların ağırlıkla hissedilmesinde Soğuk Savaş süresince yaşanan yumuşama ortamı ile karşı bloktan gelen tehditlerin azalması sonucunda blok içi tehditlere yönelik algının açılması da etkili olmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs adasına müdahalesi Yunanistan'ı daha öncesinden ilişkilerini şekillendirmeye başladığı

Avrupa'ya daha çok yöneltmiş, ABD'den ise uzaklaştırmıştır. Türkiye de benzer şekilde adaya müdahale ettiği döneme kadar ABD'den destek görememesi ve müdahale sonrasında da ambargoyla karşı karşıya kalması sebebiyle ABD ile sorunlar yaşamıştır. Bu ambargo süreci de Türkiye ve Yunanistan arasındaki dengeleri gözetebilme isteğiyle beraber 7/10 oranını doğurmuştur.

Oranı iki ülkenin NATO'nun güneydoğu kanadındaki rolü ve ABD ile olan askeri ilişkileri açısından değerlendirilirse Türkiye'nin bir askeri hareketlilik durumunda jeostratejik açıdan Yunanistan'a göre çok daha önemli bir pozisyonda olacağı söylenebilir. Bunun yanında dönem süresince Yunanistan nüfusu Türkiye'ninkinin dörtte biri seviyelerinde seyretmiş, silahlı kuvvetlerinin kapasitesi de Türkiye'nin üçte biri oranında olmuştur. Yüzölçümü olarak da Yunanistan yaklaşık olarak Türkiye'nin altıda biridir.

Türkiye özellikle NATO üyeliği ile beraber ABD'nin değişen dış politikalarına göre pozisyon alma esnekliğinde davranan veya bu politikalara sebep olan unsurların doğrudan etki alanında olan bir ülke olarak “Kitlemel Karşılık” kapsamında özellikle henüz uzun menzilli nükleer silahların bulunmadığı 1950'lerde topraklarındaki üslerle Yunanistan'a nazaran büyük öneme sahip olmuştur. Ayrıca Yunanistan'ın kabul etmediği ancak Türkiye'nin onay verdiği nükleer füzelerin topraklarında olması yönüyle öne çıkmıştır. Ancak yine de 1960-80 yılları arasındaki dönemde ABD ile kurulan askeri ilişkilerde iniş çıkışlar görülmüştür.

Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'nun güneydoğu kanadında ABD nezdinde önemli kılan hususların başında topraklarındaki nükleer silahlar ile üs ve tesisler gelmiştir. Bakıldığında her iki ülkenin de ABD'ye Doğu Akdeniz ve Ortadoğu politikalarında yardımcı olacak üsleri temin ettiğini görülmektedir. Ancak Türkiye bu üs ve tesisler yönünden de Yunanistan'dan en azından Sovyetler Birliği ile sınırı olması dolayısıyla öne çıkmaktadır. Çünkü her şeyden önce bu üs ve tesislerden Sovyetler Birliği'ne yönelik

istihbarat toplanması noktasında Türkiye çok aktif kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye topraklarına nükleer füzeler yerleştirilmesine izin vermeyi göze alırken Yunanistan aynı tavrı göstermemiştir.

7/10 oranının ABD tarafından Türkiye ve Yunanistan'a yapılan askeri yardımların oranlanmasıyla bulunduğu göz önüne alındığında bu noktada Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası gelen ambargonun etkisinin önemli olduğunu söylemek gereklidir. Gelen ambargoya tepki olarak üs ve tesislerin kullanımının sınırlandırılması ve istihbarat toplama merkezlerinin işlevinin durdurulması Türkiye'nin önemini azaltsa da aynı dönemde Yunanistan'ın da NATO'nun askeri kanadından çekilmesi yine ABD nezdinde Türkiye'yi daha önemli bir pozisyonda kılmıştır. Nitekim ambargonun sonlanmasının ABD'nin Ortadoğu'da Türkiye'ye ihtiyacının arttığı bir dönemde gerçekleşmesi Türkiye'nin önemini göstermiştir. Ancak değer atfetmek anlamında Yunanistan da göz ardı edilmemelidir. NATO'nun güneydoğu kanadının bütünlüğünü sağlayan Yunanistan'ın ittifak dışı kalması ya da yeterince desteklenmemesi durumunda Türkiye de Avrupa'dan izole bir duruma düşecektir. Fakat Yunanistan'ın genel politikası Türkiye'den farklı olarak ittifak çıkarlarına sadakat göstermekten çok kendi politikalarının desteklenmesini istemek yönünde olmuştur. Topraklarındaki Amerikan üs ve tesislerinin yarattığı güvenlik ortamı dahi "Megali İdea" tetikleyicisi olabilmiştir. İlaveten müteakip yıllarda Yunanistan'daki PASOK çevresinde oluşan sosyalizm dalgası Yunanistan'daki Amerikan beklentilerinden uzaklaşmaya yönelik önemli bir süreç ortaya çıkarmıştır.

Türkiye tarafından memnuniyetsizlikle karşılanan 7/10 oranına yönelik eleştirilerin bir boyutunu da Türkiye ve Yunanistan'ın konuşlandığı ordu sayısında aramak gerekmiştir. Türkiye çevresinden Yunanistan'a göre daha fazla tehdit algılayan bir ülke olarak dönem içerisinde önemli bir süre üç orduyu topraklarında konuşlandırmış durumdadır. Ancak Yunanistan öncelikli tehdidi Türkiye olarak belirlemiş ve sahip

olduğu tek orduyu bu tehdit doğrultusunda barındırmıştır. Yapılacak yardımlarda da iki ülkenin NATO yükümlülükleri –ki Türkiye üç ordusunu da NATO emrine vermiştir- dikkate alınmalıdır.

Oranın reelpolitik düzlemde bir karşılık bulmasının zor olduğu 1991 Körfez Savaşı'nın ardından ABD'nin oranı görmezden gelme eğilimine girerek Türkiye'ye büyük bir hibe vermesinden anlaşılabılır. ABD Kongresi tarafından hiçbir zaman yasa haline getirilmemiş olması oranın kaldırıldığına dair resmi bir ilanı gerektirmemiştir ancak 1990'lı yılların ortalarına kadar gözetilmesine yönelik örnekler bahsedildiği üzere mevcuttur. Oranın bundan sonra gözetilmesinin isteneceği bir ilişki ağı tam anlamıyla olmamakla birlikte Amerikan politika belirleyiciler tarafından bu yönde bir söyleme de rastlanmamaktadır. Ancak oranın gözetildiği süreç Türk – Amerikan ilişkilerine zarar vermiş, bahsettiğimiz kriterler üzerinden değerlendirmeye alındığında Yunanistan'ın ABD tarafından Türkiye'ye kıyasla gerçeklerle örtüşmeyen bir şekilde kollanmaya çalışıldığı algısını oluşturmuştur.

Sonuçta Soğuk Savaş sürecinin getirdiği tehdit algılamalarını farklı stratejilerle karşılama anlamında ABD için Türkiye'nin önemi çok daha fazla olmuştur. Benzer şekilde Küba Krizi'nin açığa çıkardığı gibi Amerikan kararlarının sonuçları Türkiye'nin çok hassas bir konumda olduğunu göstermiştir. Hem Türkiye hem Yunanistan'ın zaman zaman özerk politikalarla hareket ettiği dönemler olsa da genel olarak Yunanistan kendi çıkarlarını ittifak çıkarlarının önüne koyma anlamında Türkiye'den daha hevesli görülmüştür. ABD ile daha sıkı ilişkiler kurmak anlamında da Yunanistan bu ilişki ağını Avrupa ile kurduğu ilişkilerle alternatifli hale getirirken, Türkiye yönünü daha fazla ABD'ye dönmüştür. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın sonrasında Türkiye'nin ambargoya maruz kalması, Yunanistan'ın ise NATO'nun askeri kanadından çekilmesi ile şekillenen süreçte iki ülkeden Sovyet tehdidine daha açık hale gelen ülke ise Türkiye'dir denebilir. Türkiye coğrafi konumu nedeniyle Sovyetler Birliği'ne sınır komşusu olmuş, tehditlere daha açık

hale gelmiştir. Benzer şekilde Sovyetler Birliği'ne yönelik tehdit oluşturma ve istihbarat elde edebilme olanağı sağlama anlamında yine coğrafi konumu gereği üs ve tesisler ile nükleer silahları yerleştirebilme yönünden Yunanistan'dan daha tercih edilir durumda olmuştur. Belirtildiği üzere nüfus ve yüzölçümü olarak da Yunanistan'dan büyüktür. Daha da önemlisi Yunanistan'ın NATO emrinde tek bir ordusu bulunurken Türkiye üç orduyu NATO emrine vermiş durumdadır. Bu kapsamda Yunanistan'a 7, Türkiye'ye 10 birimlik oranda askeri yardım yapılması adil gözükmemekte, oranın Türkiye lehine arttırılması gerektiği anlaşılmaktadır. Üstelik tek başına bu oranın alınması da makul değildir. Oranın hesaplanması için başlangıç yılı kabul edilen 1947'den son tarih olarak alınan 1976'ya kadarki dönemde gelişen olayların uluslararası ortamda ve devletlerin dış politikalarında yarattığı sonucun 1976'dan sonra da aynı şekilde tekrar edeceğini peşin olarak kabul etmek yanlış olacaktır. En önemlisi de oran Yunanistan Başbakanı Karamanlis tarafından mali değerler üzerinden nicel olarak hesaplanmış, ABD'nin bu süreçte Türkiye'ye yönelik yaptığı askeri yardımlarda konu edilen diğer faktörleri yeterince dikkate almadığı gerçeği göz ardı edilmiştir.

Türkiye'nin Yunanistan'la yaşadığı sorunlarda uluslararası hukuk yol göstericidir. Bu bağlamda Türkiye, Yunanistan için bir tehdit olarak görülmemelidir. İki ülke arasında askeri bir denge kurmanın en doğru ve kesin yolu ise dost ve müttefik olarak yaşanacak ortak politikalar üretmek ve her alanda işbirliğine yönelmektir. ABD iki ülkeye ciddi anlamda liderlik ettiği bir dönemde bunu temin edecek politikalar üretmekten uzak olmuş, 7/10 oranı gibi içeriği gerçeklikten uzak yönelimlerle Türkiye'yi dezavantajlı bir konuma oturtmuş ve bugün geçmişten gelen sorunların devamına veya yeni beliren sorunların oluşumuna ortam hazırlamıştır.

Özetle ifade edilmelidir ki 7/10 oranının hesaplanışında güdülen mantık hatalıdır ve bu oran gerçekçi bir şekilde değil politik kaygılarla sürdürülmüştür. Bu sebeple yapılan yardımlarda 7/10 oranının gözetilmesi Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak bir

askeri kapasite kıyaslamasının sonucunu, iki ülkenin coğrafi konumları gereği karşı karşıya kalabileceği tehdit ihtimalleri ile birlikte düşününce, Yunanistan lehine döndürmüştür. ABD'nin orana önemli bir süre sadık kalmasının en belirgin sebebi NATO ittifakı içerisinde Doğu Akdeniz'deki istikrarın ve dengenin bozulmaması kaygısıyla Türkiye'nin Yunanistan'a olan askeri üstünlüğünü törpülemeye yönelik politika gütmesinde görülmelidir. Washington bunu yaparak ise Yunanistan'ın Türkiye'den algıladığı tehdidi üstü kapalı bir şekilde kabul etmiş olduğundan Türkiye ile ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Üstelik bu tutum Yunanistan'ı Türkiye karşıtı politikalarında cesaretlendirdiğinden Doğu Akdeniz'de ittifakın gerektirdiği uyuma zarar vererek amacından sapmış ve beklenenin aksine istikrarı bozucu bir etki yapmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ARI, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, 2008.

ARMAOĞLU , Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt 1**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.

ARMAOĞLU , Fahir, **Türk-Amerikan İlişkileri (1919-1997)**, İstanbul, Kronik Kitap Yayınları, 2019.

ARMAOĞLU, Fahir, **Belgelerle Türk - Amerikan Münasebetleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

ATAÖV, Türkkaya, **Amerika, NATO ve Türkiye**, Birinci Basım, Ankara, İleri Yayınları, 2006.

BIYIKLI, Mustafa, **Türk Dış Politikası-Cumhuriyet Dönemi**, İstanbul, Gökkuşbu Yayinevi, 2018.

BOSTANOĞLU, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, Ankara, İmge Kitabevi, 2008.

BURROWS, Sir Bernard, IRWIN, Christofer, **The Security of Western Europe**, Charles Knight & Co.Ltd., 1972.

CAMPANY, Richard C.,**Turkey and the United States: The Arms Embargo Period**, Newyork, Praeger Publishers,1986.

COULOUMBIS, Theodore A., **Greek Political Reaction to American and NATO Influences**, New Haven, Yale University Press 1966.

COULOUMBIS, Theodore A., **The United States, Greece and Turkey: The Troubled Triangle**, New York, Praeger, 1983.

DE CONDE, Alexander, **A History of American Foreign Policy**, New York, Charles Scribner's Sons, 1971.

ERHAN, Çağrı, “ABD ve NATO ile İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

ERİM, Nihat, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara, Ajans-Türk, 1975.

FIRAT, Melek, “Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

GÖNLÜBOL, Mehmet ve KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, “1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası”, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ed: Mehmet Gönübol, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.

GÖNLÜBOL, Mehmet ve ÜLMAN, Haluk, “İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası-Genel Durum”, **Olaylarla Türk Dış Politikası**, Ed: Mehmet Gönübol, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996.

GÖZEN, Ramazan, **Amerikan Dış Politikası**, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, No:2609, 2016.

GÜRKAN, İhsan, **NATO, Turkey and the Southern Flank: A Mideastern Perspective**, New York, National Strategy Information Center, 1980.

HALE, William, **Turkish Foreign Policy Since 1774**, Routledge, Taylor and Francis Group, 2013.

Harp Akademileri Komutanlığı, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını**, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1994.

HARRIS, George S., **Troubled Alliance: Turkish-American Problems in Historical Perspective 1945-1971**, Washington, American Enterprise Institute, 1972.

HATZIVASSILIOU, E., **Britain and The International Status of Cyprus, 1955–59**, Minnesota, University of Minnesota, 1997.

HATZIVASSILIOU, E., **Greece and The Cold War: Frontline State, 1952–67**, London, Routledge, 2006.

Herring, George C., **From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776**, New York, Oxford University Press, 2008.

HOGAN, Michael, **The Marshall Plan: America, Britain and the Reconstruction of Western Europe 1947-1952**, New York, Cambridge University Press, 1983.

KARAMANLIS, Constantinos, **Archive, Events and Texts**, Vol.12, Ed. C. Svolopoulos. Athens, Karamanlis Foundation and Ekdotike Athenon, 1997.

KASSIMERIS, Christos, “Greece And The American Embrace” **Greek Foreign Policy Towards Turkey, the US and the Western Alliance**, London-New York, I.B.Tauris Publishers, 2009.

KISSINGER, Henry, **Years of Upheaval**, London, Simon & Schuster, 2011.

KÖNİ, Hasan, **Amerika’nın Uluslararası Politikası**, İstanbul, Ekim Yayınları, 2007.

KUNIHOLM, Bruce Robellet, **The Origins of the Cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy In Iran, Turkey and Greece**, Princeton University Press, 2016.

LANCASTER, Carol, **Transforming Foreign Aid: United States Assistance in the 21st Century**, Institute for International Economics Place of Publication, Washington, 2000.

MCC, Charles L., **The Marshall Plan: The Launching of Pax Americana**, New York, Simon and Schuster, 1984.

MCGHEE, George, **The US-Turkish-NATO Middle East Connection How the Truman Doctrine Contained the Soviets in the Middle East**, New York, St.Martin’s Press, 1990.

MCGHEE, George, **The US-Turkish-NATO-Middle East Connection**, London, Macmillan, 1990.

MILLER, J.E., **The United States and The Making of Modern Greece: History and Power, 1950–1974**, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2009.

MIKESELL, Raymond F., “The Economics of Foreign Aid”, **Transaction Publishers**, New York, 2007.

MILLER, James Edward, **The United States And The Making Of Modern Greece History And Power, 1950–1974**, Chapel Hill, The University Of North Carolina Press, 2009.

NACHMANİ, Amikam “What the Neighbor to the West Says Greek-Turkish Relations”, **Turkey: Facing a New Millenium**, New York, Manchester University Press, 2003.

OBERLING, Pierr, **The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus**, New York, Columbia University Press, 1982.

ORAN, Baskın “1960-1980 Görelî Özerklik-3: Dönemin Bilançosu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

ORAN, Baskın “1980-90 Batı Bloku Ekseninde Türkiye-2: Dönemin Bilançosu”, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 2: 1980-2001**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

ORKUNT, Sezai, **Türkiye-ABD Askerî İlişkileri**, Milliyet Yayınları, 1978.

ÖZATA, Murat, **Türk-Amerikan İlişkileri**, İstanbul, İdeal Kültür&Yayınçılık, 2017.

POLIVIOU, G. Polivious, **Cyprus: The Tragedy and The Challenge**, Washington, American Hellenic Institute, 1975.

RUSTOW, Dankwart A., **Turkey: America’s Forgotten Ally**, New York, Council on Foreign Relations Press, 1989.

SANDER, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.

- SANDER, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Ankara, İmge Kitabevi, 2016.
- SEZGİN, Yüksel, Kore Savaşı'na Girişimizin Türk Dış Politikası Üzerine Etkileri, Ankara, 1995.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Türkiye-Yunanistan İlişkileri & Büyük Güçler**, Der Yayınları, 2000.
- SPAINER, John, "American Foreign Policy Since World War II", Washington, A Division of Congressional Quarterly Inc, 2019.
- STEARNS, Monteagle, **Entangled Allies**, New York, Council on Foreign Relations Press, 1992.
- TELLAL, Erel, "1960-1980 SSCB ile İlişkiler", **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt 1: 1919-1980**, Ed: Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.769-783.
- TÜRKMEN, Füsün, **Kırlgan İttifaktan "Model Ortaklığa" Türkiye ABD İlişkileri**, İstanbul, 2012.
- UÇAROL, Rıfat, **Siyasi Tarih**, İstanbul, DER Yayınları, 2015.
- USLU, Nasuh, **Çatlak İttifak**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2016.
- USLU, Nasuh, **The Turkish American Relationship Between 1947 and 2003: The History of a Distinctive Alliance**, New York, Nova Science Publishers, 2003.
- VALI, Ferenc Albert, **Bridge Across the Bosphorus**, The John Hopkins Press, 1971.

MAKALELER

- AKKOR, Mahmut, "II. Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrininin Ortaya Çıkışı", **VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2-Güz, 2017.
- ARMAOĞLU, Fahir, "Amerikan Belgelerinde 27 Mayıs Olayı", **Belleten**, Cilt 60, Sayı 227, 1996.

ATAÖV, Türkkaya, “Türk Dış Politikası Üzerine Düşünceler”, **AÜ SBF Dergisi**, C. 24, Ocak 1969.

ATMACA, Ayşe Ömür, “Yeni Dünya’da Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri”, **Ortadoğu Etütleri**, Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2011.

AYDIN, Mustafa, ERHAN, Çağrı ve ERDEM, Gökhan, Chronology of Turkish-American Relations, **The Turkish Yearbook**, Sayı 31, 2000.

BÖLME, Selin M., “Soğuk Savaş’ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik ve Değişim”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 34, Yaz 2012.

CHOURCHOULIS, D. ve KOURKOUVELAS, L., “Greek Perceptions of NATO During the Cold War”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Sayı 12, Cilt 4, December 2012.

CURRY, Robert, “A Review of Contemporary U.S. Foreign Aid Policies”, **Journal of Economic Issues**, Cilt, 24, No 3, 1990.

ÇAKIR, M. Faruk, “Amerikan Bakış Açısından Türkiye’de 1951-60 Dönemi Siyasal Gelişmeleri ve Türk Amerikan İlişkileri”, **Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:59, Sayı: 01, 2004.

DANAPOULAS, Constantine P., “Regional Security Organizations and National Interests: Analyzing the NATO-Greek Relationship”, **Journal of Political and Military Sociology**, Sayı:16, 1988.

DAVIS, Robert J., “Cyprus: The Key to Stability on the Southeastern Flank of NATO”, **USAWC Military Studies Program Paper (An Individual Essay)**, 1986.

ERHAN, Çağrı, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 51, Sayı: 1, 1996.

ERKAN, Ayça Ülker “Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği Arasındaki Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Dış Politikası”, **Sosyal Bilimler**, Cilt 8, Sayı 1, 2010.

- ERTEM, Barış “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, **Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 12, Sayı 21, 2009.
- EŞEL, Gökhan, “Darbeler Arasında (1960-1980) Türkiye-NATO İlişkileri”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Sayı 56, Mayıs 2017.
- GÖKTEPE, C. ve SEYDİ, S., “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”, **Bilig**, Sayı 72, Mart 2015.
- KARAGÖZ, Murat, "US Arms Embargo Against Turkey - After 30 Years An Institutional Approach Towards US Policy Making, **Perceptions**, Winter 2004-2005.
- KARATAŞ, İbrahim, “Türkiye’nin ABD’den Aldığı Askeri Yardımlar ve Sonuçları”, **Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Sempozyumu**, Şubat 2020.
- KAVUNCU, Sibel, “1990'larda Türkiye-ABD İlişkilerinde SEİA ve ABD Yardımı”, **Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, Haziran 2013.
- KÖPRÜLÜ, Ali, “Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981)”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, 1990.
- KREBS, Ronald R., “Perverse Institutionalism: NATO and the Greco-Turkish Conflict”, **International Organization**, Sayı 53, Cilt 2, Mayıs 2017.
- KUNIHOLM, Bruce Robellet, “Rhetoric and Reality in the Aegean: U.S. Policy Options Toward Greece and Turkey”, **SAIS Review**, Volume 6, Number 1, 1986.
- KURBAN, Vefa ve DERMAN, Giray Saynur, “Türkiye’nin SSCB ve ABD ile İlişkileri (1960-1980)”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 35, Ağustos 2015.
- LAIPSON, Ellen “A Congressional Tradition: 7:10 Ratio in Military Aid to Greece and Turkey”, **CRS Report**, No.85-79, June 15, 1983-Revised April 10, 1985.
- MCDONALD, Robert, “Greece after Pasok's Victory”, **The World Today**, Vol. 41, No. 7, 1985.

MCDONALD, Robert, Alliance problems in the Eastern Mediterranean -Greece, Turkey and Cyprus: Part II, **The Adelphi Papers**, Volume 28, Issue 229, 1988.

MUMCU, Uğur, "Sayın Korutürk Uyarıyor..." **Yeni Ortam**, 14 Ekim 1974.

OĞUZLU, H.Tarık, "The Promise of NATO in the Construction of Cooperative Turkish-Greek Relations", **The Review of International Affairs**, Sayı 3, Eylül 2010.

ÖZALP, Mustafa, "Fayda ve Zararlar: Çıkmakla Kalmak Arasında Türkiye-NATO İlişkileri", **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 3, Sayı 12, 2018.

PEDALIŪ, Effie G.H., "A Discordant Note: NATO and the Greek Junta, 1967-1974", **Diplomacy and the Statecraft**, Sayı:22, 2011.

PHİLİPS, James A., "Turkey: An Increasingly Key Strategic Asset For The U.S", **The Backgrounder Heritage Foundation**, No:609, 1987.

POE, Steven C. ve MEERNİK, James, "US Military Aid in 1980s: A Global Analysis" **Journal of Peace Research**, Vol.32, No 4, 1995.

RİZAS, Sotiris, "Cold War in the Aegean Managing a conflict between allies: United States policy towards Greece and Turkey in relation to the Aegean dispute, 1974–76", **Greece Cold War History**, Athens, Vol. 9, No. 3, August 2009.

RİZAS, Sotiris, "Managing a Conflict Between Allies: United States Policy Towards Greece and Turkey in Relation to the Aegean Dispute 1974-1976", **Cold War History**, Cilt 9, Sayı 3, Ağustos 2019.

SEVER, Ayşegül, "Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 52, Sayı 01, 1997.

STERGIŪ, Andreas, "Greece During the Cold War", **Southeast European and Blacksea Studies**, Mart 2008.

ULMAN, A. Haluk, "Geneva Conferences, July-August 1974", **Foreign Policy**, Vol.4, No.2-3, 1974.

USLU, Nasuh, “The Cooperation Amid Problems: Turkish-American Relations in the 1980s”, **The Turkish Yearbook**, Sayı 27, 1997.

UZUN, Hakan, “1919-1950 Yılları Arasında Türkiye-Yunanistan İlişkileri”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, 2004.

TEZLER

ARDA, Furkan, “1950-1960 Döneminde Türkiye-ABD İlişkilerinin İncelenmesi”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Edirne, 2018.

ATMACA, Tayfun, “Teknik Yardım Projelerinin Hazırlanması, Uygulanması, İzlenmesi ve Değerlendirilmesi”, **TİKA Uzmanlık Tezi**, Ankara, 2004.

BAYER, Dinçer, “Türk-Yunan İlişkilerinde NATO’nun Tutumu ve Bunun Türkiye-NATO İlişkilerine Yansımaları”, Yayınlanmamış **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2013.

CHOURCHOULIS, Dionysios, “The Southern Flank of NATO, 1951-1959. Military Strategy or Political Stabilisation?”, Yayınlanmamış **Doktora Tezi**, Queen Mary University of London, September 2010.

ÇOLAKOĞLU, Emre Feyzi “NATO’nun Güneydoğu Kanadında ABD’nin Türkiye ve Yunanistan’la İlişkileri (1960-1967)”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2014.

DÖLKELEŞ, B. “Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında ABD’nin Uyguladığı Silah Ambargosu ve Türk Savunma Sanayiine Etkileri”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Lefkoşa, 2014.

ERDEM, Gökhan, “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Yönetimlerin Türk Dış Politikası’na Etkileri”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara, 2002.

GÖNÜLAL, Ali Ümit, “ABD’de Lobicilik ve İsrail Lobisinin ABD Dış Politikası Üzerindeki Etkisi ve Rolü”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2015.

İZGİ, Rıza Ali, Kıbrıs Barış Harekâtı Sonrasında Türkiye’ye Uygulanan Silah Ambargosu ve Sonuçları, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Denizli, 2007.

KARACA, Ferhan, “Türk-Amerikan Askeri İlişkileri (1945 Sonrası)”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2002.

KARACAN AKIN, Başak, “Yunanistan’ın Kuruluşundan Günümüze Genel Dış Politikası”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

MYERS, Albert Clinton, “Soviet Foreign Policy Towards Greece and Turkey: Contrast Within Coherence”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, Naval Postgraduate School, June 1982.

ÖZMUTLU, Sezer, “Az Gelişmiş Ülkelere Yapılan Uluslararası Yardımlar: Ekonomik ve Siyasal Boyutları”, Yayınlanmamış **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2000.

UMEROVA, Zenife, “Yahudi Lobisi’nin ABD İçindeki Konumu ve Ortadoğu Politikasındaki Rolü”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2006.

RESMÎ BELGELER

Congressional Hearings, 88th Congress, **Foreign Assistance Act of 1964**, 2nd Session on H.R.10502, , Part VI, Nisan 1964.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Ankara, 7 Şubat 1966.

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Haziran 1968.

Dışışleri Bakanlığı Belleteni, Şubat 1970.

Foreign Assistance Act of 1961, Sec.620C,

<https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/Foreign%20Assistance%20Act%20Of%201961.pdf> (21.03.2022)

FRUS, 1958-60, C.X:884-885

John M.Collins, **Greece and Turkey:Some Military Implications Related to NATO and the Middle East, A Report for Special Committee on Investigations of Committee on Foreign Affairs**, 94.Kongre, 1.Toplantı, Washington, US Government Printing Office, 28 Şubat 1975.

See Foreign Assistance Legislation for Fiscal Years 1986—1987, **U.S. Congress, House of Representatives, Committee on Foreign Affairs, Hearings and Markup before the subcommittee on Europe and the Middle East**, USGPO, Washington, D.C, 3 March 1987.

TARNOFF, Curt ve NOW, Larry, “Foreign Aid: An Introductory Overview of U.S. Programs and Policy”. **CRS Report for Congress**, Temmuz 2005.

Telegram From Secretary State Washington to AmEmbassy Ankara, 20.02.1975, Subject: FY 1977-81 Security Assistance Program Guidance For Turkey. **National Archives**, RG 59, Central Foreign Policy Files, 1975. Secret. <http://aad.archives.gov> (Çevrimiçi, 26.10.2015)

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 7.Birleşim, Dönem:2, Yasama Yılı:1 Cilt:1, 07.11.1965.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 35.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:4, Cilt:33, 08.12.1986.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 39.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:21, 09.12.1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 77.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:26, 11.03.1986.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 45.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:22, 15.12.1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 44.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:2 Cilt:11, 16.12.1984.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 46.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:22, 16.12.1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 18.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:19, 17.10.1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 78.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:4, Cilt:37, 18.03.1987.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 19.06.1984, 80.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:1 Cilt:4.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 46.Birleşim, Dönem:2, Toplantı:3 Cilt:25, 20.02.1968.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 78.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:2 Cilt:14, 27.03.1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, **TBMM Tutanak Dergisi**, 22.Birleşim, Dönem:17, Yasama Yılı:3 Cilt:20, 30.10.1985.

United States of America Department of State, **Foreign Relations of the United States, 1958-1960, Volume X. Part 2: Eastern Europe, Finland, Greece, Turkey**, Washington, U.S. Government Printing Office, 1993.

US Congress, Senate, **the Military Aspects of Banning Arms Aid to Turkey**, Hearing Before the Committee on Armed Services, 95.Kongre, 2.Toplantı, 28 Temmuz 1978, Washington, US Government Printing Office, 1978.

White House Foreign Aid Message From John C. Whitaket to Secretary Rogers, **National Archives**, RG 59, Office of the Secretary, Office Files of William P. Rogers, 1969-1973, Entry 5439, Box 5, 28.05.1969.

GAZETELER

Cumhuriyet, 31 Ekim 1969.

Cumhuriyet, 23 Nisan 1993.

Milliyet, 14 Mart 1964.

Milliyet, 19 Nisan 1991.

New York Times, 14 Şubat 1981.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.fas.org/man/crs/86-065.htm> (29.10.2021),

<http://www.mfa.gr/usa/en/greece/greece-and-the-usa/cultural-relations-and-greek-community.html?page=2> (23.04.2022)

<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato> (23.04.2020)

<https://www.ab.gov.tr/p.php?e=111> (19.05.2020)

<https://www.americanrhetoric.com/speeches/harrystrumantrumandocctrine.html>
(18.03.2022)

<https://www.loc.gov/static/programs/national-recording-preservation-board/documents/MarshallPlanSpeech.pdf> (13.03.2022)

https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr
(30.08.2021).

https://gl.m.wikipedia.org/wiki/Ficheiro:History_of_NATO_enlargement.svg (01.05.2022)

https://tr.wikisource.org/wiki/27_May%C4%B1s_Darbe_Bildirisi (20.01.2022)

<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (27.12.2021)

<https://mavivatan.net/turkiye-israil-diplomatik-ve-stratejik-iliskisi/> (24.07.2021)

DİĞER KAYNAKLAR

BOZİKAS, George P., “U.S. Security Assistance And Regional Balance Of Power: Greece And Turkey, A Case Study By Colonel”, **US Army War College**, 1998.

MİGDALOVİTZ, Carol, “**Greece and Turkey:Current Foreign Aid Issues**”, Foreign Affairs and National Defense Division, August 1994.

USA Council on Foreign Relations, **The United States in the World Affairs, 1947-1948**, Harper and Brothers, New York, 1948.

ÖZET

Amerika Birleşik Devletleri özellikle Soğuk Savaş dönemi içerisinde liderlik ettiği NATO ittifakının güneydoğu kanadına, Sovyetler Birliği ile Doğu Akdeniz ve Ortadoğu üzerindeki çıkar çatışmaları sebebiyle özel önem vermiştir. Bu kanadın kilit ülkeleri olan Türkiye ve Yunanistan'a da bu doğrultuda askeri yardımlar yapmıştır. Yapılan bu yardımlar doğal olarak her iki ülkede de askeri kapasite anlamında değişiklikler yaratmıştır. Her ne kadar aynı ittifak içerisinde yer alsalar da karşılıklı sorunları sebebiyle Türkiye ve Yunanistan arasında askeri bir denge olması gerektiği düşüncesiyle Yunanistan Başbakanı Karamanlis tarafından yardımlara yönelik olarak 1947-1976 yılları arasındaki mali tablonun oranlanmasıyla bulunan 7/10 oranının korunması Yunanistan tarafından beklenmiştir. Bu beklenti ABD Kongresi içerisinde Yunan Lobisi'nce de desteklenerek Amerikan dış politikalarında önemli bir süre gözetilen bir hal almıştır. Ancak oranın matematiksel bir sonuç olmasıyla birlikte oluşumunu kapsayan süreçte mantıki ve gerçekçi bir yardım mantığı ile ortaya çıkmadığı söylenmelidir. Bu doğrultuda Türkiye'nin ve Yunanistan'ın kıyaslanması anlamında alacakları yardımların hesap edilmesinde gerekli olacak çeşitli faktörlerin açıkça göz ardı edildiği görülmektedir. Sonuçta sayısal anlamda Yunanistan için yedi Türkiye için on birimlik bir değer ortaya çıkarsa da oran, Yunanistan'ı Türkiye'ye göre avantajlı konuma getirerek Türk-Amerikan ilişkilerine olumsuz bir etki yapmıştır.

ABSTRACT

The United States gave special importance to the southeast flank of the NATO alliance, which it led especially during the Cold War, due to the conflicts of interest with the Soviet Union over the Eastern Mediterranean and the Middle East. It also provided military aid to Turkey and Greece, the key countries of this flank, in this direction. These aids naturally created changes in terms of military capacity in both countries. Although they are in the same alliance, due to their mutual problems, with the thought that there should be a military balance between Turkey and Greece, Greek Prime Minister Karamanlis expected the preservation of the 7/10 ratio, which was found by proportioning the financial table between 1947-1976 for aid. This expectation was supported by the Greek Lobby in the US Congress, and it became an important consideration in American foreign policies for a long time. However, it should be said that although the ratio is a mathematical result, it did not appear with a logical and realistic help logic in the process of its formation. In this respect, it is seen that various factors that will be required in the calculation of the aid they will receive in terms of comparison of Turkey and Greece are clearly ignored. As a result, although a numerical value of seven for Greece and ten for Turkey emerged, the ratio had a negative impact on Turkish-American relations by placing Greece in an advantageous position compared to Turkey.